

K.K.T.C
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI

ÇOCUKLARDA GÖRÜLEN UYUM VE DAVRANIM
BOZUKLUKLARININ ANA-BABA TUTUMLARI İLE
İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMİNE KORCAN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. AYDIN ANKAY

LEFKOŞA- 2006

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Emine Korcan'a ait "Çocuklarda Görülen Uyum ve Davranım Bozukluklarının Ana-Baba Tutumları ile İlişkisi " adlı çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof.Dr. Orhan Gıfta

Üye

Doç.Dr. Mehmet Gaspı

Üye

Doç.Dr. Aydın Antay

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

..... / / ...2006....

Doç. Dr. Cem Birol

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde bana yol gösteren ve akademik yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın, Doç. Dr. Aydın Ankay'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

Çalışmama başlarken, kaynak bulmada ve tezimin yazılması konusunda akademik yardımlarını esirgemeyen Sayın, Prof. Dr. Orhan Çiftçi'ye, ayrıca eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım Sayın, Doç.Dr. Mehmet Çağlar'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tezimin her aşamasında, her konuda bana sabır ve anlayışla destek olan eşim Kerim Korcan ve oğullarım Uğur ve Ulaş'a teşekkür ederim.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ilköğretim öğrencilerinde görülen uyum ve davranış bozukluklarının farklı değişkenlere göre (Ailedeki otoriter, baskıcı, ilgisiz tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, ana-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamında düzensizlik, ekonomik sorunlar, sağlık, sosyal sorunlar istismar ve şiddet) incelenmesidir.

Bu araştırma konusu özellikle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sorun teşkil eden, çocuklararası ilişkilerde çatışmaların ve ilköğretim öğrencilerinde görülen davranış bozukluklarının, incelenen değişkenlerle ilişkili olduğu görüldüğünden ailelere, öğretmen ve diğer araştırmacılara tavsiyelerde bulunulmuştur.

Birey gelişmekte iken aileden alacağı sevgi, destek ve eğitimin etkisiyle toplumsal yaşama ayak uydurmada zorlanmayacak, çevresel ve psikolojik pekçok sorunu da çözmeyi kolaylıkla başarabilecektir. Bunu da ailesinin desteğiyle başarabilecektir. Çocuğun kişilik gelişimi uyumlu bir çevre, psikolojik yönden dengeli ebeveynler arasında sosyal öğrenme ilkesine göre gerçekleşir.

Bu çalışmada problem olan çocuk davranışları, kişilik kuramları ile ilişkilendirilerek, çocukların davranışlarına neden olan ana-baba tutumları ve sorunla karşılaşan çocukların en çok kullandıkları savunma mekanizmaları ile çatışma çözümleme stratejilerini farklı ilişki türlerine göre kullanma şekilleri tespit edilmiştir.

Bütün araştırmalarda, çocuğun sergilediği davranışlara, ana-baba, öğretmen ve yakın çevresinde bulunan insanların neden olduklarını göstererek, ana-baba eğitiminin, mutlu ve kendini gerçekleştirmiş birey yetiştirmede, istendik davranışların oluşturulmasında ne kadar etkili olduğunu göstererek, bunun yapılması için önerilerde bulunulmuştur.

Temel ihtiyaçları karşılanamayan çocuklar, engellemelerle çok küçük yaşta minik minik travmalar yaşayarak, alıngan, içedönük, bağımlı ya da saldırgan kişilik tipleri geliştirerek yaşadığı toplumsal çevreye ayak uydurmada zorlanmakta ve geleceğin mutsuz ve kaygılı insanını geliştirmektedir. Bu uyarılar karşısında çocuğun içinde doğup büyüdüğü aile çok önemlidir. Çocuğun ana-babayla olan ilişkileri gelecekte çevresiyle kuracağı ilişki türlerini tayin edecektir. Bireyin gelişmesiyle davranışlarında meydana gelen değişiklikler, dengeli veya dengesiz, uyumlu veya uyumsuz olmasına göre şekillenecektir Bu nedenle toplumsal yaşamda uyumlu bireylerin yetiştirilmesi için aile kurumu ile eğitim kurumlarının eğitilip bilinçlendirilmeleri, yasaların yeniden düzenlenmesini, çocuğun korunup geliştirilmesini sağlayıcı sistemlerin yapılandırılmasını gerektirmektedir.

ABSTRACT

The general purpose of this study is to research the conduct behavioural disorder according to various factors (parental authority, pressure, careless, insensitive and inconsistent relationships, lack of harmony in parental relationships, restricted social activities, unsystematic home atmosphere, financial problems, health, social problems, exploiting and violence) of primary and secondary school students.

The subject of the research has given advices to the parents, teachers and researchers especially in The Turkish Republic of Northern Cyprus about the conflict in relationships between pupils and students in primary schools because it shows that there is a relation between the conduct disorders and the factors being searched.

As someone grows up with the effect of love, support and education from his parents, he will not find it difficult to keep in step with social life and he will manage to sort the environmental and psychological problems out easily. He will manage to do this with parental support. A child's individual improvement is completed according to the principle of social education between a harmonious environment and psychologically healthy parents.

In this research according to different relations the frequency of the reasons of parental attitudes on children's misbehaviour and defense mechanisms usually used by children and solution strategies of conflict with the relation of theories of individuality and children's misbehaviour have been found.

Children whose basic needs are not satisfied face with little travmas in their childhood and they become touchy, introvert, addicted or aggressive and they have problems in adapting to social life and thus they become sad and worried people in the nature. In this position parents are very important. The relationship between children and parents shows how their environmental relationship is going to be in their future. As a person grows up, changes in his behaviours will take on a shape according to his stable or unstable and his harmonious or inharmonious behaviours. Which is why in order to grow harmonious people with the environment up, parents and educators must be trained, law must be rearranged and systems that protect and develop children must be constructed.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ONAY BELGESİ	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
 BÖLÜM I	 1
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI	1
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	4
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	4
SAYILTILAR	4
 BÖLÜM II	 5
ÇOCUKLARDA UYUM VE DAVRANIM BOZUKLUKLARI	5
Öz Kavramı (Kendi Hakkındaki Tasarımları) :.....	6
BENLİK VE KİŞİLİK KURAMLARI	7
BENLİK	8
Gilford ve Zimmerman'ın Şahsiyeti Tanımlayan 10 Etkeni	10
 PSİKANALİZ VE FREUD	 13
Psikoseksüel Gelişim Kuramı	15
Psikososyal Gelişim Kuramı	16
Bilişsel – Gelişim (Cognitive Development) Kuramı	17
Sosyal Öğrenme Kuramı	18
Beklenti Değer Kuramı	19

BENLİK SAYGISI	21
BENLİK SAYGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	21
UYUM NEDİR?	22
Uyum Bozuklukları	24
DSM – IV'E GÖRE UYUM BOZUKLUĞU TANI ÖLÇÜTLERİ	26
Uyum Bozuklukları Alt Tipleri	27
Depresif Duygudurumla Giden Uyum Bozukluğu	27
Anksiyete ile Giden Uyum Bozukluğu	28
Karışık Anksiyete ve Depresif Duygudurumla Giden Uyum Bozukluğu	28
Davranım Bozukluğu ile Giden Uyum Bozukluğu	28
Karşı Duygu ve Davranım Bozukluğu ile Giden Uyum Bozukluğu	28
Belirlenmemiş Uyum Bozukluğu	28
DSM – IV EKSEN IV VE STRES ETKENLERİ NELERDİR?	29
ÇOCUKLARDA UYUM VE DAVRANIM BOZUKLUKLARI	29
Uyum ve Davranım Bozuklukları Tipleri	30
UYUM BOZUKLUĞU İLE NORMAL DAVRANIŞI AYIRMAK	30
UYUMSUZLUĞA YOL AÇAN FAKTÖRLER NELERDİR?	31
GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	31
KALITIM	31
ÇEVRE	32
Doğum Öncesi Çevresel Faktörler	32
Doğum Sırasında Çevresel Faktörler	33
Doğum Sonrası Çevresel Faktörler	33
Ana – Babanın Çocuk Yetiştirme Yazarları:	33
İNSAN DAVRANIŞINI ANLAMAK	34
Çizelge 2	34
MURRAY'A GÖRE İNSANDA GÖRÜLEN YİRMİ TEMEL İSTEK	34
Şekil 1	35
GÜDÜLER	35
Maslow'un Gereksinme Derecelemesi	35
HORMONLAR	36
DAVRANIŞA İTEN NEDENLER	37
A – TEMEL İHTİYAÇLARIN DOYURULAMAMASI	37
B – PSİKOLOJİK TEMEL İHTİYAÇLAR	38

1. SEVGİ İHTİYACI	38
2. KABUL EDİLMEK İHTİYACI	39
3. GÜVENLİK İHTİYACI	41
4. ÖĞRENME İHTİYACI	41
5. BAŞKALARININ ONAYINI ALMA İHTİYACI	42
6. BAŞARILI OLMA İHTİYACI	43
7. KENDİNE, HAYSİYETİNE SAYGI DUYULMASI İHTİYACI	44
C – SOSYAL TEMEL İHTİYAÇLAR	45
ÇEVRE VE SOSYO – EKONOMİK NEDENLER	46
ÇOCUĞUN UYUMSUZLUĞUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER	47
AİLE TUTUMLARI	47
Ana – Baba Tutumu Üzerine Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar ...	48
Ana – Baba Tutumu ile İlgili Olarak Türkiye’de Yapılan Araştırmalar..	49
GELİŞİM EVRELERİ VE PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ	50
Erken çocukluk dönemi (0 – 3 yaş):	50
Orta çocukluk dönemi (3 – 11 yaş):	50
Geç çocukluk	51
Erişkinlik dönemi	51
OLUMSUZ ANA – BABA TUTUMLARI	52
Aşırı verici, koruyucu, aşırı disiplinsiz tutum	52
Aşırı itici, ilgisiz ve aşırı disiplinsiz tutum	52
Aşırı verici ve aşırı disiplinli, denetimli tutum	53
Aşırı itici ve aşırı disiplinli, cezalandırıcı tutum	53
Anne ve babanın tutumları arasında tutarsızlık oluşu	53
1. Bilinçli otorite.....	54
2. Baskıcı otorite	54
3. Sınırsız hoşgörü	54
Aile İçi Kutuplaşmaları	54
ÇATIŞMA NEREDEN KAYNAKLANIR?	56
ENGELLENME NEDİR?	56
Engellenmeye Bilinçsizce Yapılan Tepkiler	56
ENGELLENME VE ÇATIŞMA	57
ENGELLENMEYE KARŞI GELİŞTİRİLEN DAVRANIŞLAR	59
Uyuma Götürücü ve Uyum Bozucu Türden Saldırganlık	59
Yer Değiştirmiş (Displaced) Saldırganlık	60
Toplum Düzeyinde Yapılan Saldırganlık	60
ÇOCUKLARIN ÇATIŞMALARDA KULLANDIĞI STRATEJİLER ...	61

Saldırganlık Üzerine Yapılan Araştırmalar ve Araştırma Sonuçları	66
ACİZLİK VE DUYGUSAL ÇÖKÜNTÜ	69
Öğrenilmiş Çaresizlik (Learned Helplessness)	69
Duygusal Çöküntü (Depression)	69
ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK	69
GERİLEME (Regression)	73
HAYAL DÜNYASINA KAÇIŞ (Fantasy)	73
KENDİ KENDİNİ YIPRATICI VE KET VURUCU DAVRANIŞLAR ..	74
BASTIRMA DÜZENİĞİ	75
SAVUNMA MEKANİZMALARI	75
Çizelge 3	76
Savunma Mekanizmaları	76
DAVRANIM VE UYUM PROBLEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	77
1- DAVRANIM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLAR	77
Davranım Bozukluğu Tanısı Alabilmesi İçin	77
DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU	78
GÖZLEM SONUÇLARI	79
2- DUYGUSAL BOZUKLUK GÖSTEREN ÇOCUKLAR	80
(DUYGULANIM BOZUKLUĞU)	80
3- ALIŞKANLIK BOZUKLUĞU GÖSTEREN ÇOCUKLAR	81
4- AĞIR RUHSAL BOZUKLUK GÖSTEREN ÇOCUKLAR	82
ÇOCUKLUKTA GÖRÜLEN BOZUKLUKLAR	82
Çizelge 4	86
OKUL ÖNCESİ VE İLKOKULDA GÖRÜLEBİLEN UYUM VE DAVRANIM BOZUKLUKLARI	86
DAVRANIŞIN ALTINDA YATAN RUHSAL ETKENLER	86
ANKSİYETE (Psiko – nevrotik Reaksiyonlar)	86
Depresif Reaksiyonlar	87
OBSESİF REAKSİYONLAR	87
ALIŞKANLIK BOZUKLUKLARININ BELİRLEYİCİ OLDUĞU REAKSİYONLAR	88

AĞIZ FONKSİYONLARINDAKİ BOZUKLUKLAR.....88

Belirtilerin Altında Neler Olabilir?.....88

Bağırsak Fonksiyonlarındaki Bozukluklar 89

Diğer Fonksiyon Bozuklukları.....89

Aktif Çatışma.....93

Pasif Çatışma..... 93

Varoluş Çatışması.....94

Tümden Reddetme.....94

Ön Yargılı Çatışma.....94

Yoğunluk Çatışması.....94

Kısmi Algılama Çatışması..... 95

Alıkoyma Çatışması.....95

BÖLÜM III

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 97

Eğitim Müfredatına Yönelik Öneriler..... 97

Ailelere Yönelik Öneriler..... 98

Yasalarda Değişiklik Önerileri..... 99

KAYNAKÇA..... 100

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sayıtlılar, tanımlar ve çatışma nedeni olan aile tutumları, çatışma stratejileri, çatışma çözme becerileri ve iletişimle ilgili araştırma ve davranım bozukluklarına yer verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Günümüzde insanların yaşamını etkileyen teknolojik gelişmelerin olması pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Teknolojinin hızla gelişmesi, toplumsal değerler ve yapıların değişmesine sebep olmuştur. Yetişkinlerin toplumsal değer yargıları ile günümüz gençlerinin yetismekte oldukları değerler sistemi çatışmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler de bu farklılıkları körüklemekte, ana-babalar ve çocuklar arasında çatışmalar yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu da pek çok ruhsal bozukluk ve istenmeyen davranışın ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ruhsal yönden sıkıntıları olan insanlar yaşadıkları toplumda yakın çevreden uzak çevreye kadar pek çok alanı olumsuz olarak etkilemekte ve günümüz insanının dengesinin (homeostasis) bozulmasına neden olmaktadır.

Kalıtım ve yaşantılar sonucu oluşan benliği en çok aile, okul ve arkadaş (akran) ilişkileri etkilemektedir. Çocuğun aile içindeki statüsü, sevgi görmesi, uyumlu, sıcak, samimi ilişkiler yaşaması, anne ve babasının tutumuna bağlıdır. Böyle ortamlarda yaşayan çocuklar güven içerisinde gelişimini tamamlayıp, olumlu kişilik özellikleri geliştirirler. Bu araştırmadaki amaç "Aile tutumlarının kişilik gelişimine etkilerini" ortaya koyarak ana-baba eğitiminin gerekliliğinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmektir.

Bu araştırmada Freud'un Kişilik Kuramı, Genel Öğrenme Kuramı, Beklenti Değer Kuramı, Rogers'in Benlik Kuramı, Maslow'un insanın kendini güdülemesiyle ilgili kişilik kuramı, Psikodinamik, Davranışçı, Varoluşçu – İnsancıl, Biyolojik ve Etkileşimsel yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılacaktır.

Amaç, ana- baba tutumlarının çocuk kişiliği üzerinde yarattığı etkileri ve yüzyılın en büyük sorunu olan kaygı ve şiddet olgusunu bir davranış bozukluğu olarak gelişmesini, bu konuda ana-babalardan kaynaklanan nedenleri gösteren araştırmaları bir yere toplamak ve bu konuda çözümler üretmek isteyenlere kaynak teşkil edip, geniş kapsamlı araştırma yapmak isteyenlere öncülük etmektir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırmada, çocuğun özgüven geliştirmesi ve kendini değerli hissetmesi için gerekli uygun şartların neler olduğu ve bu şartlarda çocuğun kişilik gelişiminin olumlu yönde geliştirilip desteklenmesini sağlayacak, kişilik kuramlarıyla, benlik gelişimi, benlik saygısı ve kendine değer verme ile ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Bu kısımda araştırma konusu ve amacı ile doğrudan ilgili önemli çalışmalara değinilerek bunların “ana-baba tutumlarının, çocukta yarattığı engellenme, çatışma, savunma mekanizmalarını kullanma ve sağlıklı iletişim kurma ilke ve prensipleri” üzerinde durulacaktır.

Kişi olgunlaştıkça kendini algılayışı ve kendine karşı geliştirdiği tutum, onun tüm yaşamını olumlu veya olumsuz olarak etkileyip yönlendirir. Gencin, ailesi ve kişilerarası çatışmalarından, çatışma çözümleme stratejileri kullanıp daha sağlıklı, dengeli, düzeyli, birbirlerini daha iyi anlayan aile ilişkileri meydana getirerek daha mutlu ve huzurlu toplum bireylerinin oluşturulmasını sağlar. Çocuk ve gencin yaşadığı çatışmalar, kişiler üzerinde ölene kadar izleri silinmeyecek izler bırakmaktadır. Çocukluktan ergenliğe geçiş insan yavrusunun kişi olarak başarması gereken zor ve stres dolu bir süreçtir. Bu etkilerin bireyde yarattığı olumsuz kalıplaşmış düşünce sistemlerinin daha oluşmadan yok edilmesi ve nevrotik yapıda bir toplum oluşmasını engellemek, bireylerini daha mutlu ve kaygılarının azami derecede düşük, yaratıcı, verimli ve dayanışma içinde yaşamasına olanak sağlayabilir. Bu kalıplaşmış düşünce sistemlerinin etkilerinin

önlenmesinde Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri çok büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle başta eğitim kurumlarında olmak üzere ailelerin “çocuk gelişimi”ve “çatışma çözme becerileri” üzerinde eğitilmelerini sağlayıcı programların, yasalarla belirlenerek zorunlu olarak uygulanmasına gerek görülmektedir. Son yıllarda toplumsal yapımızdaki sistemlerin çöküş yaşadığı bir gerçektir. Ekonomik, politik ve toplumsal değerlerimizde yılların getirdiği bir çöküş yaşanmaktadır.

Dünyada, küresel kültürel istilanın olumsuz etkileri toplumumuzun çekirdek yapısını oluşturan aile sistemini yozlaştırmış, aileler toplumsal görevlerini yapamaz duruma gelmişlerdir. Kültürel yozlaşma, modernlik adı altında savunulmaya çalışılmaktadır.

Aile bireyleri arasında sürekli huzursuzluklar ve çatışmalar yaşanmaktadır. Eşler sürekli kavga etmekten, iş başarısını artırmaktan, yarışmaktan doğan kaygı ve yalnızlaşmaktan kendi çocuklarını ihmal etmekte hatta unutmaktadır. Bireysel tatminler aramaktan çocuklarını engel olarak görmekte ve rahatça egolarının tatmini için çocuklarını kendilerinden uzaklaştırmaktadırlar.

Yıllardır ilkokullarda öğrencilerimde yakından yaptığım gözlem ve incelemelerde veya ortaokul ve liselerde disiplin kurulu üyeliği yaparken ortaya çıkan sonucun;

Sergilenen davranış bozukluklarının, ana-babanın yanlış tutumlarına karşı verilen bir tepki olduğudur. Yani çocuk ve gençler otorite figürü olan ebeveynlere karşı isyankar davranıp anne ve babalarının bir şekilde ilgisini çekmeye çalışmakta, ilgi, sevgi ve destek bekledikleri imajını vermeye çalışmaktadırlar

(Yavuzer, 2002: 51).

Bu çocukların davranış biçimleri onların hataları değildir. Çoğu kez bilinç altına yerleşmiş olumsuz yaşam tecrübelerinden geliştirdikleri yargıların davranışa dökülmesidir, bu da onları suçlu yapmamalıdır. Bir eğitimci olarak, yarının büyüklerini oluşturacak kuşakların sağlıklı aile ortamlarında yetiştirildiği, mutlu ve

sağlıklı toplumların yapısını da oluşturduğuna inancım sonsuzdur. Bu nedenle devlet ve aile elele verip çocukları örselenmeden nasıl yetiştirmemiz gerektiği konusunda eğitim alınmasını zorunlu kılmalı, eğitimin yaygınlaştırılması için de acilen yasaların çıkarılmasını sağlamalıyız.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI:

Bu araştırma belirtilen amaçlara ulaştırma niteliği taşıyan ve konu ile ilgili yazılı ve basılı bilgi kaynakları (literatür) ile bu konu üzerinde yurtdışı ve yurdumuzda yapılan araştırmalarla sınırlandırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, kaynak tarama (literatür incelemesi) yöntemiyle yapılmıştır.

Bu araştırmada Freud'un Kişilik Kuramı, Genel Öğrenme Kuramı, Beklenti Değer Kuramı, Rogers'in Benlik Kuramı, Masloww'un insanın kendini güdülemesiyle ilgili kişilik kuramı, Psikodinamik, Davranışçı, Varoluşçu-İnsancıl, Biyolojik ve Etkileşimsel yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılacaktır.

SAYILTILAR

Bu tezde kullanılan kaynaklardaki bilgiler, bilimsel olarak doğru kabul edilmiştir.

BÖLÜM II

ÇOCUKLARDA UYUM VE DAVRANIM BOZUKLUKLARI

İnsan yavrusu canlılar içinde en yoğun bakımla, en ince özenle, en uzun sürede olgunlaşan yaratıktır. Uzun yıllar korunup kollanması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekir. Ancak ailesinin sevgisi, ilgisi ve kılavuzluğu ile sağlıklı büyüyebilir. Bunlardan yoksun kalırsa ruhsal gelişimi kolayca yoldan sapabilir.

(Yörükoğlu, 1983)

En küçük toplumsal kurum olan ailenin, yasa ve geleneklerle belirlenen görevleri arasında, çocuklarını fizyolojik ve psikolojik açıdan sağlıklı yetiştirerek, kişilik gelişimlerini olumlu olarak desteklemeleri gelir. Bu nedenle çocuk, ailenin sevgi ve ilgisinden yoksun kaldığında ruh sağlığı bozulabilir.

(Atilla, 1989. Çalışkan, 2003)

Aile kurumu çocuğun gelişimi, sağlıklı bir insan olabilmesi için duygusal gereksinimlerin karşılandığı yerdir. Tartışmasız kabul edilir ki çocuğun gelişimi, büyük ölçüde çocukluğu boyunca güvенеbileceği ve kendine destek alabileceği bir bakıcının varlığına dayanır. Dünyaya yeni gelen bebeğin yaşamının ilk aylarından başlayarak anne sıcaklığını, annenin ses tonu, annenin beden titreşimlerine karşı duyarlı olduğu ve anne sevgisinin bebeğe verilen süt kadar gerekli olduğu bilimsel olarak doğrulanmıştır. Bu duygusal bağın kurulamaması ve diğer unsurların yoksunluğu durumunda bebeğin ileriki yaşamında pekçok sorun ortaya çıkmaktadır. (Ozankaya, 1991. Çalışkan, 2003)

Aile en etkili eğitim kurumu olarak çalışır. Kişilik, aile ortamında gelişir. Çocuğun toplumun değer yargılarına ve niteliklerine uygun bir birey olarak yetişmesi, önce aile çevresinde sağlanır. Başka bir anlatımla, bir toplumun ekininin kuşaktan kuşağa aktarılması ailede başlar, okulda ve çevrede sürer gider.

Çocuk öfkeyi, kırgınlığı, sevgi ve hoşgörüyü evde görerek, yaşayarak öğrenir. Sevgi, acıma, anlayışlı olma gibi duygular öğütlerle aşılabilir nitelikler değildir.

Ancak anne ve baba örnek alınarak, yavaş yavaş geliştirilir. Çocuğun çevresinde hep tatlı dil, güler yüz görmesi diye bir kural yoktur. İnsanca duygular olan kızgınlık, öfke gibi olumsuz duyguları da tanımalıdır. Ancak, çocuk bu olumsuz duyguların nasıl dizginlendiğini, nasıl uygarca dışa vurulduğunu da evinde öğrenir. Saldırganlığını sınırlayamayan bir baba ya da öfke saçan bir anne, çocuğuna ölçülü olmayı öğretmez. (Yörükoğlu, 1980)

Büyüme aşamalarında başarılı olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde yetişmiş bireylerdir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler, mutlu, arkadaşça, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlar. Bunun tersine olarak, büyük sevgi açlığı gösterirler. Bu açlık da bir takım davranış ve uyum bozukluklarına neden olabilir. (Yavuzer, 1995)

Öz Kavramı (Kendi Hakkındaki Tasarımları):

İnsan çevresine, kendini algılama biçimine göre tepkide bulunur. Kişinin davranışları, onu kendi hakkındaki değerlendirmelerine göre yön alır. Bu nedenle bireyin tutum ve davranışlarını, uzun ve kısa vadeli planlarını, hayat hedeflerini anlamak ve değerlendirmek için onun kendi hakkındaki değerlendirmelerini yakından bilmek gereklidir. (Kuzgun, 2002: 41).

Çocuğun kendi kendini yöneten, yüksek benlik saygısına sahip, doyumlu bir birey olarak gelişmesi, büyük ölçüde ona sağlanan fırsatlara ve anne-babanın yaklaşımına bağlıdır.

Anne-baba yaklaşımları; denetleyici, destekleyici ve pasif olabilir. Bunlar da çocuğun kişilik gelişimini olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Gerek kişilik gelişimi gerekse cinsel kimliğin oluşması bu yaklaşımların olumlu oluşuna bağlıdır. (Yavuzer, 2002: 77).

Her yaşıta, insanın ruhsal gereksinimleri arasında, önemli iki etken vardır.

1. Sevmek ve sevilmek
2. Kendisi ve başkaları için değerli olmak.

Sağlam ve sağlıklı kişilik gelişmesi için çocuğun gereksinimlerinin doyurulması ve ileride bu gereksinimlerini kendi kendisine doyurabilme yetenek ve sorumluluğunun gelişmesine olanak sağlanması gereklidir. (Öztürk, 2002:52)

Kendi benliği ve çevresiyle dengeli, etkili bir ilişki kurup geliştirip sürdürmek, bireyin önce kendi bünyesindeki zihinsel, psikolojik, sosyal ve duygusal değişiklikleri anlaması, bilmesi, kabul etmesi ve bu değişimlere uygun tutum ve davranışlar geliştirmesi gerekir.

Bireyin özelliklerine uygun olarak kendi benliği ile içinde yaşadığı çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve sürdürülmesi uyuma bağlıdır.

Çeşitli koşullar nedeniyle kişinin ruh sağlığı ve kendi ve çevreyle olan uyumu bozulabilir. Bu da çalışmasını, çevreyle ilişkisini hatta tüm yaşamını etkiler.

(Aydın, 2003: 22-23)

BENLİK VE KİŞİLİK KURAMLARI:

Benlik kavramı, kişinin kendisine yönelik tutum ve davranışlarla ifade edilen, kişisel değeri hakkındaki yargısıdır. Benlik, bireyin davranışlarını etkilerken aynı şekilde davranışlarla değişebilir. Erken çocukluk dönemlerinde başlayan benlik kavramı stabildir ancak kendini değerlendirmede farkındalık arttığı için ergenlikte benlik açıklık kazanır. Daha bilinçli değerlendirilir ve kavram haline dönüşerek, bireyin uyumunu kolaylaştırır. Benlik kavramı, bireyin değerleri, idealleri, duyguları, tutumları gibi bütün niteliklerini içerir ve kişiler arası ilişkilerine damga vurur. Kişinin kendisinin ne olduğu sorusuna verdiği, kendi yanıtıdır. Yaşamda elem - haz dengesini korumak, benlik saygısının sürdürülmesini sağlamak,

işlevselliği belli düzeyde tutmak için deneyimlere ait verileri organize etmek gibi amaçlara hizmet etmektedir. (Okun, 1977. Çalışkan, 2003)

BENLİK

Benlik, kişinin bilinçli ve bilinçdışı tüm ruhsal yapı ve donanımlarını kapsamaktadır. Benliğin temel çatısı çocuklukta oluşup, ergenlikte gelişip en son şeklini aldıktan sonra yaşamı boyunca bireyi yönlendirmektedir. (Alkın,1991. Çalışkan, 2003.)

Benlik konusunu ayrıntılı ve sistematik bir biçimde inceleyen ilk psikolog William James'tir. James, benliği "görgül ego" ve "salt ego" olarak iki gruba ayırmıştır. Görgül ego "bilinen olarak ben (me), salt ego, "bilen olarak ben" (I) şeklinde ikiye ayrılır. (Erkan, 1986. Çalışkan, 2003)

Psikanalistlerin, benlik, nesne, ego kavramları üzerinde yoğunlaşmaları ile "Nesne İlişkileri Kuramı" ve bu kuramın bir ürünü olan "Benlik Psikolojisi Kuramı" gelişmiştir. Buna göre ego, tüm bilişsel yetileri ayırt eden, bütünleştiren, dengeleyen ve düzenleyen soyut bir mental yapıdır. Kişinin hiç bilmediği ve algılayanın içinde bir başka algılayandır. Duygusal enerji yatırımı yapılan her şey (insan, yer, düşünce, fikir, anı) nesne adını alır.

Nesneler, iç nesneler ve dış nesneler olarak ayrılabilir. Dış nesneler, duygusal ve coşkusal yatırım yapılmış kişi veya şeyler; iç nesneler kişi, yer veya şeylere bağlanmış düşünce, fantazi ya da anılarıdır. Nesne – benlik ayırımı, erken gelişim dönemlerinde başlar. Bebeklik döneminde herşey "ben" iken, bedeni ve dış dünya arasındaki etkileşim sayesinde çocuk "ben" ile "ben olmayan" ayırımını yapabilir. Bedenin fark edilmesi benliğin çekirdeğini oluşturur. Genellikle ilk dış nesne annedir. Çocuğun adı, oyuncakları ve aile bireyleri ayırımı kolaylaştıran etkenlerdir. Çocuğun kendisi için önem taşıyanlardan aldığı dönüt (feedback) benliğe girer. (Hamilton, 1988 . Çalışkan 2003)

İki, üç yaş arasında çocuk, benlik ile nesneler arasındaki sınırları iyi – kötü ayırımıyla, benlik ve nesneleri iyi - kötü olarak sınıflar. Çocuğun kurduğu özdeşimler aracılığı ile nesnelere karşı taşıdığı çift değerlilik aşılarak, her iki kavramın da birarada bulunabildiği bütünleşmiş benlik ve nesneler dünyası ortaya çıkar. (Alkın, 1991. Çalışkan, 2003)

Anne baba ilgisi arttıkça güvende olduğunu hisseden çocuğun benlik saygısı yükselmektedir. İlginin ölçütlerinden en önemlisi karşılıklı iletişim ve yakınlık duygusudur. Çocuklarıyla arkadaşça konuşabilen, onların düşüncelerini, sorunlarını dinleyen ebeveynler, onları anlayarak gereksinim duydukları psikolojik desteği kolaylıkla verebilirler. Ailenin tek çocuğu ve ailedeki tek erkek çocuk olmak, ona gösterilen ilgi ve değeri artırarak, çocuğun benlik saygısını da önemli ölçüde olumlu olarak etkilemektedir. (Yörükoğlu, 1985)

Okul arkadaşlığı benlik saygısını olumlu yönde etkilerken, gruba girme ya da girmeme eğiliminde kişinin benlik saygısı rol oynamaktadır.

Benlik saygısı, kişinin yaşamında merkezi bir öneme sahiptir, çünkü bu dönemde birçok ruhsal, toplumsal ve kültürel etkiye açıktır. Üstelik benlik saygısı kişinin uyumunu, ilişkilerini ve ruh sağlığını etkileyebilir. Benlik ve benlik saygısı kavramının gelişimi sırasında sürekli varolan **kendini sorgulama, karşılaştırma** ve **kendini değerlendirme** süreçlerinin yarattığı benlik saygısı da benliğin bir parçasıdır. Psikiyatırlar için benlik kavramının en ilginç kısmı, ruhsal bozukluklarla ilişkisi bilinen benlik saygısıdır. (Alkın, 1991. Çalışkan, 2003)

Kişinin benlik saygısı, benliğin temel yapılarından biridir. Kişinin kendini olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmesi anlamında kullanılmaktadır.

Değerlendirme bilişsel yollarla yapılmasına rağmen, bu değerlendirme sürecinde duygusal ve coşkusal süreçlerin yer aldığı kabul edilmektedir. Rosenberg, çevresel etkenlerin etkisiyle gelişen benlik algıları sonucu, kişinin kendisine yaklaşım biçimini belirlediğini belirtmiştir. (Rosenberg, 1965, Çalışkan, 2003)

Gilford ve Zimmerman yaptıkları detaylı araştırmalar sonucunda şahsiyeti tümüyle tanımlayan 10 etkenin varlığını belirlemişlerdir. Bunlar da her faktörü iki zıt kutup halinde belirlenen eğilimlerle açıklamışlardır. Ayrıca, kendini ya da gerçekçi bir değerlendirmesini yapabilecek kadar tanıdığı birini, aşağıdaki eğilimler açısından inceleyen kişi, o insanın ayrıntılı bir şahsiyet profilini elde edebilir. Bunun için kişinin, her faktör açısından karakteristik eğilimlerini belirlemek ve bu faktörlerin birbirleriyle olan ilişkileri arasında bağlantılar kurması yeterlidir. (Altınköprü, 2000)

Çizelge: 1

Gilford ve Zimmerman'ın şahsiyeti tanımlayan 10 etkeni:

EĞİLİMLER	OLUMLU	OLUMSUZ
Genel hareketlilik	Süratli hareket etme. Enerji, canlılık dolu olma. Sürekli etkinlik gösterme. Verimli olma. Hızdan hoşlanma. Hemen atılıp eyleme geçme. Harekette canlılık. Coşkunculuk.	Ağır ve temkinli hareket etme. Çabucak yorulma. Aralıklı, duraklamalı çalışma. Verimsiz olma. Ağır gidişten hoşlanma. Düşündükten sonra davranma. Harekette yavaşlık. Sakinlik.
Kendine hükmetme	Ciddiyet. Ölçülü olma. Gayretli ve kararlı olma.	Kayıtsızlık, adam sendecilik. Dilediğince davranma. Telaşlı ve dağınık olma
Baskınlık	Kendini savunma. İdare etme, yönetme. Kişisel konuşmalarda bulunma.	Boyun eğme, rıza gösterme. Başkalarına tabî olma. Konuşmada çekingenlik. Topluluk içinde konuşamama.

	Topluluk içinde konuşma. Başkalarını ikna etme. Kendini öne sürme.	Başkalarını iknâ edememe. Dikkat çekmekten kaçınma.
Sosyallik- toplum insanı olmak	Çok dosta sahip olma. Kolayca söz açma. Sosyal ilişkilerden hoşlan ma. Sosyal etkinlikler arama. Sokulganlık. Ön planda olmaya çalışma.	Pek az dostu olma Söz açmaktan çakinme. Sosyal ilişkilerden kaçınma. Sosyal etkinliklerde bulunma ma. Çekingenlik. Kendini göstermekten kaçınma.
Duygu ve heyecan- larda düzenlilik	İstek ve enerjide süreklilik. İyimserlik ve canlılık. Sakinlik, huzurlu olma. Kendini sağlıklı hissetme.	İstek ve enerjide iniş çıkış. Kötümserlik ve karamsarlık. Uyanıkken düşlere kapılma. Düşünce ve isteklerde takıntı. Sinirlilik, hırçınlık. Kendini hasta hissetme. Suçluluk, yalnızlık, sıkıntı duyma.
Objektif görebilme	Atılğan olmamak Vurdumduymazlık	Aşırı duyarlılık Güvensizlik,şüphe. Herkesi düşman görme. Üzüntülü ve kederli olma.
Hoşgörü- lülük	Hasımca hareketleri hoş görme. Baskıya boyun eğme Başkalarına saygı	Mücadelecilik. Egemen olma isteği, kin Baskıya direnme, başkaldırma. Başkalarını küçümseme
Derin	Kendini çok sıkı gözleme	Başkasının davranışlarını gözle

düşünce	eğilimi. Düşünceye yönelme. Çabuk kavrama. Felsefeye yönelme.	me eğilimi. Eyleme yönelme Bellek dağınıklığı.
Bireysel ilişkiler	Hoşgörülülük Sosyal kurumlara inanç	Tenkide karşı kuvvetli eğilim. Sosyal kurumları yerme. Başkalarından kuşkulanma. Kendi kendine acıma.
Erkeklik – dişilik	Erkeklere özgü etkinliklere eğilim. Sert olma, dik başlılık. Kolay yola gelmeme. Korkuya dirençli olma. Heyecansal davranışlara ket vurma.	Kadınlara özgü etkinliklere yönelme. Sevimlilik ve sıcakkanlılık Korkak ve ürkek olma Romantik duygu ve ilgileri olma. Heyecan ifadelerine eğilim Böceklerden, fare ve yılanlardan tikslenme, korkma.

(Altınköprü,2000)

Nesne İlişkileri Kuramına göre, ergenlikte eski ödipal bağların kopması, yeni nesne ilişkilerinin kurulması gerçekleşir. Hızlı büyüme ve değişim ergenlikte benlik imajlarının yeniden uyarlanması gereksinimini yaratır. Bu çaba içerisinde değerler sistemini yeniden gözden geçirmek zorunda kalan ergen tüm alanlarda benlik saygısını arttıracak etkinlikler arar. Bu süreçler çeşitli nedenlerle sarsılırsa ergenlik öncesi ve ergenlikte nesne ilişkileri, özdeşimler ve kimlik oluşumu gibi alanlarda sorunlar çıkabilir. (Tezcan, 1981.Çalışkan2003.)

PSİKANALİZ VE FREUD

Psikanalitik Kurama göre, Freud, yapısal varsayımı (Structural Hypothesis) ruhsal aygıtı üç bölüme [Alt benlik (id), Benlik(ego), Üstbenlik (süperego)] ayırarak açıklar.

Freud'a göre id, ruhsal yapının en eski parçasıdır ve kalıtımla geçen, doğuştan varolan, yapıda yerleşmiş bulunan herşeyi kapsar. Bedenden kaynağını alan içgüdüsel dürtüler burda bulunur. Tümünden bilinçdışıdır ve bilinçdışı süreçlerdeki kuralsızlıklar geçerlidir. Zaman ve yer kavramı tanımaz.

Gerçek dış dünyanın etkisi altında altbenliğin bir parçasının özel bir gelişme gösterdiğini, "dış uyaranları algılayan ve aşırı uyaranlara karşı ruhsal yapıyı koruyan özel bir yapı geliştiğini ve yapının "altbenlik ile dış dünya arasında gerçeklik ilkesine göre çalışıp arabuluculuk yaptığını ileri sürdü. Gelişen bu yapıya ego adını verdi.

"Düzenleyici dizge" veya Freud'a göre "ego", ruhsal yapının düzenleyici, denge ve uyum sağlayıcı (homeostatik) parçasıdır. Düzenleme ve uyum görevini:

- Dürtüsel gereksinimlerin içerden algılanması
- Dış dünyadaki koşulların ve durumların algılanması
- Bütünleştirme ve birleştirme yetisi ile dürtülerin birbirleriyle, üstbenliğin istekleriyle düzenlenmesi ve çevresel koşullara uyabilecek bir niteliğe uydurabilmesi;

Yürütme (executive) yetisi ile istemli davranışın eyleme geçirilmesini sağlar. Benliğin temel işlevi uyumdur (adaptation). Benlik bu uyumu yaparken, bir yandan organizmanın dürtüsel güçleriyle, bir yandan çevresel koşullar ve gereklerle, bir yandan üst benliğin istekleriyle bağdaşmak ve bunlar arasında uzlaşma sağlamak zorundadır.

Benliğin görevi organizmayı acıdan korumak ve doyum sağlamaya çalışmaktır. Çocukluğun ilk dönemlerinde, organizma daha çok acıdan kaçma ve haz ilkesinin etkisi altındadır ve gereksinmelerinin hemen doyurulmasını bekler. Oysa ki zamanla gelişen benlik, neyi, ne zaman ve nerede doyurabileceğine karar verme, dürtüleri ve gereksinmeleri bekletebilme, erteleyebilme gücünü kazanır. Kısacası benlik, dürtüler üzerinde göreceli bir egemenlik kurmayı öğrenir. Benliğin dürtüleri erteleme, bekletebilme gücüne engellenmeye dayanma gücü (Frustration tolerance) denir. Gerçeği değerlendirme yetisi ile engellenmeye dayanma gücü benlik gücünü yansıtan önemli özelliklerdendir. (Öztürk, 2002)

Benliğin zayıflaması ile gerçeği değerlendirme yetisinin süregelen zayıflaması birlikte gider.

Benliğin içten ve dıştan gelen uyarıcılar arasında bir denge kurmaya çalışması, bir yandan organizmanın doğal gelişme yetileri (bellek, algılama, zeka, uyaran eşiği gibi), bir yandan da engellenme ve çatışmalara karşı geliştirdiği savunma yolları ile gerçekleştirilir.

Üstbenlik (süperego), bireyin uzun çocukluk yıllarında, benliğin bir parçası, giderek daha çok ana-baba, toplumsal değer yargıları içeren bir yapı oluşturarak ayrımlaşır. Buna üstbenlik (süperego) denir. Çocukluğun ilk yıllarında çocuk yanlışla doğruyu, iyiyle kötüyü kendi dürtüsel doyumuna göre değerlendirir. İki yaşından itibaren çocuk çevreden gelen iyi-kötü, doğru-yanlış değer yargılarını anlamaya başlar. Fakat bunlar henüz kendisinin benimsediği değerler olmaktır. Ancak ana-baba ya da başka önemli kişilerin neyi onayladıklarını, neyi onaylayıp, neyi beğendiklerini ayırt edebilir ve onaylanmayan davranış yapılıncı dışarıdan bir acı gelebileceğini (sevginin azalması, azarlanma, belki dayak) giderek çocuk başkalarının gözü önünde neyin yasaklandığını öğrenir ve yasağı başkalarının önünde yapınca korku ve utanç duygusu duyar. Bunlar üstbenliğin gelişiminin öncüleridir.

Kimi bireylerde üstbenlik çok katı ve af tanımaz, bağışlamaz tipte olur. Benlik, böyle katı, cezalandırıcı, suçlayıcı bir süperego altında ezilebilir. Birçok ruhsal bozukluğun doğuşuna sebebiyet verebilir. Çok gevşek bir süperego da bireylerin toplum içinde önemli uyumsuzluklarla karşılaşmalarına neden olabilir. (Öztürk, 1998: 40-41-42)

Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Freud'a göre bireyin temel karakter yapısının oluştuğu dönemler; bebeklik ve çocukluktur. Freud, çocuğun ilk beş yaşını kişiliğin oluştuğu yaşlar olarak kabul etmiştir. Freud'un "Psikoseksüel Gelişim Kuramı'na" göre beş aşama şöyledir.

1. Oral aşama (0-1): (Ağız uyarılma noktası , memeden kesme çok zor olur.)
2. Anal aşama (2-3): (Anüs uyarılma odak noktası. Tuvalet eğitimi öğretme temel adımdır.)
3. Fallik aşama (4-5): (Cinsel organ uyarılma odak noktası. Aynı cins ebeveynle özdeşleşme kurmak temel adımdır.)
4. Örtük (latent) aşama (6-12): (Cinsel enerji bastırılmıştır. Savunma mekanizmalarının gelişimi en önemli görevdir.)
5. Genital aşama (13-18): (Cinsel organlar uyarılmanın yine odak noktasıdır. Olgun cinsel ilişkiler geliştirebilmek en önemli görevidir.

Psikanalitik görüşe göre psikolojik gelişimin temelinde iki güç vardır.

1. Cinsel ve saldırganlık güdüler,
2. Çevredeki davranışlar

Psikoseksüel kuramın iki önemli noktası şöyledir;

1. Yaşamın ilk yıllarında yapılandırılan özelliklerin son derece kuvvetli olduğu ve sonradan değişmeye dirençli olduğudur.
2. Bireyin gelişiminin birbirini izleyen psikoseksüel aşamalardan oluştuğudur. Bu aşamaların her biri bedenin bir bölümüyle ilişki halindedir. Her aşamada çocukla ana-baba arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi gerekir. Her aşamadaki etkileşim çocuğun yaşamını etkiler ve etkilerin toplamı bireyin kişilik özelliklerinin temelini oluşturur.

Psikososyal Gelişme Kuramı

Erikson (1963, 1980) gelişimin aşamalardan oluştuğunu kabul eder. Ancak bireyin cinsel gelişimi yerine onun sosyal gelişimini temel kabul eder. Her aşamada çocuğun gereksinimleri ve toplumun çocuktan beklentileri değişir. Çocuk kundaktan kurtulup hareket etmeye başlayınca ana-baba çocuğun hareketlerini denetlemeye başlayınca, çocuğun hareketleri denetlenir ayrıca çocuğun nereye elleyip elleyemeyeceği belirlenmeye başlar. Çocuğun bağımsızlık eğilimi gittikçe kısıtlanır. Çocuğun bağımsızlık eğilimi ile ana babanın denetim eğilimi arasındaki dengenin özelliği, çocuğun daha sonraki yetişkin yaşamındaki kişilik özelliklerinin temelini oluşturur.

Erikson'a göre her dönem, kendi içinde karşıt ögesini beraberinde getirmiştir.

- 0-1 yaş : Temel güven ve bunun karşıtı Temel güvensizlik.
- 2-3.5 yaş : Özerklik veya karşıtı Utanç, kuşku duygusu
- 4-6 yaş : Girişimcilik veya karşıtı Suçluluk duygusu
- 7-11 yaş : Başarı veya Aşağılık duygusu
- 12-17 yaş : Kimlik veya kimlik bocalaması.
- 18-25 yaş : Yakınlık veya karşıtı Yalıtılmışlık.
- 26-40+ yaş : Üreticilik veya karşıtı durgunluk (Verimsizliktir.)
- 40+ yaş : Benlik bütünlüğü veya karşıtı umutsuzluk(Çökkünlük ve Bezginliktir.)

(Can, 2000)

Erikson, gelişimi Freud gibi çocukluğun ilk yıllarına sınırlamaz. Aksine gelişim sürecinin ve bu sürecin bir parçası olarak bireyin bağımsızlık eğilimi ile toplumun bireyi denetim altına alma çabasının, ömür boyu sürdüğünü kabul eder. **Erikson'a göre her aşama kendi ikilemini beraberinde getirir ve bireyi yeni bir denge arayışına götürür.** (Öztürk, 2002)

Ergenlik dönemi, kişinin kendisi hakkında bir yargıya ulaşmak için en yoğun çaba harcadığı bir dönemdir. Genç, nasıl biri olduğunu, olumlu ve olumsuz yönlerini, ne olmak, ne yapmak istediğini, çevrenin onu nasıl gördüğünü ve kendisi hakkında neler hissettiğini, anlamaya ve bu konularla ilgili sorularına cevap bulmaya çalışır. Bu çaba içinde hem kendi duygu ve düşünceleri hem de çevre faktörlerinin etkisi ile kendisine karşı tutumu belirlenir. Bu dönemde ulaşılan benlik saygısı, kuşkusuz daha önceki dönemlerde kazanılmış benlik saygısından etkilenecektir. Nitekim bazı yazarlara göre ergenlik dönemi daha önceki gelişim dönemlerinin yeniden yaşandığı bazı özelliklerin değişip yeni yapılaşmaya doğru gittiği bir süreçtir. Bu bakımdan ergenlik döneminde benlik saygısı da yeniden düzenlenecek ve gencin yaşamı boyunca onun düşünce, duygu ve davranışlarını belirleyen, kimliğinin esasını oluşturacaktır. Başta Erikson olmak üzere birçok yazar benlik saygısının kimlik gelişimi ile ilgili önemli rolünü vurgulamışlardır.

(Çuhadaroğlu, 1986, Çalışkan, 2003)

Freud'un Psikoseksüel Kuramı ile Erikson'un Psikososyal Kuramı birbirinin tamamlayıcısı işlevini görmektedir. Kişilik gelişiminin olduğu bu evrelerde çocuğun yaşadığı duygusal ikilemlerde tercih yapabilme ve irade yetilerinin gelişmesinde rehberlik etmek, toplumsal çevreyle olan ilişkilerinin düzenlenmesine, sağlıklı bir özdeşim yapmasına ve toplumsal uyum geliştirmesine yardımcı olan anne ve en yakın çevresinin büyük bir rol aldığını görmekteyiz. Çocuğun dönemsel krizlerini bilmek ve ona yardımcı olmak dengeli bir kişilik geliştirmesine yardımcı olurken, bilişsel gelişmesine de katkı koyup, kendini gerçekleştirmesine de yardımcı olacaktır.

Bilişsel – Gelişim (cognitive development) Kuramı

Piaget hem olgunlaşmanın hem de öğrenmenin etkisini kabul eder. Ancak çocuğun faal olarak sürekli etkileşim içinde olmasını temel olarak kabul eder. Çocuğun çevresiyle sürekli etkileşimi, onun zihinsel (bilişsel) gelişiminin yönünü ve derecesini belirler. Çocuk her aşamada kavramlar ve yaklaşım tarzları geliştirerek belirli bir bilişsel dengelemeye (cognitive balance) ulaşır. Yeni

ortamlar ve yeni deneyimler bazan bu dengeyi bozar. Bilişsel dengelemesi bozulan çocuk yeni bir dengelemeye ulaşabilmek için yeni kavramlar geliştirme veya yeni yaklaşım tarzları uygulama yoluna gider. Böylece bilişsel gelişim sürekli işler.

Bilişsel gelişim çocuğun çevresiyle sürekli etkileşim halinde olmasını gerektirir. Bu süreç yetişkinler içinde de az da olsa aynen yaşanır. Yani bazı deneyimlerinden dolayı dengelemesi bozulan yetişkin de yeni dengeleme yolları arar. Bu dengelemeyi buluncaya kadar düşünüş tarzını değiştirmeye devam eder.

Piaget de gelişimi birbirini izleyen aşamalardan oluşan bir süreç olarak kabul eder. Her aşama kendinden sonraki aşama için bir basamak oluşturduğunu ve aşamaların sırasının değişmediği kabul edilir.

Jung'a göre “ben”, kişiliği dengeleyen bir ögedir. Uyumlu bir insanda ben, görevini yeterince yerine getirir. Buna karşılık çatışma içinde olan bir insanın Ben' inin görevini yerine getirdiği söylenemez. Kendini gerçekleştirebilmek uzun zaman alan güç ve karmaşık bir süreçten geçer.

Fromm da “ben” ögesini toplumsal açıdan ele alır. Fromm'a göre insanın çeşitli eğilimleri onu yaratan toplumsal sürecin sonuçlarıdır. İnsanın kişiliği içinde bulunduğu toplumun ona sağladığı olanaklar doğrultusunda gelişir. Baskıcı, katı ve otoriter tutumlar bireyin kendi benliğini yeterince geliştirmesini engeller.

Skinner (1971), kişiliğin klasik koşullanma ve operant koşullanmaya göre geliştiğini ve bireyin davranış repertuarına yerleştiğini söyler. (Geçtan, 1982)

Sosyal Öğrenme Kuramı:

Albert Bandura ise **Skinner'in** Klasik ve Operant koşullanma kavramlarına itiraz etmez, ancak insan öğrenmesinin sosyal bir ortamda oluştuğunu ve çocukların en önemli öğrenme yaşantılarının başkalarının davranışlarını gözleyerek oluştuğunu savunur. Bandura bu tür öğrenmeye “gözleme yoluyla

öğrenme” adını verdi. Bandura sosyal ortama ve gözlemlemeye önem verir ve onun sistemi içerisinde insan algısı (Bilişsel süreçler) önemli yer tutar. Buna göre kişilik, başkalarını taklit ve gözleme yoluyla öğrenilmiş davranışlar örüntüsüdür.

(Öztürk, 2002)

Bireyin gelişip olgunlaşmasında, doğup büyüdüğü ailenin çok büyük bir etkisi vardır. Bireyin kişilik gelişiminde ona model olan anne-baba ve çok yakın çevresidir. Aile, algıları, inançları, davranışlarıyla çocuğu yetiştirmeye çalışır.

Çocuğa karşı çok serbest, aşırı katı veya demokratik tutum sergileyebilir. Gereksinimleri karşılanamayan çocuk doğal olarak tepki gösterir. Anne, baba, bakıcı, diğer aile büyükleri ve öğretmenler uyguladıkları tutum ve disiplinle içe-dönük, cesaretsiz ve pasif kişiliklerin oluşmasına, öz güven ve benlik saygısı düşük, kendine ve başkalarına güvenmeyen korkak veya saldırgan çocukların yetişmesinde etken olabilirler.

Jung, Fromm, Bandura ve Skinner’in yaklaşımları, çocuğun kişilik gelişimini desteklerken, ayrıca toplumsal uyum konusunda ailelerin çocuklarına bazı konularda getireceği kısıtlama ve cezalarda, istendik davranışın kazandırılmasında, görülmek istenen davranışın ödüllendirilmesi, öğrenmeyi olumlu yönde etkileyeceği için ana-baba ve öğretmenlerin disiplin konusunda ne kadar etkili olduklarını ve çocuğun davranışlarını istendik yönde yönlendirip geliştirebileceklerini desteklemektedir.

Beklenti Değer Kuramı:

Julian Rotter (1972) öğrenme kavramlarını kullanarak kişilik kavramını açıklar. Rotter’in “Beklenti-Değer Kuramına” göre kişi belirli bir davranış, bir sonuç beklediği için yapar. Birey için o davranış yaptıktan sonra elde edeceği sonucun bir değeri vardır. Eğer belirli bir durumda beklenti ya da değerden biri çok düşükse, davranış ortaya çıkmaz. Rotter’in sisteminde de bilişsel süreçler önemlidir. Beklenti kavramı temelde algılamaya ve bilişsel süreçlere dayanır.

Rotter'in değer kavramı ile Skinner'in ödüllendirme kavramları birbirini karşılamaktadır. Sadece davranışsal olarak değil, algılama (bilişsel) düzeyinde bir ödüllendirmediir. (Öztürk, 2002)

Carl Rogers (1961, 1977) Benlik bilincine önem verir. Bir kimsenin benlik bilinci onun kendisiyle ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlarını içerir; kendisini nasıl gördüğünü özetler. Olumlu bir benlik bilinci geliştirebilmemiz için koşulsuz sevgi içinde yetişmemiz gerekir. Yanlış davranış cezalandırılır, fakat birey sevilir. Koşulsuz sevgi içinde büyüyen kişilerin benlik anlayışları güçlü ve olumludur. Ancak yapılan davranışla benlik bilinci arasında bir farklılık varsa o zaman kaygı ortaya çıkar. Rogers bireyin kendini aldatmaya başlamasıyla kaygı düzeyinin artacağını ve zamanla benlik bilincinin temelinden sarsılacağını söyler.

(Öztürk, 2002)

Rogers, insanın kendini gerçekleştirme eğilimine inanır ve bu eğilim yaşantıların birbiriyle bağdaşım durumunda olduğu zaman ortaya çıkar. Fakat bazı yaşantılarla benlik arasında bağdaşmazlık görülür. Benliğin algılanış biçimi ile organizmanın gerçeek yaşantısının birbiriyle çelişkiye düşmesine sık rastlanır. Rogers ebeveynlerin kendilerinin koşulsuz **kendine saygıyı** yaşadıkları ölçüde çocuklarına karşı **koşulsuz olumlu saygı** hissedebileceklerini gözlemiştir. Ebeveynlerin çocuğa karşı koşulsuz olumlu saygılarının derecesi artırılırsa çocuğun kendine de değer verme düzeyi yükseleceğinden psikolojik uyum düzeyi artacaktır. (Nelson, 1982. Çalışkan 2003)

Adler, benlik konusuna "yaratıcı benlik" kavramını getirmiştir. Adler'e göre benlik, yorumlama yeteneğine sahip ve organizmaya anlamlı bir yaşam sağlamaya çalışan bir sistemdir. Bu sistem sürekli olarak bireye doyum sağlayacak yaşantıların peşindedir. Eğer onları dış dünyada bulamazsa yaratmaya çalışır.

(Gençtan, 1989)

Kişiliği tanımlamaya çalışan tüm bu kuramlar tek başına kişiliği açıklamaya yeterli olmadığından, insan davranışlarını anlamak için bunların birkaçının birlikte kullanılması daha yararlı olacaktır. Çünkü her bir kuram, kişiliği bir boyutuyla açıklamaya çalışmıştır. Bazıları bireyin geçmiş yaşantılarını gözardı ederken bazıları ise sosyal çevreyi, içgüdüleri vb. ihmal eder.

BENLİK SAYGISI

Kişiliğin temelleri ilk 5-6 yıl içinde atılır. Her çocuk eninde sonunda bir kişilik geliştirir. Ancak bu kişiliğin dengeli ve uyumlu olabilmesi, gelişim basamaklarının örselenmeden aşılmasına bağlıdır. Çocuğun yetiştirilmesinde her şeyden önce **temel ruhsal gereksinimlerin karşılanması** gerekmektedir. Aile içi etkileşimlerin niteliği değiştikçe çocuğa karşı tutarlı tavırlar sürdürülürse bazı olumsuz yaşantılar benlik saygısını fazla etkilemeyebilir. Tutarlı ve doğru davranmadığı durumda da benlik saygısının düşmesine yol açar. (Yörükoğlu, 1985)

Benlik saygısı, kişilikle ilgili araştırmacılar için çok önemli bir kavramdır. Düşük benlik saygısının başta depresyon olmak üzere birçok ruhsal bozuklukla ilişkisi olduğu bilinmektedir. (Çuhadaroğlu, 1990: 71-72. Çalışkan, 2003.)

BENLİK SAYGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Benlik saygısı, kişinin ego gücü ölçülerinden biridir. Kişinin **kendinden hoşnut** olması, kendini olduğu gibi kabullenmesi anlamını taşır. Çevresel etkenlerin etkisiyle gelişen benlik algıları sonucu, kişinin kendine yaklaşım biçimini belirler. Kişinin yaşamın da merkezi bir öneme sahiptir çünkü kişinin uyumunu, ilişkilerini ve ruh sağlığını etkileyebilir.

1- Benlik saygısının yüksek olması için zaman içinde tekrar **onaylanması** gerekir ve kişiler bunu çevrelerinde önem verdikleri insanlardan beklerler.

2- **Sosyo-ekonomik durumu**, kişinin benlik saygısını önemli ölçüde etkilemektedir. Üst düzeyde gelire sahip ailelerin çocuklarında yüksek benlik saygısı oranı % 51 iken, düşük gelir grubundakilerde bu oran % 38' dir.

(Yörükoğlu, 1985)

3- Yapılan araştırmalara göre anne-baba-çocuk ilişkileri benlik saygısını önemli bir şekilde etkilemektedir. Çocuğun çevresinde en etkin kişiler anne ya da babası olduğundan, çocukluktan ergenliğe onların düşünceleri çok önem kazanmaktadır. Huzursuz ve sevgisiz bir evlilik, **olumsuz bir aile ortamında** yaşamak, çocuğun benlik saygısını düşürmektedir. (Rutter, 1987)

4- **Anne-baba ilgisi** çoğaldıkça güvende olduğunu hisseden çocuğun benlik saygısı artar. (Saygılı, 2005)

UYUM NEDİR?

Uyum, bireyin sahip olduğu özelliklerinin kendi benliğiyle içinde bulunduğu, çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bu ilişkiyi sürdürebilmesi şeklinde tanımlanabilir. (Yavuzer, 1998: 241)

Genel olarak uyum, çevreden gelen uyaranlara uygun tepkilerde bulunmadır. Birey uyaranlara karşı uygun davranışı gösterir ve yeni durumlara kolayca adapte olur. (Çağlar, 1981. Çalışkan 2003.)

Uyumlu ilişkiler içinde, güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuk olgunlaşır, kişilik kazanır. Sevildikçe güven duygusu pekişir, desteklendikçe

özsaygısı artar, anlayış gördükçe hoşgörölü olmayı, sorumluluk aldıkça bağımsız davranmayı öğrenir. (Yörükoğlu, 1983)

Aile bireyleriyle olan ilişkileri, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturur. Aile aynı zamanda çocuğa, ailenin bir üyesi olduğu bilincini aşılır ve toplumsallaşmanın temelini atar. (Yavuzer, 1987).

İnsanlardan korkan, değersizlik duygusu yaşayan ve sosyal uyum güçlüğü çeken insanların, çocukluk dönemleri incelendiğinde, kısıtlayıcı, aşırı koruyucu, reddedici, cezalandırıcı, tutarsız ve benzeri ana-baba tutumlarının varlığıyla karşılaşılıyor. Bu tutumların ortak yönünün sevgi ve saygıdan yoksun olmalarıdır.

(Geçtan, 1988)

İnsan, kim olduğunu, amacının ne olduğunu, ne yapabileceğini, nelere değer verip, inanıp bağlanacağı sorularına yanıt arayarak benliğini tanır. O halde benlik, insanın özellikleri, amaç ve beklentileri, yetenek ve olanakları, değer yargıları ve inançlarından oluşan, durağan olmayan, her an değişen bir yapıdır.

Benliğin gelişmesinde içe yansıtma, birleştirme ve özdeşleşme önemli rol oynar. Çocukluktan başlayarak, bütün yaşamı boyu insanın çevresinde bulunan kişilerle kurduğu ilişkiler, iletişim ve etkileşim bu gelişmede bir yandan bireyin toplumsallaşmasını, öte yandan kendi benliğini tanımasını sağlar. (Köknel, 1999)

Çocukluk döneminde olumsuz çevre koşullarının yarattığı engellerle karşılaşan insan, yetişkin yaşam için gerekli yetenekleri geliştiremez ve zorlanma durumlarına karşı geliştirmiş olduğu yöntemler yetersiz kalır. Böyle bir durumda yaşanan duygu anksiyetedir. Anksiyete, hafif kaygıdan yoğun paniğe değişebilen bir duygudur. Normal koşullarda, fiziksel ya da toplumsal çevreden gelen tehlikelere karşı insanı uyaran, aynı zamanda gerekli uyumu yapabilme ve yaşamı

sürdürebilme işlevlerine katkıda bulunan anksiyete, bazan çok yoğun yaşanır. Böyle bir durum, insanın anksiyeteyi azaltmak amacıyla abartılmış uyum mekanizmaları kullanmasına ve normal dışı davranışların ortaya çıkmasına neden olur. (Geçtan, 1997)

Uyum Bozuklukları

Stresli yaşam olaylarına tepki olarak duygusal veya davranışsal semptomlar gelişebilir. İlgili semptom ve davranışlar stres etkeninin başlangıcından itibaren üç ay içinde ortaya çıkar.

1. Stres etkeniyle karşılaşıldığında beklenenin üstünde sıkıntı ve
 2. Sosyal, mesleki veya eğitimle ilgili işlevsellikte önemli bozulma belirlenir .
- Uyum bozukluğunu birden fazla stres etkeni de başlatabilir. Stres etkeninin şiddeti; derecesi, miktarı, süresi, geri dönebilirliği, ortam ve kişinin genel durumunun karmaşık bir işlevidir. Stres etkeni kalktıktan sonra kişinin, uyum düzeyine dönmesi beklenir veya stres etkeni devam ederse yeni bir uyum düzeyine ulaşılır. Kişilik oluşumu ve kültürel ya da grup normları ve değerleri stres etkenlerine orantısız tepkilerde katkıda bulunur.

Uyum bozukluğu sağlık sorunları nedeniyle yatan hastalarda, (evde veya hastanada) en sık konan psikiyatrik tanılardan biridir. Bir araştırmada hastaneye yatırılan hastalar 3 yıl boyunca gözlenmiş ve % 5'ine Uyum Bozukluğu tanısı konmuştur.

Psikiyatrik hastalarla ilgili yapılan bir araştırmada, örnek grubunun % 10' da Uyum bozukluğu olduğu bulunmuştur. Kadınların erkeklere oranı yaklaşık 2'ye 1'dir. Her iki cinsiyetteki ergenlerde, en sık başlatıcı stres tipleri okul sorunları, evlatlıktan red, anne babanın boşanması ve madde kötüye kullanımıdır.

Uyumsuz aile içi ilişki tüm aile sistemini etkileyen uyum bozukluğu yaratabilir. Uyum bozukluğu bazan grup veya topluluk ortamında ortaya çıkabilir.

Okula başlama, evden ayrılma, evlenme, anne-baba olma, mesleki hedeflere ulaşamama, evi en son çocuğun terk etmesi, emeklilik gibi özel gelişim evrelerine genellikle uyum bozukluğu eşlik eder.

Fizik semptomlar çocuklarda ve yaşlılarda daha sık bulunursa da herhangi bir yaşta da ortaya çıkabilir. Belirtileri arasında saldırgan davranış, dikkatsiz araba kullanma, aşırı içki içme, yasal sorumlulukları yerine getirmeme ve içe dönüklük görülebilir. (Kaplan, Sadock; 2004, Çeviri: Abay ve diğerleri)

Psikanalitik araştırmacılar aynı strese, normal insanların değişik derecelerde tepki vermelerini incelemişler ve bazılarının hastalanıp, bazılarının hastalanmamasını, neden bazı yaşantıların psikopatiji başlatırken diğerlerinin başlatmadığını merak etmişler. Yapısal etkenlere önemli derecede ağırlık verilmiş ve yapısal etkenlerin fiksasyon oluşturmak üzere kişinin yaşam deneyimleriyle etkileştiğini gözlemişlerdir.

Psikanalitik araştırma bir kişinin ilerde strese yanıt verme yetisinde annenin ve yetiştiği çevrenin rolü üzerinde durmuştur. Bebeğin gereksinimlerine uyum gösteren ve gelişen çocuğun yaşamındaki fröstrasyonları tolere edebilmesi için yeterince destek sağlayan bir kişi olarak Winnicott'un yeterince iyi anne kavramı en önemlisidir.

Eş zamanlı olarak var olan bir kişilik bozukluğu veya organik bozukluk kişiyi uyum bozukluğuna duyarlı hale getirebilir. Duyarlılık bebeklikte ana-baba kaybı ile de ilişkili olabilir. Temel ilişkilerden alınan gerçek veya algılanan destek, stres etkenlerine karşı davranışsal ve emosyonel cevaplarda rol oynar. Uyum bozukluğunu anlamının esası şu 3 etkene bağlıdır.

- Stres etkeninin doğası
- Stres etkeninin bilinç ve bilinç dışı anlamı
- Hastanın önceden var olan duyarlılığı

Genelde insanlar uyum sorunlarının suçunu belli bir olaya yıkarlar. Halbuki bizi pek etkilemeyen bazı olaylar veya bugünkü olaylar, çocukluk çağındaki travmaları veya düş kırıklıklarını yeniden canlandırabilir,

Gelişimin erken dönemlerinde, stresli olaylarla başa çıkmak için her çocuk kendine özgü bir savunma mekanizması geliştirir.

Daha çok miktarda travma ya da daha fazla yapısal duyarlılık nedeniyle, bazı çocuklar diğer çocuklara nazaran daha az gelişmiş savunma yapılarına sahiptirler. Bu olumsuzluk, ileride karşılaştıkları (erişkin dönemde) bir kayıp, boşanma veya mali gerileme durumlarında, önemli işlevsel bozulmayla tepki vermelerine neden olabilir. Öte yandan gelişmiş savunma mekanizmaları olanlar stres etkenlerine daha az duyarlıdır ve kendilerini daha erken toparlarlar. Esneklikleri de kesinlikle çocukların ana babalarıyla erken dönemdeki ilişkilerin doğasıyla belirlenir.

(Kaplan /Sadock, 2004)

Kaplan ve Sadock'a (2004) göre, Travma araştırmaları sonucunda, destekleyici ve iyi bakım ilişkilerinin, travmatik olaylarla kalıcı ruhsal sorunlar oluşturmadığını yineleyici bir şekilde göstermiştir.

Kişinin stres etkiyle, gelişimsel yaşam döğüsü arasındaki ilişkiyi dikkate almak gerekir çünkü kişinin ne kadar etkileneceği yada etkilenmeyeceğini bu süreç belirler.

Uyum bozukluğu bir stres etkenini izlerse de, semptomların hemen başlaması gerekmez. Stres etkeni ile semptomların gelişmesi arasında 3 ay gibi bir süre geçebilir.

DSM-IV'E GÖRE UYUM BOZUKLUĞU TANI ÖLÇÜTLERİ:

A- Stres etkeni veya etkenlerinin başlangıcından sonraki 3 ay içinde, gösterilebilir stres etken(ler) bir tepki olarak duygusal ya da davranışsal semptomların gelişmesi.

B- Aşağıdakilerden birinin varlığı ile kanıtlandığı üzere bu semptomlar ya da davranışlar klinik açıdan önemlidir:

- (1). Stres etkiyle karşı karşıya kalınması sonucu ortaya çıkması beklenene göre çok daha aşırı, belirgin sıkıntı.
- (2). Toplumsal ya da mesleki (eğitimle ilgili) işlevsellikte belirgin bozulma.

C- Strese bağlı bozukluk diğer bir özgül Eksen I bozukluğu ölçütlerini karşılamaz ve sadece önceden var olan bir Eksen I ya da Eksen II bozukluğunun bir alevlenmesi değildir.

D- Bu semptomlar Yas'ı göstermemektedir.

E- Stres etkeni (ya da bunun sonuçları) sonlanır sonlanmaz, semptomlar ek bir 6 aylık süreden daha uzun sürmez. (Köroğlu, 2001)

Varsa belirtiniz:

Akut: Bozukluk altı aydan daha kısa sürerse.

Kronik: Bozukluk 6 ay ya da daha uzun sürerse. Uyum bozuklukları, önde gelen semptomlarına göre ayrılan alttıplere bağlı olarak kodlanır.

Uyum Bozuklukları Alt tipleri

DSM-IV-TR' ye göre; Psikososyal ya da çevresel bir sorun, olumsuz bir yaşam olayı, çevresel bir zorluk ya da eksiklik, ailesel ya da diğer kişilerarası stres, toplumsal desteğin ya da kişisel dayanakların yetersizliği ya da kişinin zorluğunun olduğu alanla ilgili bir sorun olabilir. İşinde ilerleme gösterme gibi sözde olumlu stres kaynakları, kişinin yeni duruma uyum sağlama zorluğunun olması gibi, bir sorun oluşturduğunda ya da soruna yol açtığında belirtilmelidir.

Psikososyal sorunlar bir mental bozukluğun başlaması ya da alevlenmesinde rol oynamalarının yanı sıra kişinin psikopatolojisinin bir sonucu olarak da gelişebilir.

Depresif Duygudurumla Giden Uyum Bozukluğu

Depresif duygudurumla giden uyum bozukluğunda önde gelen belirtiler, depresif duygudurum, ağlamaklı hal ve ümitsizliktir. (Majör depresif bozukluktan ve komplike olmayan yastan ayırt edilmelidir)

Anksiyete ile Giden Uyum Bozukluğu

Çarpıntı ve ajitasyon gibi anksiyete semptomlarından ayırt edilmelidir.

Karışık Anksiyete ve Depresif Duygudurumla Giden Uyum Bozukluğu

Belirlenmemiş anksiyete bozukluğu ve depresif bozukluktan ayırt edilmesi gereken anksiyete ve depresyon özelliği gösteren bozukluktur.

Davranım Bozukluğu ile Giden Uyum Bozukluğu

Başkalarının haklarına saldırı ya da yaşına uygun önemli toplumsal değerler ve kuralları bozma. Örnek: okuldan kaçma, yıkıp dökme, pervasızca araba kullanma, kavga dövüş etme, yasal yükümlülüklerini yerine getirmeme gibi davranım bozukluğu olduğunda.

Karışık Duygu ve Davranım Bozukluğu ile Giden Uyum Bozukluğu

Duygusal semptomlarla birlikte, davranım bozukluğu gösteren bozukluktur. Örnek (depresyon ve anksiyete ile birlikte davranım bozukluğu)

Belirlenmemiş Uyum Bozukluğu

Uyum bozukluğunun özgül alt tiplerinden biri olarak sınıflandırılmayan, stres etkenlerine karşı gösterilen uyumsuz tepkiler. Örnek: Fizik yakınmalar, toplumdan uzaklaşma, işte veya okulda ketlenme durumları sergileyenler. (Köroğlu, 2001: 264)

DSM- IV EKSEN IV VE STRES ETKENLERİ NELERDİR?

Eksen IV, şimdiki bozukluğun oluşmasına ya da belirgin olarak katkıda bulunan psikososyal ve çevresel sorunları kodlamakta kullanılır.

Eksen IV, strese yol açan etkenler hekim tarafından değerlendirilirken, benzer sosyokültürel değerlere ve ortama sahip normal bir kişinin de stres etkisiyle yaşayacağı stresi esas alır. Bu değerlendirme yapılırken stres etkeninin kişinin yaşamında yol açtığı değişiklik miktarı, olayın ne kadar istendiği ya da kişinin kontrolünde olduğu ve stres etkenlerini sayısı dikkate alınır. Stres kaynakları olumlu ya da olumsuz olabilir. Stres etkenleriyle ilişik bilgi edinilmesi, bunları gidermek ya da hastanın onlarla başa çıkmasını sağlamak gibi tedavi planı oluşturmada önemlidir. (Kaplan & Sadock, 2004: 34-35)

ÇOCUKLARDA UYUM VE DAVRANIM BOZUKLUKLARI

Çocuklar gelişim evrelerinin içinde bazı uyumsuzluk sorunları gösterirler. Bunlar enürezis, tırnak yeme, parmak emme, tikler, kekemelik, hiperaktivite, obsesif kompulsif haller, korkular, çocukluk depresyonları, duygulanım bozuklukları, otizm ve davranış bozuklukları gibi uyumsuzluk sorunlarıdır. Bunlardan bir kısmı psikotik düzeyde (otizm), bir kısmı nevrotik düzeyde (tikler, obsesif-kompulsif durumlar), bir kısmı da olağan ve geçici sorunlar niteliğindedir.

(Ankay, 1998)

Çocuklar her yeni gelişim dönemine geçtiklerinde yeni beceriler kazanırlar. Çocuğun edindiği her yeni beceri beraberinde çözülmesi gereken bir yeni sorunu da getirir. Gelişim dönemlerinde karşılaşılan sorunlar olağan ve geçicidir, ancak çocuk bu dönemlerde çevresindeki yetişkinlerin yanlış tutumlarına maruz kalırsa veya sorunlarını çözerken engellenmelerle karşılaşarsa, dönemsel olağan diye nitelenen bu sorunların çözümü yeni gelişim dönemlerine ve çocuğun ileriki yaşlarına ertelenir. Bu durumlarda ortaya çıkan sorunlar uyum ve davranış bozukluğu adını alır.

Baskıcı, aşırı disiplinli, aşırı koruyucu ve alaycı, aşağılayıcı aile tutumları da uyum ve davranış bozukluğuna yol açar.

Uyum ve davranış bozukluğu, çevresel faktörlere bağlı olarak da gelişebilir. Travmatik olaylar, aile içi şiddet, kavgalar ve huzursuzluklar, ölüm veya boşanma nedeniyle anne veya babadan ayrı kalmalar, kayıp ve ayrılıklarda Uyum ve Davranış bozukluğuna neden olabilir.

Uyum ve Davranım Bozuklukları Tipleri:

Altını ıslatma / Dışkı kaçırmama

Psikolojik kökenli kekemelik

Parmak emme / Tırnak yeme

Fobiler ve korkular

Yeme bozuklukları ve iştahsızlık

Uyku bozuklukları

Mastürbasyon

İçe kapanıklık

Çalma / Yalan söyleme

Aşırı hareketlilik / Saldırganlık

Saç yolma

Uyurgezerlik

Bağımlılık / Aşırı inatçılık (www. e-Psikoloji.com)

UYUM BOZUKLUĞU İLE NORMAL DAVRANIŞI AYIRMAK

Ailelerin çocuklarında uyum bozukluğunu ayırt edebilmeleri için, bilgiye ihtiyaçları vardır. Bu nedenle her gelişim aşamasında çocuğun gelişen yeteneklerini ve buna bağlı duygularını bilmesi ve bu yeteneklere göre isteklerde bulunması gerekir.

Bu evrelerde ortaya çıkan uyum bozukluklarının normal, kısa süreli ve geçici olduğunu tespit edebilmesi için bu konularda bilinçli ve bilgili olması gerekir. Bu

nedenle kişiliğin gelişmesinde önemli yıllar sayılan 0-6 yaş döneminde sürekli göz altında bulundurulmalı, görülen uyumsuzluklar bir uzman yardımıyla çözülmeye çalışılmalıdır. Çocuğun gelişim dönemi ile sergilediği davranışı arasında uygunluk normal davranış sayılmaktadır. Durumsal tepkiler de kalıcı olmadıklarından anormal sayılmamalıdır.

UYUMSUZLUĞA YOL AÇAN FAKTÖRLER NELERDİR?

Uyumsuzluğa neden olan haller kontrol edilirse böyle bir sorun ortaya çıkmaz. Her davranışın bir yapılma amacı vardır. Birey her davranışını bedensel, ruhsal ve sosyal yaşamında bir denge sağlamak için yapar. Başkalarına göre anlamsız, bozuk, sapık sayılabilen bir davranış bireyin kendisi için hiçbir zaman öyle görünmeyebilir. Çünkü onu öyle davranmaya zorlayan bazı nedenler vardır.

Bunlar;

GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

- Kalıtım
- Çevre
- Hormonlar(dır).

KALITIM

Yaşam, babadan gelen spermin annenin yumurtasını döllemesiyle başlar. Döllenen yumurtaya zigot adı verilir. Kalıtım, gelişimi etkileyen önemli bir faktördür ve kalıtımın kapsamını, annenin yumurta ve babanın sperm hücrelerinde bulunan 23'er adet kromozom belirler. Genler, her insanın doğasına ve oluşumuna katkıda bulunur. Vücuttaki her hücre aynı bilgiye sahip olmasına rağmen, bilgiler gelişimin değişik zamanlarında kullanılırlar. Böylece organların farklılaşması sağlanır. Genotip (ana-babadan kalıtımla getirilen tüm özellikler) ve

fenotip (bireyin ortaya çıkan gözlenebilir özellikleri) arasındaki farklılık, bir genotipten pek çok fenotip meydana gelmesinde;

- 1- Doğum öncesi çevre
- 2- Doğum sırası çevre
- 3- Doğum sonrası çevre etkilidir.

Ayrıca insandaki bazı özellikler baskın (dominant), bazı özellikler de çekinik (resesif) tir. Fiziksel ve zihinsel özelliklerde kalıtımın önemli yeri olduğu savunulmaktadır.

Araştırmalar, zekânın bazı göstergeleri olan düşünme ve sorun çözme gibi özelliklerin kalıtsal olduğu konusunda hemfikirdirler.

ÇEVRE

Kalıtımla getirilen özelliklere gelişme olanağı veren ya da sınırlandıran çevredir.

Doğum öncesi çevresel faktörler;

Spermin yumurtayı döllemesinden itibaren zigot, belli çevre koşulları içinde bölünmekte, çoğalmaktadır. İnsan yavrusu dölüt, emriyo, fetüs dönemlerinde uygun bir çevre içerisinde yaşamak durumundadır. Bebeğin yaşamını sürdürebilmesi uterusda beslenme, dolaşım, boşaltım gibi yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştireceği bir çevrenin olması gerekir. Annenin sigara dumanı olan yerlerde bulunması, gürültülü ortamlarda bulunması, kaygılı ve mutsuz bir yaşam sürmesi, fetüsü büyük ölçüde etkilemektedir. (Senemoğlu, 2000)

Anne karnında çocuğun gelişimini, annenin beslenmesi çocuğun yeterli oksijen alıp almaması, ana-baba arasındaki kan uyumsuzlukları, annenin aldığı ilaçlar, geçirdiği kazalar, psikolojik gerginlikler etkilemektedir. (Aydın, 2003)

Doğum sırasında çevresel faktörler;

Doğum sırasında fetüsün oksijensiz kalması, çeşitli travmalara maruz kalması, kordon dolanması bazı organların zedelenmesine, bedensel ve zihinsel gelişim bozukluklarına neden olan faktörlerdir. (Senemoğlu,2000)

Doğum sonrası çevresel faktörler;

Bebeğin içinde yaşadığı aile yapısı, bireyler arasındaki ilişkilerin niteliği, ailenin sosyokültürel statüsü, daha ileri yaşlarda akran grupları, okul ve toplumdaki diğer kurumlar, bireyler, toplumun değerleri, normları çocuğun gelişimine yardım eden ya da onu sınırlandıran çevresel faktörlerdir. (Senemoğlu, 2000)

Çocuğun daha ilk yaşlarda karşılaştığı çevredeki uyarıcılar, iklim ve mevsimler, aile, anne çocuk ilişkisi, anne babanın çocuğun davranışlarına karşı tutumları, sosyal ve ekonomik düzey, kitle iletişim araçları ve benzerleri doğum sonrası etmenlerdir. (Aydın, 2003: 29-30-31)

Ana – Babanın Çocuk Yetiştirme Tarzları:

Aile içerisinde daha yaşamın ilk yıllarında gösterilecek sevgi ve sıcak yakınlık, onun temel güven duygusunu kazanmasında önemlidir. Ana-babanın gözlenen davranışları ve tutumları, çocuğun etkinliklerini, cinsiyet rollerini kısaca tüm kişilik gelişimini etkilemektedir.

Her davranış için katı kurallar koyan, cezalandırıcı, istek ve dileklerin açıklanmasını engelleyen sınırlandırıcı ana-babaların çocuklarının, kuralcı, otoriter, çocuklara karşı düşmanca davranan, despot, yetişkinlere karşı dirençli, yaratıcılıktan uzak olarak yetiştikleri gözlenmiştir.

Çocuğuyla sınırlandırıcı fakat sıcak etkileşimde bulunan ana-babaların çocuklarının utangaç, bağımlı ve daha az yaratıcı oldukları gözlenmiştir.

Aşırı hoşgörölü fakat düşmanca davranan ana babaların çocuklarının da saldırganlık eğiliminde oldukları görölmektedir. (Senemoğlu, 2000)

Adler Yeni doğan bebeğin yetersizliği nedeniyle aşağılık duygusuna düştüğü, bunu dengelemek amacıyla kuvvete ulaşma dürtüsünün temel yaşama gücü olarak ortaya çıktığını kabul eder. Toplum, meslek ve aşk gibi üç temel amaca ulaşmak ve bu alanlara uyum sağlamak çabasında olan insan, engellerle karşılaşırca umutsuzluk ve çaresizlik duygusuna kapılır. Bu, aşağılık duygusu yaratır. Ayrıca katı, sert eğitim de aşağılık duygusuna yol açar. (Köknel, 1999:119).

İNSAN DAVRANIŞINI ANLAMAK

İnsanı anlamak, insan davranışını anlamak demektir. Davranışı değerlendirmek için bireyi o davranışa iten etkeni bilmek gerekir. İnsanı davranışa iten dürtüler, gereksinimlerdir. Kişi, doğumundan ölümüne kadar gereksinimlerinin doyumunu arar ve gerçekleştirmek için de durmadan uğraşır. İstekler soyut ve insanın yapılandığı bir güçtür. Bunlar içten ve dıştan da gelebilirler. Bu isteklerin en büyük özelliği, insanda bir tepkiye neden olduklarıdır. İnsanın gereksinimleri çoktur. Bu konudaki ünlü araştırmacılarından biri olan Murray, yirmi temel istek saymıştır. (Altinköprü, 2000: 79)

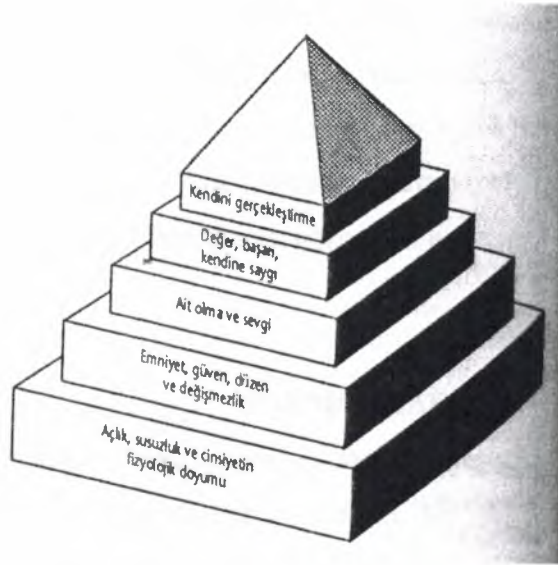
Çizelge: 2

MURRAY'A GÖRE İNSANDA GÖRÜLEN YİRMİ TEMEL İSTEK:

Boyun eğme	Sağlıklı olma
Başarılı olma	Aşağılanmaktan kaçma
Arkadaşlık kurma	Destekleme
Saldırganlık	Düzen
Özgürlük düşkünü olma	Eğlenme, gülme
Karşı tepkide bulunmak	Reddetme
Kendini koruma	Zevk alma
Saygılı olma	Seks

Baskın olma	Himaye arama
Gösterişe önem verme	Anlayış

Şekil: 1
GÜDÜLER
Maslow'un Gereksinme Derecelemesi

(Ceyhan, 2000)

Maslow (1971) insan güdülerini mertebeli bir yapı içinde görür. Bu nedenle alttaki güduları doyurduktan sonra üst aşamadaki güduları doyurmaya yöneleceğini kabul eder. En sonunda bireyin ulaşacağı en yüksek yer kendini gerçekleştirme (özgerçekleştirim) noktasıdır. Kendini gerçekleştirmiş kişi;

1. Gerçeği olduğu gibi kabul eder.
2. Kendini olduğu gibi kabul eder.

3. İnsanlığa değer verir. Onun sorunlarını ciddiye alır.
4. Gerektiğinde çok çalışır ve sorumluluğunun farkındadır.
5. Yaratıcıdır. Yeniliklere açıktır.
6. Dürüştür.
7. Çevresini araştırır ve yeni şeyler dener. Savunucu değildir.(Cüceloğlu, 1991, 2003)

Kişiyi davranışa iten temel faktörleri bilmek, çatışmaları ve uyumsuzlukları daha başlamadan çözmemize, sonlandırmamıza yardımcı olur. Bunun için çocuğun yaş itibarıyla ihtiyaç duyduğu gereksinimlerini bilmek, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi için de dil gelişimine katkıda bulunmak, bize açacağı duygu ve düşüncelerinden dolayı ayıplanıp, aşağılanmayacağını, ceza verilmeyeceğini bilmek, çocuğu rahatlatır. Ana babasına güven duyup açılmayı veya yardım istemeyi korkulacak bir eylem olarak görmesini engeller.

HORMONLAR

Salgılarını (hormon) kana akıtan iç salgı bezleridir. Bu salgıların dengeli bir şekilde salgılanması, organizmanın dengeli bir şekilde büyüme, gelişme ve alışmasını sağlar. İç salgı bezleri; hipofiz, epifiz, tiroit, paratiroid, pankreas, böbrek üstü bezleri, timüs ve cinsiyet salgı bezleridir.

Hipofiz bezi salgısı fazla olduğunda devliğe, azlığı da cüceliğe sebep olur.

Tiroit salgı bezi tiroksin hormonu salgılayarak kemiklerin, kasların büyümesine, sinir sisteminin, kan dolaşımının çalışmasına etki eder. Tiroksin fazlalığı vücudun etkinliğini artırır. Azlığında ise vücudun etkinliğini yavaşlatır. Kretinizm adı verilen beden ve zihin gelişimi geriliğine neden olur.

Paratiroid salgısı, vücudun kalsiyum ve fosfor dengesini sağlar. Kemik gelişimi, kasların çalışması, kanın pıhtılaşmasını etkiler. Bu salgıların azlığı kas ağrılarına, kemiklerin bozulmasına, fazla salgılanması ise sinirlerin körleşmesine neden olur.

Pankreas, iki tür salgı salgılar. Biri insulindir ve kana gönderilerek şeker miktarını ayarlar.

Böbrek üstü bezleri salgıları büyümeye, cinsiyete yardımcı olur. (duygusal gelişimle yakından ilişkilidir).

Cinsiyet salgı bezleri, kadın ve erkekte cinsel gelişimi sağlar. Cinsel yaşamı sürdürmeye etkide bulunur.

Hormonlarımız, kalıtım, beslenme alışkanlığımız, yaşama biçimi, stres vb. faktörlerden etkilenmektedir.(Cüceloğlu, 2003)

DAVRANIŞA İTEN NEDENLER

A- TEMEL İHTİYAÇLARIN DOYURULAMAMASI:

Her birey insan olarak rengine, dinine, ırkına, dini inanç ve milliyetine bakılmaksızın diğer insanlarla ortak olan bazı temel ihtiyaçlara sahiptir. Toplumun bir parçası olarak bireylerin, normal bedensel, ruhsal ve duygusal gelişimi ile yaşamını devam ettirebilmesi için bu temel ihtiyaçlarının asgari düzeyde doyurulması gerekmektedir.

Beslenme, bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için dengeli ve sistemli beslenmek zorundadır. Bireyin bu doğal ihtiyacı engellendiği zaman, bireyde mahrumiyet derecesi ile orantılı olarak istenmedik davranışlar görülebilir.

Barınma, Bireyin yaşamını devam ettirmesi için gerekli olan kalite ve sağlık şartlarına uygun olmalıdır. Ailelerin çocuklarının temiz ve sağlığa uygun şartlarda büyütüp yaşatmaları en temel görevlerinden bir tanesidir.

Giyinme, Ailelerin yaşadıkları çevre şartlarına göre çocuklarını hastalıklara karşı korumak, sağlıklı büyümelerini desteklemek için çocukları mevsim şartlarına göre giydirilmesine özen gösterilir.

Her birey yaşayabilmek için nefes almak ve zararlı maddelerin dışarı atması gerekmektedir. Vücudun dengesinin bozulduğu durumlarda tıbbi yardım almak zorunluluğu doğar.

Cinsel ihtiyaçlar, toplumsal normlar gözönüne alınarak insan neslinin devamı için gerekli bir ihtiyaçtır. Normal gelişmekte olan kişilerin bu ihtiyaçlarının doyurulmaması uyumsuzluklara neden olabilir.

Faal olma ve dinlenme ihtiyacı engellendiği zaman uyumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Çocukların oyundan engellenmeleri veya normal uyku sürelerini uyumamaları belirgin bir şekilde uyumsuz davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dinlenme sinirlerin yatışmasını ve organizmanın sağlıklı çalışmasını sağlayan bir ihtiyaçtır. İnsanların içinde yaşadıkları toplumun değerlerine göre biçimlenen ve hayvanlarınkinden son derece farklı olan gereksinme türleri vardır

B- PSİKOLOJİK TEMEL İHTİYAÇLAR:

1. Sevmek ve sevilmek ihtiyacı.
2. Kabul edilmek ihtiyacı.
3. Psikolojik Güvenlik ihtiyacı.
4. Öğrenme ihtiyacı.
5. Başarılı olma ihtiyacı
6. Başkalarının onayını alma ihtiyacı.
7. Kendine, haysiyetine saygı duyulması ihtiyacı. (Aydın, 2003)

1- Sevgi İhtiyacı:

Uyumlu ilişkiler içinde, güvenli bir aile ortamında sevgiyle ve anlayışla büyüyen çocuk olgunlaşır, kişilik kazanır. Kendi kanatlarıyla uçmayı öğrenir. Sevildikçe güven duygusu pekişir, desteklendikçe özsaygısı artar. Anlayış gördükçe hoşgörülü olmayı, sorumluluk aldıkça bağımsız davranmayı öğrenir.

Doğuştan gelen kimi ruhsal bozuklukların dışında, bir çocuğun ruh sağlığını da sağlıksızlığını da belirleyen etkenler aile içinde aranmalıdır. Çekişmelerin, kavga ve küslüklerin karşılıklı suçlamaların, dayanın olduğu evlerde çocuklar kalıcı bunalımlara düşerler. Özellikle annenin aşağılandığı, fiziksel, ruhsal ve cinsel istismara uğratıldığı ailelerde çocuklar, eziklik, güvensizlik ve sevgisizlik duygularıyla bunalırlar. Bu duygular davranışlarına yansır, arkadaş ilişkileri bozulur, okul başarıları düşer.

Çocuklar koşulsuz sevgi isterler. Sevginin temel taşı “kabul duygusudur”. Sevildiğinden emin olan çocuk istenmedik davranışlarda bulunmaz. (Aydın, 2003: 40)

Erikson'a göre bebeğin ihtiyaçlarının anne tarafından karşılanması, sevgi, ilgi görmesi onun annesine güvenmesine neden olur . Anne de toplumsal değerlerini farkında olmaksızın bebeğe verir. Çocuk anneden istediklerini alma yollarını öğrenir. İleriki yaşamındaki vericiliği de bu temel üzerine gelişir. (Geçtan, 1997: 101-102)

Yaşadığı aile ortamında koşulsuz sevgiyle büyüyen çocukların kendilerine mal ettikleri özdeğer ve özgüven duyguları sayesinde, kendi bütünsel değer, kıymet, iyilik ve hak etmişlik anlayışları dengeli bir şekilde gelişir, sorumluluk sahibi, sevgi dolu bir baba / anne ve eş olmayı ve diğerlerine yardım etmeyi öğrenmekle çoğaltılabilir. Düşük öz-değer duygusu, davranışları da etkiler, insanın kendi çabalarını sabote etmesine neden olur. Bu duyguların kökeni ve kendini sabote etmenin kaynağını, ailenin çocuğa kazandırmış olduğu toplumsal değer yargılarında aramak gerekir. Çünkü aileler, çocuklarının iyi davranışlarını onaylar ve olumlu bir ilgiyle ödüllendirirler. Kötü davranışlar cezalandırılır. Çocuklar da büyüklerinin yanlışlarını görüp öğrenirler, kıskançlık, kin ve acımasız düşünce ve duyguyu kendi benliklerine mal ederler.

Kendini acımasızca eleştiren, katı bir üst benlik geliştirirler. Böylelikle kendi kendilerini sabote ederler. Bu pekçok şekle bürünebilir. Okulu terk etmek, düşük gelirli işler seçmek, sürekli rahatsızlık verecek eş seçme, kazandığından fazla para harcamak, sigara ve madde kullanmak, suç işlemek, kendini hastalığa veya ölüme itmek, kendinden kaçmak, toplumdan soyutlanmak, sağlığını, başarısını ve ilişkilerini tehlikeye atıcı davranışlarda bulunmak gibi.

Sevginin yoksunluğu kadar aşırısı da tehlikelidir. Bunu kararlı bir seviyede vermek gerekir. Aşırı sevgi çocuğu bencil, şımarık ve doygunluk elde edemeyecek kadar muhteris yapabilir. Çocuğun bütün isteklerini yerli yersiz, zamanlı zamansız, gerekli gereksiz şekilde yerine getirmek çocukta telâfisi zor uyumsuzlukların nedeni olabilir. (Çağlar, 1981.Eriz 2006)

2- Kabul Edilmek İhtiyacı:

Çocuklar anne-baba ve çevrelerinden kabul görmek, beğenilmek ve onay görmek ister. Bu nedenle kıymetlerinin takdir edildiğini, sevilip korunduklarını

duygusal doyuma ulaştırıcı davranışları görerek yaşamasıyla farkedebilir. Kişi olarak değerinin bilinmesi, ebeveyninin gösterdiği sevgiyi hakkettiğini sezen  ocuk kendini ve başkalarını da sevmeyi ve saygı duymayı öğrenir. Kendi aile ortamında bu şekilde yetişen bireyin kendine olan özgüveni de gelişir. Bu da başkalarını kabullenmeyi kolaylaştırır.

 ocuk evde ana-babanın, okulda öğretmenin beğenisini kazanmak ve bu beğeni kaybetmemek için elinden geldiği kadar evdeki ve okuldaki kurallara uymaya ve yetişkin beklentilerini yerine getirmeye çalışmaktadır. 6-8 yaş çocuğu için  ğretmen beğenisi önemli bir ihtiyaç haline gelmekte ve beğeni ona güven sağlamaktadır. Arkadaşlarıyla birçok şeyleri paylaşmanın gereğini kavrayacak ve onlarla yarışmanın anlamını öğrenecektir. Benlik sisteminde bir kontrol örüntüsü gelişecek, ev dışındaki kimselerle uyum sağlayacak kadar geleneksel davranışları benimser hale gelecektir. İlkokulun ilk yıllarından itibaren arkadaş bağenisi de önem kazanmaya başlamakta, 9-10 yaşlarından itibaren de bu beğeni güçlü bir ihtiya a dönüşmektedir. Bu ihtiyaçla benlik sistemindeki kontrol örüntüsü yeni bir nitelik kazanmaktadır. Kurallara uyma ve arkadaş standartlarını benimseme, arkadaşların beğenisini kazanma, bunu sürdürme onda bir “gruba ait olma” duygusunu ve özveri becerisini geliştirmesine yarar.

 ocuk, bu aşamalarda kişilik geliştirmeye başlar. Ana-baba,  ğretmen, arkadaş değerlerinin içselleştirilmesi ve davranışlarına yansımaları, çocuğun değerler sistemi ve ahlak  karakterinin gelişiminde önemli bir aşamadır. (Kılın lı, 1992)

Bir grubun  yesi olma, kendini beğendirme faaliyetlerinin sağlandığı yıllar olan ilkokul 2. devresi ve yetişkinlik devresini kapsayan yıllarda ailelerin çocuklarına sabır, sevgi ve anlayışla yaklaşıp aynı cinsten arkadaş gruplarının oluşturulduğu bu yıllarda hatalı gruplara ( ete) katılımının engellenmesi ve çocuğun bu ihtiyacının onaylanmış gruplara kaydırılıp, oradaki etkinliklerle karşılanması faydalı olacaktır. Ayrıca okul içinde çocuklar iyice gözetlenip gruplaşma iyi yöne doğru kanalize edilirse, çocuğun bu ihtiyacı karşılanmış olur.

3- Güvenlik İhtiyacı:

Her çocuk psikolojik güvenlik içinde olmak ister. Her çeşit korkudan, endişeden ve güvensizlikten korunmalıdır. Bunun için çocuğun başkalarına bağımlı olmaması ve kendine güvenmesi sağlanmalıdır. (Çağlar, 1981. Eriz, 2006)

Psikoanalitiklerin Gizil dönem olarak adlandırdıkları bu (ilkokul) döneme gelinceye kadar geçen dönemlerde egoya kazandırılan nitelikler Erikson'a göre temel güven ya da güvensizlik, özerklik ya da utanç ve kararsızlık, girişim ya da suçluluk duyguları olabilir. Olumlu ego niteliklerinin olumsuz ego niteliklerine oranı ilkokula gelen çocuğun duygusal yönden okula hazır olup olmadığını tayin eder. Bu nedenle okulda öğretmenler ve arkadaşları okula yeni başlayan için her zaman tehdit oluştururlar. Öğretmenin sıcak ilgisi, eğlenip oynayacak ortamın varlığı çocuğun kısa süre içinde gevşeyip rahatlamasını sağlar. Eğer çocukta güvensizlik, kararsızlık, utanç ve suçluluk duyguları çok yoğunsa bu rahatlama güçleşir. Çocukların girdikleri bu yeni ortama uyabilmeleri ve bu ortamda kendilerini güvenlik içinde bulabilmeleri için kendilerine güven sağlayıcı birine ihtiyaçları vardır. Bunu da okulda öğretmen verebilir. Çünkü öğretmen onun gözünde güçlü ve önemlidir. (Kılıçcı, 1992)

Çocuğun temel güven duygusunun kazandırılması anne ve babaya çok önemli bir görev yüklemektedir. Bu da çocuğuna çok iyi bir bakım, ilgi göstererek, zamanının büyük bir bölümünü ona harcayarak sağlanabilir. Baba, anneye zaman yaratıp çocukla geçireceği süreyi uzatabilirse, anne de kaygısızca çocuğuna kaliteli bir ilgi ve sevgi verebilir.

4- Öğrenme İhtiyacı:

6-11 yaşlarını kapsayan ve Freud'un gizil dönemi dediği ilkokul yaşları arasında yaşanır. Çocuk, yaşantılarından birtakım sonuçlar çıkarabilecek biçimde düşünmeye başlar. Yetişkinlerin kullandığı alet, araç vb. şeyleri kullanma denemesine girişir. Sürekli bir etkinlik durumundadır, birşeyler yapar, yaratır ve ortaya çıkarır. Yaptığı işin kusursuz olmasına ciddi bir biçimde çaba harcar. Eğer

bu çabalarına karşı çıkılırsa, yaptıklarının değersizliğine inanır ve aşağılık duygularına kapılır. Bu dönemde çocuğun beceri kazanması veya aşağılık duygusuna kapılmasının tek nedeni ailesi olmayabilir. Okul yaşantısı da çocuğu bu yönden etkileyebilir. Bazen ana-baba tarafından beceri kazanmaya teşvik edilen çocuk, okulda kendine olan saygısının azalmasına neden olabilecek tutumlarla karşılaşabilir.

Bu dönemde çocuk, kendi başına veya diğer çocuklarla oynadığı oyunlar aracılığıyla dünyayı algılamaya ve onun bir bölümünü kendi denetimi altına almaya çalışır. (Geçtan, 1997: 104)

5- Başkalarının Onayını Alma İhtiyacı:

Onay alma veya onanma, yapılan davranışın pekiştirilmesine yarar. Çocuğun eğitiminde son derece etkili bir şekilde kullanılabilir. Çocuğa uygun şeyler öğretildikçe ve çocuk bunları başarılı bir şekilde yaptıkça çevresindekilerin onayını görmek ister. Davranışları onaylanan çocuklar davranışları tekrarlar. Çocuğun doğru davranışlarının onaylanması uygundur. Çocuğun davranışlarının doğru veya yanlışlığına bakılmaksızın her davranışının onaylanması fayda yerine zarar getirir. Ancak doğru davranış onaylanıp ödüllendirilirse çocuğun uyumlu bir birey olmasında ona katkıda bulunulur. Aksi taktirde her davranışının doğru olduğunu sanan pek çok uyumsuz insanla karşılaşılacaktır.

Bugün aileler ve okullarda karşılaşılan pekçok davranış bozukluğunun altında çocuğa verilen yanlış eğitim yatmaktadır. Çocuk eğitiminde davranış düzeltme ve yeni davranışlar kazanmada ödül ve cezanın önemi büyüktür. (Cüceloğlu, 2003)

Davranış biçimlendirme, edimsel koşullanma yoluyla mümkündür. İstenen edimi seçici bir biçimde ödüllendirip, istenmeyen edimi yine seçici bir biçimde söndürerek organizmanın davranışını biçimlendirebiliriz.

Premarck (1959), Premark ilkesi, eğitimde ve çocukların davranışlarını denetimde son derece etkili bir biçimde kullanılabilir. Bu kurala göre çocuğa öğretilmek istenen davranış için üst düzeydeki bir faaliyeti pekiştireç olarak

kullanmaktır. Oğluna “Ev ödevini bitir, sonra sinemaya gidebilirsin” diyen bir ebeveyn bu ilkeyi başarılı bir şekilde kullanmaktadır. (Cüceloğlu, 1991-2003)

Skinner, öğrenmenin edimsel koşullanma ile gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Diğer davranışçı psikologlar gibi o da, bireyin günlük yaşamında gösterdiği çeşitli türden yerleşik davranışların ve alışkanlıkların öğrenme ile kazanıldığı görüşündedir. Skinner’e göre, bireyin gelişimini öğrenmeleri şekillendirdiği için; bireyin davranışları kontrol edilerek gelişimi yönlendirilebilir.

Edimsel koşullanmanın ilkeleri (Thorndike’in etki kanunundan faydalanmıştır), eğitimde çocuklara olumlu davranışlar kazandırmada etkili bir yöntem olarak, yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bu nedenle gerek ana-babaların gerekse öğretmenlerin edimsel koşullanma, pekiştireç, sönme, pekiştirme türlerine ve ceza kavramlarına ilişkin doğru bir anlayış geliştirerek, bunlardan etkili bir biçimde yararlanabilmeleri gerekir. Çocuklara edimsel koşullanmadan yararlanarak olumlu davranışlar kazandırabilmek için öğretmen ve ana-babaların ceza vermekten kaçınmaları, bunun yerine pekiştireçler kullanarak olumlu davranışları pekiştirmeleri gerekir. Çoğu ana-baba çocuğun istenmeyen davranışını ortadan kaldırmak için ceza verme yönüne giderek istenmeyen davranışın pekiştirilmesini istemeden sağlıyorlar. (Can, 2000)

6- Başarılı Olmak İhtiyacı:

Başarma gereksinmesi (achievement need) bir görevi ya da davranışı mükemmellik standartlarına göre, hatta onun da üstünde yapma isteğiyle kendini gösterir. Özellikle endüstrileşmiş ve özel girişimci ekonomiyi temel almış toplumlarda oldukça yüksektir. Bu gereksinme bağımsızlık gereksinmesiyle elele gider. Çocuk, içinde yaşadığı toplumsal-kültürel ortamın (değerlerin) etkisi altındadır. Başarı gereksinmesiyle ilgili araştırmalar yapan psikolog Mc Clelland (1953), bu gereksinimin davranışı etkilediğini, başarma gereksinmesi yüksek olan bireylerin, görevlerinde daha dikkatli ve daha başarılı olduğunu tespit etmiştir. Buna göre de başarma gereksinmesi düşük bireyler ise daha az başarılı olmaktadır. Araştırmacılar, ana-baba etkisinin, çocuğun yetiştiriliş tarzının bu

yönde önemli rol oynadığına inanırlar. Geleneksel Türk toplumunda Aileye bağımlılık ve koşulsuz itaat değerleri, çocuk daha küçük yaşta iken verilir.

Avrupa toplumlarında teşvik edilen başarıma ve bağımsızlık duyguları bireyi geliştirip özgür bir birey olmasını sağlarken bizde durum çok farklıdır.

Çocuğun bağımsız olabilme davranışları kısıtlanarak, herhangi bir işi yapabilme, başarabilmesine izin verilmez. Sürekli itaat etmesi beklenen bireyin başarıma gereksinmesi de düşüktür. Yeni bir davranışı gerçekleştirmekten korkar, çekinir, çoğu kez yaptıklarından dolayı suçluluk duygusu hisseder. Ana-baba tutumunun çocukla bu şekilde etkileşimi sonucu ortaya çıkan, pasif, korkak bir kişilik yapısı çıkar. (Cüceloğlu, 2003)

7- Kendine, Haysiyetine Saygı Duyulması İhtiyacı:

Her birey kendine ve haysiyetine saygı duyulmasını ister. Birey çevresindekiler tarafından onay, kabul ve saygı gördükçe benlik kavramı gelişmeye başlar. Saygı gören birey mutluluk hisseder. Kendi de başkalarına saygı göstermeye başlar. Böylelikle benlik gelişmeye başlar. Bu şekilde gelişen benlik çocuğun ruh sağlığı gelişimi için gereklidir. (Çağlar, 1981, Eriz, 2006)

Benlik saygısı, sevilebilir ve değerli olduğunu bilmektir. İnsanların mutlulukları ile benliklerine duydukları saygının seviyesi arasında doğru orantılı bir ilgi vardır. Sağlam bir benlik saygısı kişiyi büyürken karşılaşılabileceği tehlikelerden ve tuzaklardan koruyan bir silahtır. Çocuğa yaşitlarının baskısına direnebilme gücü verir ve direnebilmek için bir sebep oluşturur.

Ana-babalar çocuklarının benlik saygısını geliştirmek için sürekli gayret göstermelidirler. Onun eşsiz olduğunu vurgulayarak ve koşulsuz sevgi vererek, onun sevilebilir olduğunu hissettirmelidirler. (Saygılı, 2005:12-13)

C- SOSYAL TEMEL İHTİYAÇLAR

Psikolojik temel ihtiyaçlarla paralel giden ihtiyaçlardır.

- Arkadaşlık kurma ihtiyaı
- Bir gruba ait olma ihtiyaı
- Statü veya prestij sahibi olma ihtiyaı.
- Sosyal güvenlik ihtiyaı
- Birşey yapma, bir işe yarama ihtiyaı
- Bağımsızlık ihtiyaı

İnsan sosyal bir varlıktır, bu nedenle sosyal temel ihtiyaçları da vardır. Kişinin başkalarıyla ilişki kurup etkileşimde bulunması, gelişimi boyunca zaman zaman çok zorunlu bir ihtiyaç doğurmaktadır. Bu ihtiyaın engellenmesi bireyde bir çok uyumsuzluğun nedeni olabilir. Bireyin sevmek ve seilmek ihtiyaı etkileşimde bulunduğu birey veya bireylerle sıkı ilişkiler kurma suretiyle giderilebilir.

Birey içinde çalıştığı grubun mutluluğu için çalışacağı bilinmektedir.

Gruba kabul edilen birey, grupta kendi yetenekleri ile bir konuma sahip olma ihtiyaındadır. Grup içinde hakları olan, o gruba karşı sorumlulukları olan birey bundan özel bir haz alabilir.

Bireyin içinde bulunduğu grubun ona güvenmesi, karşılıklı güven duygularının oluşumunu sağlamakta ve bireyin grubun gelişmesi için çalışmasını artırmaktadır. Grupta güven oluşumunun temelleri aile ortamında atılır.

Yaşadığı toplumsal grup için birşey yapma, bir işe yarama insana kişinin kendine olan saygısını artırmak için duyduğu bir ihtiyaçtır.

Her birey hr olmak ister. Başkalarının emri altında olmadan zgr iradesini göstermek ve doyuma ulaşmak ister. zgrlğ kısıtlanan bireyde davranış bozuklukları görülebilir. Bireyin özgüveninin gelişmesi ve kendine duyduğu özsaygının güçlenmesi bu ihtiyaın toplum normlarının kapsamında doyurulması gerekmektedir.

ÇEVRE VE SOSYO-EKONOMİK NEDENLER

Doğumdan sonra bireyin çevresini, içinde yaşadığı doğa ve toplum oluşturur. Doğa coğrafi konumuyla, iklim koşulları, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla toplum yaşamını etkileyerek bireye yansır. Öte yandan toplum tarihsel, kültürel, ekonomik, siyasal yapısıyla bireyin yaşam ve kişiliğinde belirleyici rol oynar. Toplumun tarihsel evrimi içinde göçebe, yerleşik, gelişmiş, az gelişmiş olması, bireyin sanayileşmiş ya da kırsal bir yörede yaşaması, sınıfsal, mesleki konumu kişiliğini etkiler.

Uygarlık geliştikçe, toplumsal gelişme, değişme hızlandıkça, kültürel, ekonomik etkileşim de ulusal boyutlardan evrensel boyutlara ulaşır. Bireyin toplumsallaşma sürecinde etkili olan araçlar çoğalır. Özellikle kitle iletişim araçları (sinema, radyo, televizyon, afiş, gazete, dergi, kitap, bilgisayar vb.) bireyin etkisi altında kaldığı alabildiğine geniş bir etkileşim alanıdır. Bu da halk yığınlarının istek, özlem ve beklentilerini genişletmiştir. Böylece toplumsal güdüler güç kazanmakta, bireylerin kişilik yapılarını etkilemekte, yığınları harekete ve eyleme geçirmektedir.

Teknolojik, ekonomik gelişmeler sonucu ulaşım hızlanmakta, yığınsallaşmakta, toplumlararası kültür etkileşimi yoğunlaşmaktadır.

Yerel gelenekler ve görenekler, ulusal olanlarla, evrensel olan değerler içiçe geçmektedir.

Eğitimin ilköğretim aşamasının zorunlu tutulduğu, örgün eğitimin yaygınlaştırılması çabalarını da artırmıştır.

Kuşkusuz insanlar içinde bulunduğu çevrenin ekonomik ve kültürel olanakları ölçüsünde eğitiminden, kitle iletişiminden yararlanabilir. Bu durumda çeşitli boyutlarda kültürel farklılıklar yaratmaktadır. (Köknel, 1999)

Bireyin davranışlarının altındaki nedeni bilmek onun ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayabileceği gibi kendi kişiliğini oluşturmaya, üretken, mutlu ve uyumlu bir birey olmasında, ana, baba, diğer aile bireyleri ile öğretmenine rehberlik yapmakta yardımcı olabilecektir.

ÇOCUĞUN UYUMSUZLUĞUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Çocuk ilk öğrendiği ve hayatında en çok etkili olan örnekleri aile çevresinden alır. Konuşma, yeme, içme, giyinme, oturma, yürütmesi, sevdiği ve sevmediği şeyler, başka insanlarla nasıl ilişkiler kuracağını ilk olarak aile çevresinde gördüğü gibi yapar. Sevmeyi, saymayı, korkmayı, korkmamayı, vermeyi, almayı ve bunun kurallarını aile çevresinden alır.

Aile çevresinde çocuğun uyumsuzluğunu etkileyen etmenler;

- a- Çekirdek veya geniş aile oluşu
- b- Ana-baba ilişkilerinin şekli
- c- Çocuğun yakın çevresi (akrabalar, akran ve arkadaşları, öğretmenleri, tv yıldızları, oyun ve filimler, spor gösterileri, kitaplar, eğlence yerleri, yayın araçları vb.)
- ç- Kültür çatışmaları
- d- Ekonomik yetersizlik ve yoksunluk
- e- Yanlış eğitim:
- f- Ana-baba tutumları

Uygun eğitimle önce kendini tanımalı, yetenekleri, ilgileri, sonra çevresini, çevre imkanları, istekleri, toplum ve toplum değer yargılarını tanıtmalı, yaşantısına sokularak nerede nasıl hareket edileceği, yüz yüze karşılaştığı problemlerle nasıl mücadele edeceği ve onları nasıl yeneceği öğretilmelidir. Kararlı ve istikrarlı eğitim, birçok uyumsuzlukları oluşmadan önleyen sihirli ve koruyucu bir araç olarak bilinmelidir. (Çağlar, 1981,Eriz, 2006)

AİLE TUTUMLARI

Uyumu güçleştiren etmenler, bireyin temel gereksinimlerine göre içinde bulunduğu aile dinamiği, aile içi ilişkiler, ana-baba tutumları, çocuğun aile ortamındaki yeri, oturduğu ev, ailenin gelir durumu, ebeveynlerin eğitim durumu, sosyal ilişkiler ve çevresel etkileşimler sayesinde şekillenmektedir.

Toplumsal ve kültürel bağlamda aile ortamında yapılacak sevgi ve güven yatırımı, çocuğun güven duygusunun gelişimine katkı koyarak, kendini değerli ve

önemli hissetmesi, özdenetim kazanması, aile atmosferinin pozitif yönde gelişmesine, çocuğun başarı düzeyinin artmasına, ilişkilerin, değerler sisteminin istendik ve tutarlı ölçütlerde korunması ve davranış sorunlarının gelişmesinde önleyici ve denetleyici önlemlerdir.

Okullardaki öğretmen tutumları ve eğitim, aile terbiyesi ve arkadaş çevresinin olumlu etkileriyle takviye edilmediği an çocukların arayışı yanlış gruplaşma neticesinde suçla taçlanacaktır. Bu nedenle çocukların her gelişim dönemindeki ihtiyaçları bilinmeli ve karşılanmalıdır.

Ailenin çocuğa karşı tutumunun öğeleri 1. sevgi ve 2. disiplin kuramsal olarak en önemli tutum, temel gereksinimleri en uygun biçimde karşılayan, kişide kendi kendisini doyurabilme yetisi geliştiren, iki temel öğeyi en sağlıklı biçimde ve oranda içinde bulunduran tutumdur. Bunlarda aşırı orantısızlık, olumsuz tutumlar olarak nitelenebilir. (Öztürk, 2002: 553)

Ana Baba Tutumu Üzerine Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar

Duncan (1971), tutarlı ve sağlam bir disiplin uygulayan ve ancak denetleyen ana-babaların yetiştirdiği çocukların benlik tasarımı yüksek olmakta, böylece bu çocuklar kendine güvenli bağımsız kendi başına karar alıp uygulayan ve diğer kişilerle iyi ilişkiler kurabilen bireyler olmaktadır.

Rosalind (1978), ergen ile olan iletişimin benlik kavramına etkisini araştırdığında, ana-babası ile olan olumsuz ilişkisinin olumsuz benlik yapısına sahip olmasına neden olduğunu vurgulamıştır.

Lise öğrencileri üzerinde bir araştırma yapan **Landis ve Stone** (1952) demokratik ve otoriter ailelerden gelen gençler arasında otoriter ailelerden gelenlerin daha çok problem işaretledikleri görülmüştür. Otoriter ailelerden gelenlerin evden kaçma isteğine olan iç veya dış çatışmalara, körü körüne otoriteye boyun eğme veya saldırganlık eğilimlerine rastlanmıştır. Demokratik aileden gelen gençlerin ise kararlı, bağımsız ve kendi kendini yönetebilen, başarılı bireyler olduklarını bulmuştur.

Ana-Baba Tutumu İle İlgili Olarak Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Kılıçcı (1981), üniversite öğrencilerinin kendilerini kabul düzeyini etkileyen bu değişkenler konusunda yaptığı araştırmada demokratik ailede yetişen gençlerin kendilerini kabul düzeylerinin otoriter ailede yetişen gençlerden daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Abacı (1986), üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada durumluk ve sürekli kaygı düzeyi ile demokratik-otoriter-ilgisiz ana-baba tutumları arasında ilişkiler 01 düzeyinde anlamlı bulmuştur.

Kuzgun (1972), üniversite öğrencileri arasında yaptığı araştırmada, demokratik, otoriter ve ilgisiz ana-baba tutumlarının, bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisini araştırmış ve şu bulguları elde etmişlerdir. Demokratik ana-baba tutumları, bireyin kendini gerçekleştirmesi için en uygun ortamı yaratırken, otorite ana-baba tutumunun bireyin kendini gerçekleştirme düzeyini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Bilal (1984), lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, otoriter, demokratik olarak algılanan ana-baba tutumlarının, çocukların uyum düzeyine etkisini araştırdığında, demokratik ortamda büyüyen çocukların uyum düzeyleri, otoriter aile ortamında büyüyen çocuklarınkinden daha yüksek olduğunu bulmuştur

(Hakan,2003)

Öztürk (1990), "Ana-Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin, Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi" adlı araştırmasında demokratik tutumun olumlu özelliklerini destekleyen, otoriter tutumun ise olumsuz özelliklerini destekleyen sonuçlar elde etmiştir. Demokratik ortamda yetişen bir gencin otoriter ortamda yetişen bir gence göre, bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, düzeyleri daha yüksek, buna karşın saldırganlık düzeyleri ve kendini suçlama ise daha düşük çıkmıştır. (Hakan, 2003)

GELİŞİM EVRELERİ VE PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Erken çocukluk dönemi (0-3 yaş): Bu devrede beslenme ve tuvalet eğitimi sırasında anne-çocuk ilişkisinin niteliği çok önemlidir. Bu devrede çocuğa gösterilen ilgi, sevgi, koruyucu davranışlar, bakım ve tuvalet terbiyesi için yapılan baskılar kişilik gelişimini şekillendirip, yönlendiren yıllardır.

Çocukların bu devrede sorunları olup olmadığını öğrenmek genellikle mümkündür. Uyku düzeninde bozukluklar, başını vurma, vücudunu sallama gibi belirtiler karşılanmamış gereksinimlerin ifadesi olabileceği gibi, olası bir anne yoksunluğunun ya da gelişimsel bozukluğun ipucu da olabilir.

Çocuğun bağımlılığı da anne, baba, ebeveyn-çocuk ilişkisinin olumluluğu ya da olumsuzluğu veya çocuğun bakımının anneden başka kişiler tarafından karşılandığı bazı ailelerde, çocuğun yabancı anksiyetesi veya ayrılık anksiyetesi ile ilgili sorunlar yaşaması olasıdır.

Çocuğun kardeşleriyle olan ilişkisi ve niteliği de çok önemlidir.

Bu dönemde belirlemekte olan kişilik özellikleri çocuğun uyumunda etkindir.

Çocuğun utangaç, huzursuz, aşırı aktif, geri çekilmiş, gayretli, sempatik, ürkek, atletik veya dost canlısı olup olmayışı uyum sağlamada ve bazı ruhsal bozuklukların gelişmesinde önemli ipuçlarıdır. Çocuğun konsantrasyon (uyum) yeteneği, engellenme toleransı ve doyumunu erteleyebilmeyle ilgili yetenekleri, oyun oynarken aktif ya da pasif rolleri alması ya da hiç almaması, beslenme alışkanlıkları, çocuğun biyopsikososyal gelişimi ile ilgili eksik parçalar hakkında bilgi verebilmekte ve çocuğun davranışını anlamamıza yaramaktadır.

(Öztürk, 2002)

Orta çocukluk (3 - 11 yaş) dönemi: Bu dönemde cinsel özdeşimde önemli kişiler, evde kullanılan cezalar, disiplini sağlayan ve erken vicdan oluşumunu etkileyen kişiler hakkında bilgi edinilir. Erken okul yaşantısı, anneden ilk ayrılışın nasıl bir tepkiyle karşılandığı, erken arkadaş ilişkilerine, arkadaş sayısına, bunlarla yakınlık derecesini, sosyal popülerlik derecesini, lider mi yoksa lideri izleyen

durumunda mı olduğunu, arkadaş grubu içindeki rolü, grupla işbirliği kurabilme, dürüstlük, vicdan geliştirme, okulla ilgili; kendini ifade etme yetisi geliştirme, dürtüsellik, saldırganlık, anksiyete, edilgenlik ve antisosyal davranış sergileme, okumayı öğrenme ve diğer entellektüel-motor becerilerin gelişimi önemlidir. Öğrenme güçlükleri ve bunların ele alınışı, çocuk üzerindeki etkileri özellikle önemlidir. Kabusların, yatak ıslatmanın, yangın çıkarma alışkanlığının, hayvanlara eziyet etme ve aşırı mastürbasyonun varlığı sorgulanmalıdır, çünkü bunlarda aksayan belirtiler çocuğun çevresiyle ilgili algı ve davranış göstermede birer ipucudurlar. (Öztürk, 2002)

Geç çocukluk, puberteden başlayarak adolesan dönemini kapsayan devreye denir. Bu dönemde çocuklar akran ve arkadaşlıkları yoluyla anne babadan bağımsızlıklarını kazanmaya başlarlar. Çocuk dahil olduğu sosyal grupların niteliklerini tanımlamaya başlar ve bazı kişileri idealize ederek, gruba dahil olmaya ve grup kimliği geliştirmeye çalışır.

Çocuğun okulla ilgili öğretmenleriyle ilişkisi, en çok sevdiği dersler, okul içi ve okul dışı ilgi alanları, okul işlerinde arkadaşlarıyla ilişkisinde katılımcı ve paylaşımcı olduğu yoksa kendini izole eden, geri çekilen, arkadaşları tarafından garip diye tanımlanan, benlik saygısının sağlamlığı veya dönem dönem abartmaların varlığı, beden imajı, spora ilgi düzeyi, hobileri ve ilk kez bu dönemde ortaya çıkan duygusal ya da fiziksel sorunları, kimlik duygusunun nasıl algılandığı, alkol ve madde kullanma konusunda eğilimi, cinsel işlevlerinin niteliği, intihar düşüncesinin var olduğu dönemlerin varlığı, okuldan kaçma durumları, boş zamanlarını nasıl değerlendirdiği, ana-babasıyla ilişkileri hep bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Çocuğun koşulsuz sevgi, güven ve disiplinle desteklenmesi durumunda bu alanlarda sorun çıkmamaktadır. (Öztürk,2002)

Erişkinlik dönemi

Genç, bu dönemde meslek seçimi ile ilgili eğitimi alması meslek seçiminde çatışma yaşaması, işi ile ilgili uzun vadeli amaçları, evlilik ilişkileri, anlaşma ve anlaşmazlıkları, ev işlerindeki sorunlar, yakın akrabaların rolleri, çocuklarına karşı tutumları, cinsel ilişkinin niteliği, ilişkilerindeki başarısızlıkları, ikincil cinsel

karakterlerin gelişimiyle ilgili duyguları, arkadaşlarıyla birlikte olma, çıkma, partiler, cinsel oyunlar konusundaki eğilimi nedir? ne değildir? bunu öğrenebilmek için bu evre bize detaylı bilgi vermektedir.

Görülüyor ki, bireyin erişkinliğe ulaşana kadar geçmesi gereken zorunlu gelişim evrelerinde bireyi birey yapan sosyal ilişkileri, çevre olarak okul ve okuldaki yaşamı, kişisel yetenek ve beceri yeteneği, zeka düzeyi, psikolojik olarak yeterliliği, yaşam koşulları ve stres etkeni dayanıklılık düzeyini ve kişilik gelişiminde önemli etkenlerdir.

OLUMSUZ ANA- BABA TUTUMLARI

Aşırı verici, koruyucu, aşırı disiplinsiz tutum:

Bu tutumu sergileyen ebeveynler, çocuklarına yeterli ilgiyi gösterememeden doğan suçluluk duygularından kurtulmak için onlara duydukları sevgiyi aşırı vericilik ve koruyuculuk şeklinde sergilerler. Böyle bir ailede büyüyen çocuklar disipline edilmedikleri için disiplinsizdirler. Özgüvenleri ile özdeğer duygularının gelişimine fırsat verilmeyişi, sürekli denetim altında bulundurulmalarından çekingen, korkak, güvensiz (hem kendine hem de çevresine karşı güvensiz), ana-babaya bağımlı, kararsız, iletişimi zayıf, sosyal ilişkilerden ve sorumluluk almaktan kaçan, başarısızlık ve yetersizlik duyguları yaşayan bireylerin yetişmesine neden olur. (Öztürk, 2002.)

Aşırı itici , ilgisiz ve aşırı disiplinsiz tutum:

Bu tutumda da disiplinsizlik sözkonusudur. Çocuk ilgi, bakım görmez ve hazır olmadan bağımsızlığa zorlanması, kendi kendine yetmesi, kendine bakması istenirse bu çocuğun reddi anlamını taşır. Sevilmediğini, istenmediğini algılayan

çocuk kin ve nefret duyguları ile dolar. Affetmeyi, hoşgörüyü bilmezler. (Öztürk, 2002)

Aşırı verici ve aşırı disiplinli, denetimli tutum:

Çocuğa bebek muamelesi yapılır. Sevgi aşırı verici ve koruyucu davranış sergilenerek sunulur. Böyle aileler çocuktan çok şeyler beklerler. Aile ve toplum kurallarını, yasakları erken yaştan öğrenmeleri için baskı yapılıır.

Terbiye ve görgü kurallarını erken öğrenmeleri için zorlanırlar. Temizlik, düzen, saygılı konuşma, büyüklere ve küçüklere nasıl davranışta bulunmaları gerektiği öğretilir. Bu beklentiler sevgi ile birlikte sunulduğundan çocuk bunları kolayca benimser ve benliğine mal eder. Bazen bu benimsenme öyle güçlü olur ki çocuk kendi kendisine otokontrol uygular, böylece acımasız bir süperegoya sahip bireyler yetişmesine neden olur.

Böyle bir tutumla gelişen çocuklar, çekingen, korkak, başarısızlık ve yetersizlik duyguları geliştiren, pasif, agresif veya bazen de saldırgan davranışlarda bulunabilirler. (Öztürk, 2002.)

Aşırı itici ve aşırı disiplinli, cezalandırıcı tutum:

Ebeveynlerin sorumsuz ve ilgisiz davranışlarının yanında aşırı kontrol ve disiplin beraberdir. Disiplin aşırı cezalarla uygulanır. Sürekli eleştiri, baskı, yasak ve ceza vardır. Çocuğun ihtiyaçları dikkate alınmaz. Kayıtsız şartsız ana-babaya itaat edilir. Böyle bir disiplinle büyüyen çocukların korkuları vardır. Karın ağrısı, mide bulantısı, yalan söyleme, savunucu ve suçlayıcı eğilim vardır. İleriki yaşlarda çekingen, otoriteye boyun eğen, kendi düşüncelerini ifade etme cesaretini göstermeyen kişilik geliştirirler. Zaman zaman saldırgan davranışlar gösterirler.

Anne ve babanın tutumları arasında tutarsızlık oluşu:

Bazen çok sert tepki, bazen de olumlu tepkiler vermek tutarsızlık içeren davranışlardır. Yapılan aynı davranışa birgün sert tepki vermek, bir başka gün de aynı davranış olumlu tepkilerle karşılamak, çocuğu ne yapacağını bilemez hale

koyar. Bir de aile içindeki kardeşlere farklı tutumlar sergilenir. Tutarsız tutumlar çocuğun korku ve tedirginlik içinde kendine olan inancını yıkmaya neden olur. Tutarsız bir kişilik geliştirmesine neden olur.

Baumrind'e göre üç çocuk yetiştirme türü vardır.

Bilinçli otorite

Baskıcı otorite

Sınırsız hoşgörü

1- Bilinçli Otorite:

Gelişim psikologları, bu tür aile tutumunun en verimli çocuk yetiştirme tarzı olduğunu söylerler.

Çocuğun aile içindeki değeri önemlidir. Ana-baba, çocuğa sevgi, ilgi ve onun gereksinimlerine duyarlılık gösterir. Bunun yanında, çocuğun neyi yapabileceği ve neyi yapamayacağı açık ve seçik bir şekilde ifade edilir. Bu temel ilkelerden hiçbir zaman vazgeçilmez. Çocuğa verilen görev asla geri çekilmez. Buna rağmen uyum göstermeyen çocuk uygun şekilde ceza alır.

2- Baskıcı Otorite:

Çocuktan yalnız itaat beklenir. Onun düşünmeye, konuşmaya ve kendisine özgü bir dünya geliştirmeye hakkı yoktur. Sevgi göstermek yerine kaba ve sert bir disiplin sergilenir.

3- Sınırsız Hoşgörü:

Çocuğun her istediği yapılır, çocuğa hiçbir sınır tanınmaz, hiç ceza verilmez.

(Cüceloğlu, 2003)

Aile İçi Kutuplaşmalar:

- Aile içinde bazen çocuklar ittifak kurup anne veya babalarına karşı çıkabilir.
- Anne ve çocuk babaya karşı
- Baba ve çocuk anneye karşı

- Anne-baba, çocuklara karşı

-Ya da herkesin yüklendiği biri şamar oğlanı olabilir. (Haktanır, 2005; Öztürk, 2002: 554-555)

Yapılan pek çok araştırma gösteriyor ki, çocuğun ruhsal gelişimini engelleyici, ketleyici ve saptırıcı pekçok davranışın, onları yaratan, besleyip büyüten, olgunlaşıp gelişmesini gururla izlemek isteyen ebeveynlerinin gösterdikleri tutumlar neticesinde şekillenip, onların gelecek yaşamlarında uyumluluklarını, zorluklarla başedebilmelerini ve dengeli olmalarını etkilemektedir. Çocuğun uyum yapmasını güçleştiren böyle tutumlar olumsuz tutumlardır.

Yavuzer'e göre, insan yaşamının üzerinde, doğumundan önce başlayan ve ilk gelişim yıllarından ömrünün sonuna dek etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik ve toplumsal yönleriyle de kişiyi, ruhsal gelişimi, oluşumu ve davranışları açısından biçimlendirip yönlendirir. Toplumun kültürel değerlerinin bir kuşaktan diğerine aktarılması biçimindeki temel eğitimsel işlevinin yanında, aile özellikle okul öncesinden başlayan dönemde çocuğun yaşamında etkin bir toplumsallaştırma kurumudur. (Yavuzer, 1990)

Gençlerin aile içinde kazandığı tutumlar, ileriki yıllarda kişiler arası ilişkilerini etkilemektedir. Kişiler arası çatışmalara karşı yaklaşımları, çatışmalardaki tutumları ve bu çatışmalarda kullandıkları çatışma çözümleme stratejilerini de yine ilk önce aile içinde yaşayarak öğrenmektedirler. Bu da gösteriyor ki ailenin, çocuğun fiziksel gelişiminde olduğu gibi ruhsal gelişimi üzerinde de çok önemli bir rolü vardır.

ÇATIŞMA NEREDEN KAYNAKLANIR?

ENGELLENME NEDİR?

Engellenme duygusu, elde edilmek istenen bir nesneye, ulaşmak istediğimiz bir amaca varmamız veya bir gereksinimimizin giderilmesi engellendiği zaman ortaya çıkan olumsuz duyguya engellenme (frustration) adı verilir.

Kaygı ve engellenme çoğu zaman biraradadır. Kaygı daha çok geleceğe yönelik, bir durumun ve davranışın ortaya çıkaracağı sonuçla ilgilidir ve bireyin kendisini olumsuz bir durumda korumasına yöneliktir.

Engellenme, kızgınlık ve saldırganlık duygularının ağır bastığı bir süreçtir. Kızgınlık duygusu mantıklı olmak zorunda değildir ve kendisine kasıtlı olarak herhangi bir kötülük yapmayan kişiler, hatta durumlara dahi uygulanır. Engellenmeye her birey değişik tepkilerde bulunur. Bazı kimseler saldırgan olurken, bazıları da içlerine kapanabilir veya karamsarlığa kapılabilirler, umursamaz bir ruh haline saplanabilirler.

Engellenme duygusunun temelinde, bulunduğumuz ortamda neyin ne zaman olacağına dair beklentilerimiz önemli rol oynar. Engellenme duygusunun hissedilebilmesi, gecikme, önleme, çatışma faktörlerine bağlıdır. (Cüceloğlu, 2003)

Engellenmeye Bilinçsizce Yapılan Tepkiler;

- Saldırganlık
- Acizlik (Öğrenilmiş çaresizlik)
- Depresyon
- Gerileme (regression)
- Hayal dünyasına kaçış (fantasy)
- Kendi kendini yıpratıcı ve ket vurucu davranışlar (self-defeating reactions)

ENGELLENME VE ÇATIŞMA

Rahim'e (1985) göre, çatışma “iki bağımsız tarafın ihtiyaçlarında, ilgilerinde, amaçlarında algılanan uyumsuzluktur”.

Watkins (1974) ve **kiesler** (1978) çatışmayı “amaçların uyumsuzluğu” olarak nitelemektedir.

Boulding (1962) ve **Schmidt & Kochan** (1972) çatışmayı, “başkalarının amaçlarına ulaşmayı engelleyen davranışlar” üzerine odaklanarak açıklamaya çalışmışlardır.

Bordman ve Horowits (1994) ise çatışmayı “bireyler ve gruplar arasında davranış, biliş ve / veya duyguların bir uyumsuzluğu olarak tanımlamaktadır. Bu uyumsuzluğun, saldırgan bir dışavuruma yol açabileceği gibi açmayabileceği de ifade edilmektedir. Bu tanımda davranış, biliş ve duygunun bir arada ele alındığı görülmektedir. Çünkü bu üç faktörün de çatışmada önemli olduğu kabul edilmektedir.

Öner'e göre çatışma, bir ya da birden fazla kişinin bir konu üzerinde anlaşılamadığı zaman ortaya çıkar. Genellikle bireylerin gereksinimleri, dürtüleri, istekleri birbiriyle ters düştüğü zaman aralarında çatışma çıkar. Genellikle çatışma durumlarında bireylerin söylemleri ve davranışları birbirinden farklı olduğu için farklı algılarlar. Bireylerin bu farklı bakış açıları ve farklı algılamaları da çatışmaya yol açar. Her birey aynı özellikte olmadığından, herkes birbirinden farklı düşündüğünden çatışmalar yaşanmaktadır ve bu da insan olmanın bir özelliği ile birlikte yaşamın doğal bir parçasıdır. (Kıralp, 2003)

Öner'e (1996) göre yaşamın her alanında yaşadığımız çatışma, olumlu ya da olumsuz bir özelliğe sahip değildir. Fakat çatışmalara gösterilen tepkiler ile yaşanan çatışmalar zedeleyici, yarışmacı, yıkıcı olur ya da gelişmenin yolunu açan yapıcı bir yaşantı haline dönüşür. Yıkıcı çatışmaların olmaması için öncelikle bireylerin çatışmayı anlaması ve benimsemeleri gerekir.

Buna göre çatışma;
Günlük yaşamın doğal bir parçasıdır.
Çatışmanın kendisi olumsuz ya da olumlu değildir.
Çatışmalara verilen tepkilerin yıkıcı ya da yapıcı sonuçları olabilir
Çatışmaları çözme biçimleri, gelişim ve sosyal değişim için itici bir güç olabilir.(Kıralp, 2003)

Köknel'e (1997) göre çatışma birbirine karşıt olan öneri, davranış ve tutumdan kaynaklanır. İletişim sırasında sıklıkla ortaya çıkan bir durumdur. Bu durum iletişim halindeki insanların kendi duygu, düşünce görüş, inanç, amaç ve beklentilerden kaynaklanan önerileri birbirlerine aktarmaları veya iletmeleri durumunda doğar. Çatışma iyi kullanıldığında veya yönlendirildiğinde yararlı olan, tarafların önerileri arasında en doğru olanı seçme ya da oluşturma olanağını sağlar. Kötü kullanıldığında, yönlendirildiğinde iletişimin zayıflamasına, kesilmesine, kopmasına neden olur. (Kıralp, 2003)

Dürtünün amacı, boşalım ve gerginliğin ortadan kalkması, doyum ve bununla birlikte giden hazdır. Bu amacın gerçekleşmesi için organizmanın yöneldiği doğrultuda bir engelin bulunması nedeniyle boşalım ve doyumun olmaması durumuna engellenme denir.

Engellenme yalnızca bilinçli bir süreç değildir, bilinçdışı pek çok etkenlerle de engellenme durumları ortaya çıkabilir.

Kişi engellemelere karşı çeşitli tepkiler gösterebilir. Engellenme ile gerginlik arttığına göre, en ilkel tepki ve temel tepki bu engeli ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Bu da saldırma ile olacağı gibi, geri çekilme, dürtü nesnesini değiştirme, gerçek nesneler yerine düşlem nesneleri yaratma gibi biçimlerde de olabilir. İnsanoğlu doğuştan başlayarak bir sürü engelle karşılaşır, yavaş yavaş bu engellere karşı dayanıklılık geliştirir, çeşitli tepki biçimleri kazanır. Gereksinimleri doyum için beklemeyi, ertelemeyi, kimi gereksinimleri bırakmayı, nesneleri değiştirmeyi, kimi kez de saldırıya geçmeyi öğrenir.

Bu öğrenme süreci toplumdan topluma, aileden aileye değişkenlikler gösterir. Giderek engellenmeye karşı oluşan dayanıklılık benliğin en güvenilir, en uyum

yapıcı özelliği olur. “Engellenmeye dayanma gücü”, “Benlik gücü” ile eş anlamlıdır. Benliğin gelişmesi ve olgunlaşması, büyük oranda karşılaştığı çatışmalı durumları çözmek, bunaltıya karşı savaşım vermekle olmaktadır. Organizma, birbiri ile bağdaşmayan birden çok dürtü ya da dürtü nesnesi ile karşılaşırsa bir çatışma (conflict) durumundan söz edilir.

Çatışma da bir engellenme durumudur ve gerginliğin artmasına yol açar. Genellikle ruhsal bunalım ve bozukluklara yol açan çatışmaların çoğu bilinçdışı ve ruhsal aygıtın içinde olan bir süreçtir. Ruhsal bozukluklarda genellikle çocukluktan kalma iççatışma söz konusudur. Uygun yer ve yaşam döneminde bu çatışma canlanarak ağır ruhsal bunalıya neden olabilir. (Öztürk, 2002:43-49)

ENGELLENMEYE KARŞI GELİŞTİRİLEN DAVRANIŞLAR.

Saldırgan davranış, engellenme duygusuna yapılan tipik bir davranıştır. Bazıları engellenme duygusunu ortaya çıkaran durumun ortadan kalkmasına yardım ederken , bazıları da durumu daha da kötüleştirir.

Uyuma götürücü ve uyumu bozucu türden saldırganlık.

Çocuğun yeni okul ve akran grubuna kabul edilmesini sağlayabilir. Bazen de kavganın boyutlarını değiştirir. Geleneksel kültürde bazı anneler çocuklarının ezilmemesi için onların şiddet kullanmasını teşvik ederek, çocuğun saldırganlık davranışında bulunmasını onaylar. Bu şekilde bir aile terbiyesiyle büyüyen çocuklar, evde, mahallede, okulda akranlarıyla beraberken isteklerinin karşılanmaması halinde saldırganlık göstererek uyumsuz davranışlarda bulunurlar. Bu tip çocuklar problem çocuklardır. Sürekli kavga eder ve mızıkçılık yaparlar.

Bazı hallerde çocuğun güç gösterisinde bulunması, yeni girdiği ortam tarafından kabülünü hızlandırır. Çünkü kendine güvenen, atak ve girişken çocuklar liderlik yeteneklerini sergileyerek, grubun beğenisini kazanırlar.

Yer değiştirmiş (displaced) saldırganlık: Birey düzeyinde olabileceği gibi, toplum düzeyinde de görölür. Engellenme sonucunda ortaya çıkan kızgınlık ve “ bozum olma ” bazen ifade edilemez. Bu durumlarda kişi kendinden daha zayıf ve aciz kimse veya hayvanlardan kızgınlığını çıkartır. Kişinin kızgınlığını hiç ilgisi olmayan insan veya nesnelere yöneltmesine yer değiştirmiş saldırganlık denir.

(Cüceloğlu, 2003: 313)

Örnek verecek olursak annesi çocuğa kızar, anneye kızan çocuk da ayaklarına dolanan kediye tekme atar ve kızgınlığını dolaylı yönden göstermiş olur.

Toplum düzeyinde yapılan saldırganlık: Ekonomik yönden sıkıntılar yaşayan ölkelerde engellenme duygusu yer değiştirerek azınlıklara veya siyasi otoriteye yönelik suçlanmaya dönüşerek ölkede kargaşa yaşanmasına hatta soykırımlara varan düzeyde şiddet ve vahşet olaylarına dönüşmesine neden olabilir. 2005 yılında tüm Avrupa’ya yayılan şiddet olaylarının temelinde yatan düşünce sistemi budur. Toplum da aile gibi suç oranının gelişmesine katkı koymaktadır. Suç oranının yüksek olduğu bir topluluk çocuğun saldırgan aktivitelerde bulunan pek çok modeli gözlemlemesine fırsat verir. Çocuk aynı zamanda bu davranışlarından ötürü, bu modellerin ödüllendirildiğine de tanık olur.

Balcioğlu, (2000) ’na göre ergenlik, bedensel ve ruhsal gelişim dönemidir. Hızlı gelişimin yarattığı gerilim, bilgi ve deneyim eksikliğiyle birleşir, bu da gencin sosyal değerlere, düzene ve kurallara uyum göstermesini zorlaştırabilmektedir. Aynı zamanda çevresinden toplumsal kabul bekleyen gençler, yetişkinlerin kurulu düzenini katı ve kalıplaşmış bulur. Bunlara direnme gösterir. Değişen dünya gibi değişen kuşakları anlamamakta direnen yaşlı kuşaklar da gençleri haklı çıkarmaktadırlar.

Thomas’a göre, çatışma temelde kişinin algı düzeyinde başlar ve çatışmayı “ tarafların biri diğerinin hayal kırıklığına uğramış olduğunu veya uğramak üzere olduğunu algıladığı zaman kendisinin endişelenerek başlatılan bir süreç olarak”

görmektedir. Endişe kelimesi ihtiyaçlar, arzular, değerler, resmi hedefler, nadir bulunan ekonomik kaynaklar vs. gibi şeyleri içerir.

Çatışma duyguları, davranışları ve sonucu içerir. Thomas kişilerin çatışma ile başa çıkmada beş belirgin çatışma çözümleme stratejisi kullandıklarını belirtmiştir. Bunlar; zorlama, kaçınma, uyma, uzlaşma ve işbirliğidir. (Kıralp,2003)

Tüm çatışma tanımlarına bakıldığı zaman çatışmanın tek tanımını yapmanın güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Çatışma doğal hayatın bir parçası olduğu gibi bireylerin olduğu her ortamda kaçınılmaz bir durumdur. Her birey diğerinden farklı olduğundan dolayı çatışma yaşamaları doğaldır. Çatışma en az iki taraf arasında değer, ilgi, ihtiyaç, algı, inanç, iletişim becerileri ve çeşitli faktör yönünden farklılıklar yaşandığı durumlarda yaşanan anlaşmazlıklar, gerilim, engellenme ve rekabettir. (Kavalcı , 2001)

ÇOCUKLARIN ÇATIŞMALARDA KULLANDIĞI STRATEJİLER

Laursen (1993) anne - baba - genç çatışmalarında, gençlerin **uyma** ve **kaçınma** stratejilerini kullandıklarını tesbit etmiştir.

Laursen, Hartuh, Koplas (1996) araştırmasında gençler ve genç yetişkinlerin arkadaşları ile **uzlaşmayı** daha fazla kullanırken; akranları arasındaki ilişkide ise aile üyeleri ve arkadaş olmadığı akranlarına göre daha az **zorlanma stratejisini** kullandıklarını bulgulamıştır.

Peterson ve Peterson'a (1990) göre, okul ortamında gerçekleştirdiği çalışmasında hem öğrenciler hem de yetişkinlerin çatışmadan ya **kaçındıklarını** ya da diğer kişiyi **yüzleştirdiklerini** saptamıştır. Bu çalışmada kaçınmanın, yüzleştirmeden iki kat daha fazla kullanıldığı saptanmıştır.

Meyer (1999) altı ay süren gözlem ve mülakatları sonucu 6. sınıf öğrencilerinin ve öğretmenlerin kaçınma stratejisini diğer stratejilere göre daha fazla kullandıklarını saptamıştır. Bu bulguya ek olarak, öğretmenlerin öğrencileri

kontrol altında tutmak ve olası çatışmaları önlemek için rekabet stratejisinden faydalandığı bulgulanmıştır.

Bununla beraber, öğrencilerin, öğretmenlerinin “iyi öğrenci” sınıflamasına girebilmek için uyma stratejisini kullandıkları gözlemlenirken, **Lung’un** (1999) ebeveyn - ergen çatışmalarını konu alan araştırmasında, Beyaz Amerikalı ailelerden gelen öğrenciler yardım etme (uyma) stratejisini kullanırken, Çin asıllı Amerikalı ailelerden gelen öğrenciler daha fazla kaçınma stratejisi kullanmaktadır.

Johnson ve Johnson, Dudley ve Magnuson (1995) çalışmasında 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin aralarındaki çatışmaların %97’sini zorlama ile çözdüklerini bulgulamıştır.

Mcdowell (1990), lise öğrencileri üzerinde yürüttüğü çalışmasında cinsiyet faktörünü araştırmıştır. Bulgular, kızların yorum yapıp çözüm bulmaya çalışma eğilimlerine karşı erkeklerin, tam aksine görüşlerini daha baskın ortaya koyup, tartışmadaki kontrolü ve hakimiyeti ellerinde tutmaya eğilimli olduklarını ifade etmiştir. (Kıralp, 2003.)

Bireyin davranış ve uyum konusunda zorluk çekip çekmemesi uygun gelişim devrelerinde kendi benliği ile dış çevre arasında denge kurabilmesi ve sürdürebilmesine bağlıdır. İnsanın hem yaşamını meydana getiren etmenlerdeki değişiklikleri hem de sosyal yaşamını uyumlu bir şekilde birleştirmesi gerekmektedir. Uyum için gerekli uyum koşullarının oluşmaması durumunda da doğal olarak “uyumsuzluk” sorunu ortaya çıkar. Çocuk ruh sağlığının önemli konularından biri de uyumsuz çocuklar sorunudur. Kendi benliğiyle ve çevresiyle dengeli ve etkili ilişki kurma, geliştirme ve sürdürmede güçlük çeken ve düzeltilmeyen davranış kalıplarına sahip olan çocuklara “uyumsuz çocuklar” denir. (Aydın, 2003:89)

İlköğretimin ilk devresi olan ilkokulda yirmi altı yıllık öğretmen olarak yaşadığım deneyimlerden söyleyebileceğim, çocuğun okulda gösterdiği davranış bozukluklarından her zaman ana, baba, yakın çevresi olan diğer aile büyüklerinin, okulda öğretmenin, ailede ekonomik refah seviyesinin, aile içi ilişkilerin

kalitesi, çocuk terbiyesinin ve çocuğun gereksinimlerini etkileyip davranışını yönlendirmekten sorumlu tutabileceğimizdir.

Birer ana-baba olarak bizler, çocuklarımıza güven vermeyi, girişken ve bağımsız olmayı öğretmek zorundayız. Güven içinde büyüyüp, sevgiyle karşılaşan çocuk kendine olduğu kadar da çevresine güven duymayı öğrenecektir.

Biz büyükler kendi kişilik özelliklerimizi çocuklarımıza aktarıyoruz. Ama bizler ne derecede kendimizden memnunuz, ne kadar mutlu ve doyumluyuz? Fedakârlık yapabiliyor muyuz? İsteklerimizi denetlemeyi, ertelemeyi ne kadar öğrenmişiz? Başarı konusunda nereye kadar ısracı olmalıyız? Kendime ve başkalarına saygı duyuyor muyum? Hırsım, öfkem hangi düzeydedir? Kendimi geliştirmem için neler yapabilirim? Bunlar gibi pekçok soruyu kendimize sormadan, hiç kimseden yardım almadan çocuk yetiştirmeye kalkıyoruz. Ülkemizde sosyal yaşam, eğitim, ekonomi ve siyasi hayatta çökme yaşamaktayız. Devlet erki bireysel gelişmeyi teşvik etmekte ve insanları aşırı düzeyde yarışmaya sokarak, varolan sorunların kökleşmesini teşvik etmektedir.

Bugün toplumsal hayatımızda kaos yaşanmaktadır. İnsanların çoğu mutsuz ve gelecek kaygısıyla yaşamaktadır. Trafik keşmekeş içine düşmüş, dairedaki memur "bana neci" olup çıkmıştır. Aile yapımız, gece kulüpleri sayesinde çatırdamaya başlamış, boşanmalar epeyce artmıştır.

Çalışkan (2003)'de 11-15 yaş arası öğrencilerle, Rosenberg Benlik saygısı ölçeği kullanarak yaptığı araştırmada, ülkemizdeki yüksek boşanma oranını ve ortada kalan çocukların ileriki yaşamını etkileyen bu boşanmanın benlik saygısına etkilerini incelemiştir. Bu araştırmanın sonucunda okullarda görülen sorunlu çocukların çoğu araştırılınca boşanmış veya sorunlu aile çocukları oldukları ortaya çıkmıştır. Şiddetli geçimsizlik yaşanan ailelerde çocuklar fizyolojik ve psikolojik açıdan zarara uğramakta, bu da kişilik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çocuk, ailenin sevgisi ve ilgisinden yoksun kaldığında, ruh sağlığı bozulabilir. Psikosomatik rahatsızlıklar görülebilir. Nevrotik ruhsal yapı geliştirebilirler. Böyle ailelerde yaşayan çocuklar terkedilmişlik duygusuna kapılırlar. Kendilerinin suçlu

olduğunu sanabilirler. Kendileri ve başkalarına karşı güvensizdirler. Hayal güçleri azalabilir, çekingendirler. Eleştiriye karşı daha duyarlı oluyorlar. Kişiler arası ilişkilerde tehdit duygusu düzeyinde, boşanmamış ailede yaşayan çocuklarda tehdit duygusunun algılanması daha şiddetli algılanmaktadır. Çocuk sürekli huzursuzluğu terkedilecek şeklinde algılar.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu'nda bir grup araştırmacı tek ebeveynli ailelerin yaşam şartları, çocuk yetiştirme koşulları ve çocukların okul başarıları ile ilgili yaptıkları çalışmada kız çocuklarında genelde bir içe kapanma ve inatçılık, erkek çocuklarda ise alt ıslatma ve saldırganlığın gözlemlendiği, bunun da çocukları olumsuz yönde etkilediği saldırganlığın ölüm boyutunda olduğu rapor edilmiştir. (Çalışkan, 2003)

Yörükoğlu'na göre boşanmış aile çocuklarında ruhsal çökkünlük, okul başarısızlığı, çekingenlik, çeşitli davranış bozuklukları en sık görülen uyumsuzluklardır. Bunun üzerine ergenlik dönemindeki sorunlar da eklenince eleştirilere karşı büyük bir hassasiyet oluşmaktadır.

Çalışkan'ın (2003) yaptığı araştırmaya göre de çocuğun ben kişilik yargıları ailelerin boşanması dolayısıyla güçleşmektedir. Çocuk veya ergen, bu dönemde kendini koruma altına almak için "tepki verme" ve "reddetme" savunma mekanizmalarını kullanmaktadır. Ailesi içerisinde sürekli huzursuzluk olan çocuklarda psiko-somatik belirtilerin yoğunlukta olduğu ortaya çıkmıştır.

Kaynaroğlu'nun yaptığı araştırmaya göre boşanmanın ilkökul dönemindeki çocuklarda üzüntü, korku ve kaygı gibi tepkiler verdiğidir. Ancak boşanmamış aile çocuklarında, bulundukları mutsuz ortamdan dolayı kaygı, korku ve karamsarlık daha yüksek oranda gözlemlenmektedir.

Toplumumuzun içine düştüğü belirsizlik, yeni kurulan bir devlet olarak yasalardaki belirsizlik ve esnekliğin istendik alanlarda kazanç getirici bir fırsat olarak kullanılmasıyla, bireyler arasındaki ekonomik dengelerin bozulmasına,

çağın hastalığı olan kültürel yozlaşmanın hızlanmasına, birey, aile, toplum ve vatandaşlık duygu ve değerler sistemimizin çökmesine, bu arada lale çağını yaşayan bireylerin çoğalmasına neden olmaktadır. Tüm bu nedenler, çocuklarımızın doğal biyo-psikososyal gelişimlerinin getirdiği engellenmelere de eklenince, sevgisiz ve huzursuz bir aile ortamında yaşayan çocukların daha çok sıkıntılı oldukları ve bu sıkıntılardan, kaygıdan kendilerini kurtarmak için suça, hıza, alkole, uyuşturucu kullanmaya ve cinsel haz arayışına yönelteceği kuşku götürmez bir gerçektir.

Bugün işe gitmek için yola çıkmak bir risk olmuştur. İnsanımızın trafikte gösterdiği saldırganlık düzeyi korkutucu boyutlardadır.

Bandura'nın "öğrenme kuramına" göre bireyler davranış kalıplarını görerek oluşturmaktadır. Bu da toplumumuzun içine düştüğü çıkmazın nedenini açıklamaktadır. Saldırganlık ve başkalarına saygı göstermeme, ben merkezci davranış sergileme, sosyal ilişkileri zayıf güdü merkezli yaşam biçimlerini ön plana çıkarmak, toplumun nereye gideceği konusunda acilen üzerinde düşünülmesi gereken problemler zinciridir. Bütün bu yaşam tarzı, çoğu insanımızın Anal-sadistik aşamada takılı kaldığını göstermektedir. Yetişkinlerin çoğu, ikincil narsisizm dönemlerini çocuklarında yaşamaktadırlar. Okullarda çocuğun eğitiminden sorumlu öğretmenlerin işleri gittikçe zorlaşmaktadır. Çocuklar sürekli kavga ediyor, derslerine de kendilerini veremiyorlar. Sınıf içinde bile birbirlerini çekemiyor, dikkatlerini kolayca toplayamıyorlar. Başarı oranı her geçen gün yükseleceğine, kademeli olarak düşmekte, kurallar sürekli ihlal edilmekte ve verilen sorumlulukların yerine getirilmesi unutulmakta, "yaptım evde kaldı" ya da zaman olmadığı konusunda şikâyet etmekte, kendilerine mazeret arayışı telaşına düşmektedirler. Durum böyle olunca öğretimin yanında eğitimde de aksaklıklar baş göstermektedir.

Saldırganlık Üzerine Yapılan Araştırmalar

ve

Araştırma Sonuçları

“Lore ve Shultz’a göre, saldırganlığı bastırmayı öğretmek mümkündür. (Cücenoglu, 2003). Bu nedenle saldırgan davranışın kökeni ve bu davranışı besleyen faktörler ve tutumlar üzerinde, psikoloji bilimiyle uğraşanlar var güçleriyle uğraşmaktadır. Bu alanda sayısız çalışmalar yapılmış, insanoğlunun mutluluğuna gölge düşüren bu davranışın azaltılması için Birleşmiş Milletler de tüm ülkelerle işbirliğine giderek, acil plan ve programlar yapılmasına ve en erken bir zamanda şiddetin azaltılıp, son bulmasına yardımcı olmak için katkı koymuştur. (www.ilef.net)

J.L Singer ile D.S. Singer etki ile ilgili İngiltere’de yaptıkları bir araştırmada (1980) yatılı okulda kalan 13-16 yaş grubu çocuklar ikiye ayrılmış. Bir gruba 15 gün süreyle yalnızca komik ve sosyal programlar izlettirilmiş. İkinci gruba ise şiddet içeren filmler, programlar gösterilmiş. Yapılan testler sonucunda birinci grupta hoşgörü, tartışma, iletişim ve gülme düzeyi; ikinci grupta ise sözel ve fiziksel saldırganlık düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır. (www.ilef.net)

Eron ve Heusmann’ın ABD, Finlandiya ve Polonya’da çocuklar üzerinde yaptığı karşılaştırmalı araştırmada ise (1982) yine çocukların davranışları ile televizyondaki şiddet arasında olumlu bir ilişki görülüyor. Ama bu araştırmada ilginç olan, saldırgan davranışların sadece erkek çocuklar için değil, kız çocuklar için de geçerli olduğudur. Yine buradaki önemli bir değişken televizyon izleme sıklığıdır.

(www.ilef.net)

Bandura ve Walters’in 1959 yılında yaptığı araştırmalar, ana-babanın uyguladığı otoriteye dayalı katı disiplinin çocukta saldırganlık ve başkaldırma gibi olumsuz tutumları ortaya çıkarttığını göstermektedir. Nitekim bugünkü araştırmalarda, ana-babanın kısıtlayıcı, çocuğa özgürlük tanımayan, kendi düşüncelerini empoze eden ve onun adına kararlar alıp uygulamaya konan katı

tutumlarının, çocukta katı isyankârlık ve saldırganlığa neden olduklarını göstermektedir. (Kaynak, 1990)

Seltzer ve Kalmus (1988)'a göre bireyin, özellikle çocukluk döneminde, ailedeki şiddetin kabul gördüğünü gözlemlemesi, ileriki yaşamında bu davranışları sürdürmesine neden olmaktadır. Saldırgan davranışların oluşmasında taklit önemli bir süreçtir. **Bir çocuk ya da genç** “öfke ve saldırganlık düzeyini” kontrol edemeyen ve bunu sağlıklı bir şekilde ifade eden ana ve babasını gözlediğinde sözle saldırmayı, insanlara bağırması ve katı bir şekilde eleştirmeyi öğrenir. Böylece çocuğun ve gencin saldırgan davranışı, başkalarında gözlediği davranışlar tarafından biçimlenir. (Friedman, Sears ve Calsmith, 1989)

ABD’de 12 -16 yaşlar arasında erkek ergen suçlularla yapılan bir araştırmada ergenlerin geldikleri aile çevresinin şiddete açık, öfkeli ve saldırgan davranışları sık gösteren aileler oldukları bulunmuştur. (Veneziana, 1992)

Yavuzer’in benzer şekilde suç işleyen çocuklarla yaptığı araştırmada çocukların büyük bir çoğunluğunun ana-baba baskısı ve fiziksel şiddete açık ortamda yetiştiklerini belirlemiştir. Yine bu araştırmada anne-baba arasındaki ilişkinin niteliği çocuğun öfkeli ve saldırgan davranışlarıyla ilişkili bulunmuştur. (Yavuzer, 1996)

Eşler arasındaki ilişkinin bozuk olduğu ailelerde büyüyen çocuklarda şiddet ve saldırganlık eğilimi daha sık görülmektedir. (Santrock, 1983)

Son yıllarda çocuklukla, ilk ergenlikte saldırgan davranışların gelişmesinde aile, okul, akran grubu ve toplumun etkisini gösteren araştırma sayısı giderek artmaktadır. Sonuçlar, aile yapısı ve erken çocukluktaki arkadaş ilişkilerinin

okulda sosyal olarak dışlanmada ve kişilerarası ilişkilerde saldırgan davranmada etkili olduğunu göstermektedir. (Fraser, 1996)

Baskıcı ve kötü ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocukta saldırgan davranışların gelişmesine yol açtığı için çocuk, akranları arasına katılmakta da sorun yaşayabilmektedir. Çevresindeki arkadaş grubuna alınmayan çocuk kendisi gibi saldırgan çocuklardan oluşan ve kabul gördüğü bir arkadaş grubuna katılır. Bu arkadaşlık bir kez oluştu mu diğer ergenlerde olduğu gibi ortak eylemlere katılarak birbirlerini ödüllendirmiş olurlar. Ancak bu arkadaşlık, birlikte çok vakit geçirmelerine rağmen diğer ergenlerin arkadaşlıklarına oranla duygusal açıdan pek yakın olmamaktadır. (Steinberg, 1999)

Steinberg'e göre ergenlik ve arkadaşlıklar üzerine uzun senelerdir yapılan araştırmaların neticesinde, ergenlerin benzerlik nedeniyle mi birbirlerini seçtikleri (seleksiyon yöntemiyle) yoksa birbirlerini etkileyerek benzer hale geldikleri (sosyalizasyon yöntemi) ya da her ikisinin kombinasyonunun mu etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Genelde ana-babalar çocuklarının yanlış davranışları için arkadaş gruplarını suçlama eğilimindedirler. Ancak bu araştırmalar göstermektedir ki seleksiyon ve sosyalizasyon “hap” kullanımında aynı derece etkiliyken, saldırganlıkta ve çocuk suçluluğunda seleksiyon, başka bir ifadeyle kendisi gibi kişileri seçme daha etkili olmaktadır. (Steinberg, 1999)

Evde kadına uygulanan şiddet, çocukların ruh sağlığını bozuyor. BM Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, “çocukların zihinsel ve fiziksel gelişiminin sağlıklı yapılandırılması hakkı”na göre hazırlanan yasalarla pek çok alanda çocuğu şiddetten korumak için tedbirler alınmıştır. Bunlar; oyuncak, medya, okul, aile, bilgisayar oyunları, ilaç sanayi gibi dallarda çocuğa gelebilecek zararları asgari düzeye düşürmek için alınması gereken tedbirlerdir. (www.annecocuk.com.)

ACİZLİK VE DUYGUSAL ÇÖKÜNTÜ

Öğrenilmiş Çaresizlik (Learned Helplessness)

Duygusal Çöküntü (Depression)

Günümüzde, Engellenme duygusuna yapılan tipik davranışlardan bir tanesi saldırganlıktır. Saldırganlık davranışının, öğrenmenin etkisinde kaldığını gösteren pek çok araştırma vardır. Ne zaman nerede, kime karşı, ne derece, ne tür saldırganlık yapılacağını öğreniriz. Saldırganlıkla başa çıkma üzerinde çalışmalar yapılmakta ve bu alanda yeni bir uzmanlık alanı oluşmaya başlamıştır.

Belirli düzeyde ve ortamına uygun yapılan saldırganlığın, bireyi daha uyumlu yapabileceği araştırmalarla tespit edilmiştir. Fakat bazan öyle durumlar olur ki birey engellenmeye karşı uygun hiçbir davranışta bulunmaz, tepki vermez. İşte o zaman engellenme duygusunun yanında yeni davranış sorunları ortaya çıkar. Birey engellenme karşısında ketlenir ve tepki veremez duruma gelir. Biraz gayret ederek çözebileceği bir soruna hiç gayret göstermeden tepkisiz kalma davranışı sergiler. Buna acizlik ya da öğrenilmiş Çaresizlik denir.(Cüceloğlu,2003)

ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK

Hayvanlar üzerinde yapılan deneylerden, “öğrenilmiş çaresizlik” ya da “acizliğin” öğrenilen bir davranış olduğu ortaya çıkmıştır.

Maier ve Seligman (1976), öğrenilmiş çaresizliğin öğrenildiği tüm bilişsel araştırmaları gözden geçirmişler ve hemen hemen tüm hayvanların “öğrenilmiş çaresizlik” davranışının deneysel koşullar altında ortaya çıktığını gözlemlemiştir.

(Hüdaoğlu,2005)

Hiroto (1974) ise, insanlara öğrenilmiş çaresizliğin öğretilip öğretilemeyeceğini araştırmak için bir grup deneğe önleyemeyecekleri gürültüde sesler dinlettiriyorlar. Bu bir süre devam ediyor. Daha sonra bu gürültüyü denetleyici mekanizma konmasına rağmen denekler bu mekanizmayı kullanmamışlar, hayvanların yaptığı gibi “kaderlerine rıza göstermişlerdir”. (Cüceloğlu, 2003)

Öğrenilmiş acizlik kavramı sosyal adalet ve demokrasi ile yakın ilişkisi olan bir kavramdır. Toplumsal düzeyde önemi olan bu kavram, kollektif bilinç sayesinde ya da toplumsal koşullanma dolayısıyla kısır bir döngü gibi toplum-aile-birey düzeyinde mi çalışıyor sorusunu gündeme getiriyor. Toplumsal düzeyde önemli olan ve bireysel düzeyde kazanılan başarıların açıklanmasında ele alınabilir. Kendi aile ortamı içerisinde sürekli horlanan, çalışma olanağı verilmeyen bir çocuk, okulda başarısız olduğu zaman niçin hayret ediliyor. (Cüceloğlu, 2003)

Doğal olarak çocuğa yeteneğini sergileyerek güven ve ortam sağlanmazsa, Özgüveni gelişmemiş çocuk herhangi bir konuda heves göstermeyip, tembel tembel vakit geçirecektir. Başarısızlık duygusu tüm benliğini sarmıştır. Kendine bu konuda güven duymuyordur. Bir çocuk sürekli aşağılandığında, yeteneklerini göstermek için çaba sarfetmez çünkü yaptığı işin yanlış çirkin olduğuna inanmıştır. Bu nedenle aşağılanacağını düşünüp korkar ve motivasyonu düşer. Düşüncelerini açıklamaktan korkar, ya içine kapanır ya da umursamaz bir tavır takınmasına neden olur.

Seligman (1977) duygusal çöküntünün temelinde acizlik duygusunun yattığını savunur. Ne yaparsa yapsın içinde bulunduğu durumun değiştirilemeyeceği inancı bireyi duygusal çöküntüye götürür. Seligman ne olursa olsun kişinin eğitimle bu duygusal çöküntünün ortadan kaldırılabileceğini iddia etmiştir. Ancak bu duygu, küçük adımlarla bireyin kendisinin **kuvvetli ve kudretli olduğu** duygusunu ona vererek kazandırılabilir. Bu beş önemli noktanın eğitimle bireye kazandırılabilceğini ifade eder.

1. Saldırganlık eğitimi
2. Güvenli girişkenlik eğitimi
3. Küçük adımlarla ilerleme
4. Yapılacak iş listesi
5. Duygusal çöküntünün sınırlı ve geçici oluşu. (Cüceloğlu, 2003)

Ülkemizde, **Hüdaoglu'nun** (2005), öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin ölçülmesi üzerine, 10-12 yaş grubu 561 öğrenciyle yaptıkları çalışmada öğrenilmiş çaresizlik düzeyini % 42.77 olarak bulmuştur.

Öğrenilmiş çaresizlik, kişilerde olaylara olumsuz açıdan bakarak açıklama stili ve başarısızlık beklentisi vardır. Böyle durumda bilişsel, motivasyonel ve duygusal alanlarda bozukluğa neden olur. Böyle bir durumda başarısızlık kaçınılmaz olur. Bu şekilde algılanan olaylar öğrencilerin ruhsal güçlerini ve iradelerini etkileyip, onları pasifize eder. Okul başarısı düşer. Saldırgan ve zorbacı davranış sergileyen çocukların kurbanı olma pozisyonuna düşer. Gelecekle ilgili düşünceleri pek umutlu değildir. Şansının olmadığını, elinden birşey gelmediğini ileri süren, kadere inanan, yazgıcı bireylerin oluşmasına neden olur.

Zayıf ve korunmaya muhtaç bir varlık olarak dünyaya gelen insan yavrusu sahip olduğu aile ve çevresi arasında bir birey olarak gelişip, olgunlaşma ve kendini ispatlama yolunda sürekli bir mücadele içinde kendini bulur. Bu süreçte çevresiyle etkileşimi, çocuğun kişilik gelişimini etkileyip davranışlarının şekillenmesini sağlayacaktır. Çocuk, bu süreçte sağlıklı ilişkiler kurarsa, bu gelecekteki davranışlarının daha etkili ve sağlıklı sergilenmesine yardımcı olacaktır. Bunu da dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında yeterli sevgi ve ilgi görerek büyüyen çocuklar, deneyimledikleri yaşantılarla mutluluğu elde etmiş olacaklardır.

Çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerini etkileyen bazı faktörler araştırılmış ve elde edilen bulgulardan demokratik anneye sahip çocukların, öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin otoriter, ilgisiz ve koruyucu anneye sahip öğrencilere göre daha düşük bulunmuştur.

Polat (1986), otoriter ve demokratik olarak algılanan ana-baba tutumlarının, cinsiyet ve çocuklardaki öğrenilmiş çaresizlik düzeyine etkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ana babalarını otoriter olarak algılayan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri, ana babalarını demokratik olarak algılayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. (Hüdaoglu, 2003)

Birtakım araştırmalar gösteriyor ki, kişinin yaşadığı sosyo-kültürel  evre, yani doğduğu sosyal sınıf katmanı, tüm hayatını her bakımdan etkiler, bir bakıma da yazgısını çizer . (Yörükoğlu, 1983)

Rogers'in kişilik teorisinde en önemli kavram olan benliktir. Benlik, “ben'i” karakterize eden düşüncelerin, algıların ve değerlerin tümüdür. Benlik “ben neyim” ve “ne yapabilirim” farkındalığını da içerir.

Algılanan bu benlik, kişinin hem dünyayı hem de kendi davranışlarını algılamasını etkiler. Güçlü ve olumlu bir benlik kavramı olan kişi dünyayı zayıf bir benlik kavramı olan kişiden farklı algılar. (Atkinson & Hilgard, 1995)

Bilişsel davranışçı yaklaşıma göre, duygularımızı ve davranışlarımızı ortaya çıkaran şey, dış faktörler değil, zihnimizin bir köşesine kaydetmiş olduğumuz kalıp düşüncelerdir. Örneğin; “ben yetersizim” şeklinde bir inanç veya “ben bu sınavı ge emem” şeklinde ara inançlar şeklinde kendini gösterir. (Dökmen, 2004)

Ana-babalar çocuklarını yetiştirirken çocuklarına uyguladıkları disiplinle, onların kendilerine güven duyan, benlik saygısı gelişmiş, aktif, atak ya da çekingen kendine güvenmeyen, paylaşımcı, işbirlikçi, korkak ya da girişimci bir birey olarak yetişmesi için gereken yatırımı farkında olmadan yapmaktadır. Çocuğun  aresizlik duygusuna kapılmasını sağlarsanız, motivasyonu düşer. Bu da bilişsel yeteneklerini kullanmasını engeller. Motivasyon düşüklüğü olan birey, başarmak ve kendini geliştirmek için çaba sarfetmez. Evde, okulda, meslek seçimini ve işinde başarısızlıklarla karşılaşır.  aresizliğinden kaynaklı kaygıdan kurtulmak için işleri şansa ve kadere bağlayarak kurtulmaya çalışır.

Aile ve öğretmenleri olarak eğitiminden sorumlu olduğumuz çocukların kendilerine duydukları özgüveni artırıcı ve destekleyici yaklaşımlarla çocuğu y reklendirip, cesaretlendirerek, girişimciliklerini teşvik ederek, onların bu davranışlarını onaylayarak ayrıca saygı duyarak “Fikri Hür Vicdanı H r” nesiller yetiştirebiliriz.

Çocuğun duygularını anlamak, onunla empati kurmak, çocuğun aradığı zaman bulmak istediği çok önemli bir moral kaynağıdır. Anlaşıldığından emin olan çocuk kendine ve ana babasına daha çok güvenir. Moral çöküntüsü yaşamaz. Zorluklar karşısında hemen pes etmez. Sabretmeyi öğrenir. Kendine hedefler koyarak gerçekleştirmeye çalışır, böylece kendi kişiliğini oluşturup, kendini gerçekleştirmeye çalışır.

GERİLEME (REGRESSION)

Birey engellendiği zaman çocukken yaptığı davranışlara dönerse buna gerileme denir. (Cüceloğlu, 2003)

Ulaşılmış bir gelişme dönemi kişi için ileri derecede bunaltı doğuracak nitelikte olursa, daha önceki bir döneme gerileme, kişinin başvurabileceği bir savunma yoludur. Bu tür savunma düzeneği sadece kişi için kötü olabilecek bir zamanda ortaya çıkmaz. Bazen çocuklar oyun oynarken, bazen de ozanlar ve ressamalar da yapıtlarında sağlıklı gerileme örnekleri verebilirler. (Öztürk, 2002: 68)

HAYAL DÜNYASINA KAÇIŞ (fantasy)

Kişinin gerçek dünyada doyum sağlayamadığı istek ve dürtülerini düşler kurarak doyurmaya çalışması en sık görülen savunma düzeneklerinden biridir. Çocukluk ve ergenlik çağında bireysel ve toplumsal yasak ve baskıların etkisi altında doyurulamayan dürtü ve istekler karşısında düş kurma yoluna başvurulur. Çocuk bunu oyunda kullanırken diğer yandan da bunlara ad, biçim vererek gerçekleştirmeye çalışır. Bilhassa ergenlik çağında sevmek ve sevilme, güçlü olma, üstün olma düşlemleri çok sık görülür. Zamanla azalarak, doyum kaynakları giderek daha gerçek nesneler yolu ile yapılır. İçerik kapanık kişiliklerde düş kurma düzeneği yoğun bir biçimde bütün yaşam boyunca sürebilir. (Öztürk, 2002: 68)

Çocukla kurulan diyaloglar yetersiz veya olumsuzsa bu durum onun susmasını sağlar. Kötü şekilde alacağı bir cevap veya cezadan kurtulmak isteyen çocuklar konuşmaktan korkar. Kendine bir hayal dünyası kurarak, benliğine acı veren gerçeklerden kurtulmaya çalışır. Yapmak veya söylemek istediklerini bu hayal dünyasında gerçekleştirmeye çalışır. Çoğu kez oyunlarda kızgınlıklarını, öfkesini hayal kahramanlarında boşaltmaya çalışır. Bilhassa ergenlik dönemindeki çocukların cinsellikle ilgili fantazileri bu şekilde, yalnız dünyalarında tatmin arar. Çocuğun bu şekilde yalnız bırakılması, onun yalnızlığı sevmesine ve yalnız kalmaktan zevk almasına neden olabilir. Bu durum alışkanlık olarak yerleştiği zaman da çocuğun çevresiyle iletişiminin kopmasına neden olabilir. İçine kapanan çocukta pek çok psikolojik problem gelişebilir (depresif duy.durum, mutizm ve fobiler gelişebilir). Ayrıca pek çok çocuk hayallerle gerçekleri karıştıracak kadar küçük olduğu için bilmeden yalan söylemiş olur. Bir de çocuk ceza alacağından korktuğu zaman yalana başvurur. Bu yöneme başvuran çocuk, problemle karşılaştığı zaman da yalan söyleyip, bu sıkıntıdan kurtulmaya çalışır. Çocuğa baskı ve yasaklama ile yaklaşırsanız istediğiniz davranışı yaptıramazsınız. Yalnızca profesyonel bir yalancı yetiştirmiş olursunuz.

KENDİ KENDİNİ YIPRATICI VE KET VURUCU DAVRANIŞLAR

Saldırganlık dürtüsü doyum sağlayıcı bir nesnenin elde edilmesini önleyen engellere karşı ortaya çıkar. Bu engel çevrede, toplumda bulunabilir. Birey cinsel dürtülerine doyum sağlayıcı nesnelere ulaşmada toplumsal pek çok engelle karşılaşır. Bunlar yasalar, inançlar, gelenekler, vb. olabiliyorken, bu engelleyici güçlerin çoğu bireyin kendi içindedir.

Yargılayıcı, yasaklayıcı değerler bireyi birçok alanda engelleyebilir. Bireyin kendi içine atılmış kişi örnekleri ve imgeleri yasaklayıcı, suçlayıcı olabilir. Katı geleneklerle büyümüş kişiler, kendilerini kızdıran ana-babalarına karşı duydukları suçluluk duygusundan kurtulmak için bu duygularını;

- Bastırabilir,
- İnkâr edebilir,
- Anne- babaya yöneltebilir,
- Yer değiştirme düzeneği ile başka nesnelere yönlendirebilir.
- Bir yol da, bu duyguların bireyin kendisine yöneltilmesidir.

(Öztürk,2002)

BASTIRMA DÜZENEğİ

Benliğin, kendine gelecek acı ve zarardan kurtulması için kullandığı savunma düzeneklerinden ve diğer savunma düzeneklerine temel olan, dürtü, duygu, deneyim ve anılarının bilinçdışına itilip orda tutulması olayına bastırma denir.

Bastırma düzeneğinin zayıfladığı durumlarda bilinç dışındaki bastırılmış ve kişinin davranış örüntülerini biçimlendiren güçler, bilinç düzeyine çıkma ve kendini belli etme eğilimi gösterirler. İşte yetişkin kişilerin açıklanamayan davranış örüntülerine ya da davranış bozukluğu belirtilerine yol açabilir.

Öfke ve kızma duyguları en çok yadsınan (inkâr) edilen duygulardır. Kişi kızdığının farkında olmayabilir. Sevdiklerine kızınca kendi canını acıtan; başını yere veya duvara vuran, yüzünü gözünü parçalayan, saçını başını yolan, kendini cezalandıran pek çok çocuk ve yetişkin vardır.

Kişinin içe atılmış sevgi nesnesine karşı duyduğu kin, öfke nedeniyle ya da kişinin benlik saygısı yitimi nedeniyle, kendisini yok etmeye götüren bir davranış örüntüsü olan intihar (özkayım), duyguların kendine yöneltilmesine bir örnektir.

(Öztürk,2002)

SAVUNMA MEKANİZMALARI

Çatışma ve bunaltıya karşı kullanılan benlik işlemleridir. Genellikle bilinçdışı süreçlerdir ve birey, ne tehlikenin, ne de kullandığı savunmanın bilincinde değildir.

Korku, dışarıdan gelen gerçek bir tehlikeye karşı ilk koruyucu tepkidir ve bireyi kaçmaya, saldırmaya ve teslim olmaya götürür.

Bunaltı ise içte olan bir çatışma ve tehlikeyi haber veren tepkidir. Benliğin bilinçdışı çatışmaya ve bunun doğurabileceği bunaltıya karşı kullandığı çok değişik türde savunmalar vardır. Bu savunmalar birçok karmaşık davranışların gerçek anlamını açıklamaya yararlar. Bunlar;

Çizelge: 3

Savunma Mekanizmaları

Bastırma	Kendine yöneltme	Yapma-bozma
Yadsıma	Akla-uygunlaştırma	Saplanma
Yansıtma	Karşıt-tepki-kurma	Gerileme
İçe- Atım	Düşünselleştirme	Düş-kurma
Bölme	Yalıtma	Özdeşim
Çözülme	Döndürme	Yansıtmalı özdeşim
Yer değiştirme	Somutlaştırma	Yüceleştirme

(Öztürk, 2002)

Savunma mekanizmaları sorunların çözümünde kullanılırlar. Bu, bireyin kendine olan saygısını ve güvenini korumanın yanısıra kaygılarını da hafifletir.

Bireyin başarısızlıklar karşısında kısmen doğru gerekçeler bulması; benliğin dış zorlamalara ve içsel çatışmalara karşı dayanma gücünü artırır.

Çocuk, kişiliğinin temelini oluşturan ilk ruhsal yapıyı 0-6 yaşlar arasında oluşturmaktadır. Çocuğa kendi başına bir birey olduğunu hissetirip kişiliğinin ilk yapı taşlarını oluşturacak olan kişiler, öncelikle anne-baba daha sonra diğer aile bireyleridir. (Aydın, 2003)

DAVRANIM VE UYUM PROBLEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

1. Davranım Bozuklukları
2. Duygusal Bozukluklar
3. Alışkanlık Bozuklukları
4. Ağır Ruhsal Bozukluklar.

(Balcıoğlu, 2000, Aydın 2003)

1- DAVRANIM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLAR

Bu sınıflamaya giren çocuklar sürekli hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, kavgacılık, okuldan kaçma, çalma, araba hırsızlığı, yalan söyleme, saldırganlık, kavgacılık, yangın çıkarma, sürekli baş kaldırma ve kuralları çiğneme, insan, hayvan ve mala zarar verme, silah kullanmaya eğilim gibi belirtileri sergilerler. Bu tip çocukların çevreleriyle ilişkileri sürekli gergin ve sürtüşmelidir. Aileleri bu tip çocuklarla iletişim kuramaz, anlaşmazlıklar büyüyerek sürer.

Genelde yaramazlık, haylazlık olarak bilinen başkaldırma, karşı gelme ve toplum değerlerine ters düşen hareketler çocukların pek çoğunda bir miktar görülebilir. Bunlar genelde süregelen ve tekrarlayıcı değildir. Bu tip çocuklarla ilgilenildiğinde bu tür başkaldırmalar ve karşı gelmeler yatıştır. Davranım bozukluğunda ise, çocukta başkaldırma, karşı gelme ve topluma aykırı davranışlar yineleyici ve inatçı biçimde uzun süre görülür.

Genellikle uygun olmayan aile, eğitim, ve toplum çevresi içinde bu tür bozukluklarla daha sık karşılaşmaktadır. Erkek çocuklarda kızlara oranla daha sık görülür. (Koroğlu, 2001)

Davranım Bozukluğu tanısı alabilmesi için;

- Belirtilerin yinelenme sıklığı
- Uzun sürmesi

- Engellenmeye dayanma gücünün düşük olduğu bir kişilik örüntüsüne dönüşmesi gereklidir.

Bu davranışlar ergenlikten sonraya taşınır, bilhassa topluma aykırı davranışlarını gösterirlerse “Topluma Aykırı Kişilik Bozukluğu = Antisosyal kişilik Bozukluğu” tanısını alır.

Çocuklarda davranım bozukluğu ile Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu binişiklik gösterirler. Bu nedenle öğretmenlerin bu kişilik özelliklerini iyi bilmeleri ve bu tip çocuklarla eğitim, öğretim ve iletişimde bulunurken, onların ihtiyaçlarına uygun davranabilmelidir.

1- Yapılan araştırmalarda ;

Parçalanmış aileler,

Ana - baba arasındaki bozuk iletişim (geçimsizlik)

Düşük ekonomi ve kültür yanında dağınık topluluklarda yetişme bu çocukların sorunlarının etkenlerindendir. (Koroğlu, 2001)

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU

ADHD (Attention Deficit Hyper – Activity Disorder)

Gelişime uygun olmayan dikkat süresi, yaşa uygun olmayan hipeaktivite ve impulsivite ya da her ikisiyle tanımlanır. Bozukluk, tanı ölçütlerini karşılamak için, en az 6 aydır bulunmalı, akademik veya sosyal işlevlerde bozulmaya sebep olmalı ve 7 yaşından önce ortaya çıkmalıdır. DSM IV’e göre, dikkatsizlik, hiperaktivite-impulsivite ya da her ikisiyle ilgili birçok semptom belirlenerek tanı konur (en az altı). Bu nedenle, çocukta bozukluk sadece dikkatsizlik semptomları veya dikkatsizlik olmadan hiperaktivite ve impulsivite semptomları ile birlikte görülebilir. Bazı çocuklar her iki boyutta da birçok semptom gösterir. Buna göre DSM -IV dikkat eksikliği / Hiperaktivite bozukluğunun 3 alt tipini belirler.

1- Dikkatsizliğin önde geldiği tip.

2- Hiperaktivite - impulsifliğin önde geldiği tip

3- Bileşik tip.

Başka bir ölçütte, okul, ev ve iş gibi iki veya daha fazla durumda semptomların bulunmasıdır.

Diğer ayırt edici bulgular kısa dikkat süresi ve kolayca çelinebilirliktir

Bu hastalığın en dikkat çekici belirtileri **dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik ve ataklıktır**. Bu üç belirti her çocukta değişik oranlarda görülebilir.

Bozukluk, erkek çocuklarda, kızlara oranla 3/1 veya 5/1 oranlarında daha sıktır. Okulda ADHD'li çocuklar, dersleri izleyemezler ve sıklıkla öğretmenleri onların dikkatlerini çekmek için sorun yaşarlar. Evde, ebeveynlerinin isteklerini izleyemezler. Genelde impulsif hareket ederler, emosyonel labilite gösterirler, patlayıcı ve irritabldırlar. Okuma, aritmetik, dil ve koordinasyon bozuklukları ADHD ile birlikte bulunabilir. Bu tip çocukların öğrenme ve okul davranışlarındaki zorlukları, çocukların yetersizliklerini hissettiklerinden dolayı zayıf kendilik imajlarına yoksa tutum veya olgunlaşma sorunlarına bağlı olduğunu değerlendirmede önemlidir. Bu da uzun ve kapsamlı bir araştırma gerektirir.

(Köroğlu,2001 :55-58, Kaplan-Sadock, çev. Abay, 2004 : 519)

GÖZLEM SONUÇLARI

2004-2005 öğretim yılında sınıfımda gözlem metoduyla 9 ay boyunca incelediğim ADHD'li öğrencimin özgüven konusunda ve yapabilirlik yeteneği konusunda cesaretlendirildiği, diğer öğrencilerle eşit tutulduğu zaman derslere olan ilgisi artmış ve dikkatini toplama konusunda büyük gayret sarfettiği ve bunu severek yaptığı gözlemlenmiştir.

Arkadaşları tarafından önceleri gruba alınmayışı, dışlandığı görülünce, sınıfla özel bir konuşma yapılmış ve çocuklardan arkadaşlarına yardım etmeleri istenerek, onun gruba ve sınıfa kabulünü hızlandırarak uyum konusunda bir engeli kaldırmasına yardım ederek arkadaşlarına, kendine ve bana güven duyması, kendini değerli hissetmesi sağlanmıştır. İlgili öğrencinin Ritalin kullanmasına rağmen zaman zaman patlama şeklinde görülen duygusal durumları, özellikle

mevsim değişikliklerine denk geldiği görölmüştür. Bu mevsimsel dönemlerde çocuğun halsizleşip durgunlaştığı izlenmiştir. Aile ile konuşularak, doktor – aile - öğretmen işbirliği sağlayarak ilacın dozunda azaltma yapılmıştır. Aile evde sevgi ve ilgisini, öğretmen olarak ben de kendine güven duymasını, öfke denetimini yapabilmesine, biraz hoşgörü geliştirmesine katkıda bulunarak destekledik. Öğretim yılının 2. yarısında yazılarında bayağı düzelme olmuş, öğrenme başarısı ise % 100'e ulaşmıştır. Sözlü ve yazılı öğretim etkinliklerinde çok başarılı olmuştur. Bu öğrencimdeki bu gelişmelerin, onun, bizim için değerli olduğuna ve onu olduğu gibi kabullenmemizin büyük katkısı olduğunu anladım.

İnanıyorum ki araştırıldığı zaman görülecektir ki, bu tip çocukların sevgi, anlayış, kabul, destek gördükleri zaman uyum sorunu yaşamaları azalacaktır. Bu da ailenin tek başına yapabileceği bir iş değildir. Çocuğun toplumsal çevresinin de onun gelişimsel özelliklerini bilerek davranması, sınıfta öğretmenin, okulda idarecilerinin, katıldığı oyun veya sanat etkinliklerinde liderlerin onu kollayıp desteklemesi gereklidir.

Çocuğu uyumsuzlukla, yeteneksizlikle, saldırganlıkla, oyun bozanlıkla suçlamak, ona yapılabilecek en büyük kötülüktür. Bu şekilde suçlanan çocuklar, size, sizin ona yaptığınız yakıştırmalarla karşılık verecektir.

9 ay süresince yaptığım gözlemlerden, Ritalin isimli ilacın bu tip çocuklarda mevsimsel depresyonu tetikleyebilirliğini düşündürüyor. Bunun da kapsamlı klinik araştırmalarla araştırılması gerektiği kanaatindeyim.

2- DUYGUSAL BOZUKLUK GÖSTEREN ÇOCUKLAR (DUYGULANIM BOZUKLUğU)

Çocukluk çağında görülen depresyonlar araştırılmış ve sonucunda çocukların da yetişkinler gibi depresyon yaşadıkları anlaşılmıştır. Hatta mevsimsel depresyon yaşamaktadırlar. Çocuklardaki depresyon, erişkinlerdeki gibi çökkünlük, durgunluk, isteksizlik, zevk alamama, oyun oynamama, ders başarısında düşme, okula gitmek istememe, yeme ve uyku bozuklukları gibi belirtilerle ortaya çıkabileceği gibi, aşırı hareketlilik, huysuzluk, hırçınlık davranım bozuklukları

(yalan söyleme, hırsızlık, okuldan – evden kaçma, sigara-alkol-uyuşturucu v.b.kullanma) ile de kendini gösterebilir. Bazen de karın ağrısı, bulantı, kusma, eklem ağrıları, baş ağrısı v.b. gibi bedensel yakınmalar şekline bürünebilir. Korkular, kuruntular, saplantılı düşünceler, uyku bozuklukları, kekemelik, tikler gibi sorunlar çocuğu huzursuz eder. Bu tip çocukların çevreleriyle ilişkileri fena sayılmaz. Gergin, güvensiz ve çekingen çocuklardır. Temelinde aile ile iletişim sorunları vardır.

5 ve 12 yaşlar arasında hatta daha küçük çocuklarda da yetişkinlerdeki gibi klinik görünüme uyan duygulanım bozukluğuna rastlanmaktadır.

Biyolojik ve psikososyal etkenler birbirleri ile etkileşime girerek duygulanım bozuklukları oluşmaktadır. Çocukluk çağında karşılaşılan acı yaşam olayları salt ruhsal süreçler olarak kalmamakta, bunlar bellekte kalıcı izler bırakabilmektedir.

Önemli ekonomik sorunlar, aile bunalımları, okuldaki sorunlar ve doyumsuzluk, sevgi nesnesinin yitimi, beden sağlığının bozulması, benliği örseleyen, inciten, onur kırıcı durumlarla karşılaşmak ve daha nice fiziksel ya da psikososyal olay ve gerçek duygulanım bozukluklarının ortaya çıkmasında ve süregelenleşmesinde büyük rol oynamaktadır. Bunların arasında en önemli etken bebeklik ve ilk çocukluk yıllarında karşılaşılan ana-babadan uzun süreli ayrılma durumudur. Bu çağda geçirilmiş bir bebeklik ya da çocukluk depresyonu yaşamın sonraki dönemlerinde görülebilen çökkünlüklere yatkınlığın en önemli kaynaklarından biridir. Bebeklik çağında karşılaşılan beslenme bozuklukları da yatkınlık hazırlayıcı olabilmektedir. Yapılan araştırmalar, kalıtımın önemli rolü olduğunu göstermektedir. (Öztürk,2002)

3- ALIŞKANLIK BOZUKLUĞU GÖSTEREN ÇOCUKLAR

Parmak emme, tırnak yeme, saç çekme, dışkı kaçıрма, gece işemeleri (enürezis), gibi alışkanlıkların düzensizliği ile ilgili belirtiler bu kümede toplanır. Çocuklar normal yollarla alamadıkları ilgi ve şefkati, normal olmayan tepkiler vererek toplamaya çalışırlar. (Öztürk, 2002)

4- AĞIR RUHSAL BOZUKLUK GÖSTEREN ÇOCUKLAR

İçe kapanıklık veya psikoz gibi çocuğun uyumunu her alanda sürekli olarak bozan ruhsal hastalıklar da bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya giren hastalıklar "Yaygın Gelişimsel Bozukluklar" adı altında toplanmıştır.

DSM IV'de Yaygın Gelişimsel Bozukluklar:

- Otistik Bozukluk
- Rett Bozukluğu
- Çocukluğun Dezintegratif Bozukluğu
- Asperger Bozukluğu
- Başka türlü adlandırılmayan yaygın gelişimsel bozukluk (Atipik Otizmi de kapsar) olarak sınıflandırılmıştır. (Öztürk, 2002: 558)

ÇOCUKLUKTA GÖRÜLEN BOZUKLUKLAR

1. Nevrotik özellikler
2. Alışkanlık bozuklukları
3. Tavrı bozuklukları
4. Karışım

Çocuğun bebeklik çağlarında gördüğü sevgi ve şefkatin çok büyük değeri vardır. Bebeklikte geçirilen üzücü yaşantıların çocukta neden olduğu olumsuz sonuçların yanı sıra yetişkinlikte görülen bazı kişilik bozuklukları da bu yaşantılara bağlanabilmektedir.

Bebeklikteki duygusal yaralar hiçbir zaman tümüyle iyileşmez. Çocukluk devri mutlu geçse de, yetişkinlikte karşılaşılabilecek benzer sorunlar, kişilik üzerinde sarsıcı etkiler meydana getirir.

1961 yılında hayvanlar üzerinde yapılan, bebeklikte uyandırılan bir eksikliğin, sonradan davranışa etkisi incelenmiştir.

Bu deneyde, sağlıklı farelerin bir kısmı 7 gün kadar besinden yoksun bırakılmış. Daha sonra diğer farelerle birlikte normal beslenmişler. 5 ay sonra bu farelerin tümü birden besinden yoksun bırakıldığında, daha önce de besinden

yoksun bırakılanların diğerlerine oranla 2,5 kat daha fazla besin aldıkları saptanmış. Bu deney yetişkin insanlarda görülen oburluk, cimrilik, saldırganlık gibi davranışların bebeklikteki yaşantısıyla bağlantısı açısından çok önemlidir. Bu konuda yapılan karşılaştırmalı araştırmalarla toplumdan topluma değişen bazı karakter özelliklerinin, o toplumların çocuklarını yetiştiriş biçimine bağlı olduğunu kanıtlamıştır.

Bazı kültürlerde çocuklar yetişkinlerin baskısından uzak tutulurken, bazılarında özellikle cinsel konularda kuvvetli önlem ve baskılar oluşturulmaktadır. Kültürlerin belirli alanlarda yapmış olduğu baskılar, ileriki devrelerde etkilerini göstermede ve bireylerin kişiliklerine o etkilere göre biçim vermektedir. (Keller, 1975)

Buseman tarafından yapılan bir araştırmada, kötü aile yaşantısı ve olumsuz ev koşulları içinde yetişen çocukların okullarda başarısızlığa uğradığı görülmüş ve okullarda görülen olumsuz sonuçlar % 40 oranında aile çevresine bağlanmıştır. Diğer bazı araştırmacılara göre de çocukların yaşam koşulları, okul uyumsuzlukları ve okul başarıları arasındaki oran % 70 olarak bulunmuştur. .

(Altinköprü, 2000)

Ülkemizde aile tipi, çekirdek olmasına rağmen, pek çok genç ana-baba ekonomik sıkıntı ya da bağımlılık nedeniyle, ailesinin ekonomik yükünün sorumluluğunu almadan, ana-babasının sayesinde günlük ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kendi evini motel veya pansiyon olarak kullanan bir kültür yapısı toplumda büyük bir hızla yaygınlaşmaktadır. Dolayısıyla yeni kurulan pek çok ailede ilişkiler istenen düzeye ulaşmadan, ayrılıkla sonuçlanmaktadır. Ayrılma cesaretini gösteremeyenler de kısır bir döngüde mutsuz, umutsuz ve gelecek kaygısıyla dolu depresif duyguların yoğun olduğu bir ruhla yaşamaktadır. Aslında böyle ailelerde, büyükanne ve büyükbabaların payı da yabana atılmamalıdır. Çünkü kendi çocuklarının özgür olmalarını ve iradeleriyle iş başarabilmelerine fırsat vermiyorlar. Onlar herşeyin en iyisini bilenlerdir ki çocuklarının mutluluğunu çok görüp, torunlarının da geleceğine takoz koyuyorlar. Çocuklarının yemek pişirmesinden, aile düzenlerine kadar herşeylerine karışabiliyorlar. Torunlarının hangi okula gideceği, hangi spor dalları ile uğraşacağı, etüde gidip

gitmeyeceği hep onların iki dudağı arasında değil mi? Okul problemleriyle ilgilenen, çocuğun öğretmenleriyle kavga eden onlar değil mi?

Kıbrıs Türkü olarak yeni yeni kalkınmaya başlarken, görüyoruz ki bugün (18/5 / 2006) 'da, yine ikinci bir ekonomik krizle karşı karşıyayız.

Yine aileler panik içerisinde. Gelecek günler aile için neler vadediyor, bilinmez. Hele bu konumda çocuğun durumu ne olacak? Bir eğitimci olarak, olabilecek olumsuzlukları düşündükçe kaygı düzeyim artıyor.

Huzursuz, gergin, stres düzeyi yüksek bir ailede strese karşı dayanıklılık eşiğinin ne kadar düşük olacağı tahmin edilebilir. İşte böyle olumsuz bir aile ortamında çocuk da payını alacaktır. İstekleri kısıtlanan, azarlanan, ilgi gösterilmeyen, güven arayışında olan çocuktan dolayı öğretmenler de öğretim kurumları da payını alacaktır. İş verimi düşük, moralman çökmüş, gergin insanlardan performans beklemek biraz hayal olacaktır.

Pozitif Aile terapisiyle uğraşan Uz. Psikolog Manija Peseschkian, 10-12 Mart 2006 tarihinde yaptığı konferanstaki sunumunda, benim de savunduğum keşmekeşlik içinde nevrotik insanların, nevrotik davranış ve tepkileriyle aile kurumuna etkilerinden bahsederken **“şehirlere düzen getirmek istersek, önce aileye düzen getirmeliyiz”** sloganı ile günümüzün ruhsal problemlerinin kaynağını- nın aileler olduğuna bir kez daha işaret etmiştir.

Ailelerin inanç sistemleri, sosyal değerleri, dünya görüşü, geçmiş yaşantıları çocuğun yetiştirilmesi ve disipline sokulmasında en büyük etkenlerdir. Aile kendi değerleri ile toplumsal değerlerin iyi bir karışımını yaparak, çocuk için faydalı olabileceği olanı almaya çalışmaktadır. Ancak bazan bu ölçüyü, farklı farklı ailelerden ve disiplin anlayışından dolayı kaçırmakta, ana-baba, ebeveyn-çocuk çatışmaya girmektedir. Eğer ebeveynler aklına estiği gibi davranıyor, çocuğa uyabileceği kural koyup sınırlarını çizemiyorsa, yetiştirdikleri çocuklarda, disiplin ve uyumdan ve hatta dengeden bahsetmek yanlış olur. Bu nedenle yetişkinlerin çocuğu eğitirken, onun gelişim evrelerine göre gereksinim, duygu, bilişsel ve fiziksel yeteneklerini iyice öğrenmesi ve davranışını ona göre yönlendirmesi gerekmektedir. Çocuğu severken, korurken, kurallara uyumunu kolaylaştırmak için ödül ve ceza verirken ölçülü olmak zorunluluğu vardır. Bilmeliyiz ki hiçbir sosyal grup ya da toplulukta özgürlük sınırsız değildir. Bu nedenle çocuğun

uyumunu kolaylaştıracak değerlerin kazandırılması zorunluluktur. Sağlıklı ve dengeli bir aile ortamında çocuk neyi yapıp neyi yapamayacağını bilmelidir. Bu da çocukların tüm istekleri yapılmayacak demek değildir.

Ana-babanın çocuğun terbiyesinde aynı doğrultuda kararlar üretmesi, çocuğun istediklerini yaptırmayı aısından, diğer ebeveynini kullanmasını engelleyici bir tutumdur.

Konulan kuralların kararlılığı, çocuğu ne kadar kızdırıyorsa da ana-babanın dengeli ve güvenilir olduğunu hissettirdiğinden çocuk için iyi bir örnek ve tutum olur.

Çocuğa güven kazandırmak, onun kendine güven duymasını, bir işi yaparken istekle, hevesle uğraşmasını, insanları sevmesini kalıcı ve güven dolu arkadaşlıklar kurmasını sağlayabilir.

Dengeli ve mantıklı bir disiplin çocuğun uyum içinde kendi kendini kontrol etmesini sağlar ve bireyin mutlu olmasına olanak hazırlar.

Çocuğun okula hazırlanması da ebeveynlerin görevlerindendir. İyi bir okul yaşantısı, çocuğun psiko-sosyal ve bilişsel gelişimine katkıda bulunur. Bu nedenle aile – öğretmen işbirliği çocuğun gelişimine katkı koyar. Okulda doğruya sadık kalma, yalan söylememe, başkalarının eşyalarını almama, saldırgan olmama, erdemli olma gibi konularda bazı kavramların kazandırılması, çocuğa uyumlu ve sağlıklı bir kişilik kazandırma aısından çok önemlidir.

Çocuğun okula hazırlanmış bir durumda gelebilmesi, ailenin, çocuk gelişimi ve ruh sağlığı üzerinde bilgi sahibi olduğunun bir göstergesidir.

Pekçok aile, çocuk yetiştirme konusunda sağlıklı ve bilimsel geçerliliği olan yöntemlerden habersiz olduğundan, kalıplaşmış düşüncelerle, büyüklerinin eski disiplin anlayışını örnek alarak çocuk yetiştirmeye çalışıyorlar. Bu nedenle eğitimin ilk kademelerinden başlayarak, çocuklarının göstermiş oldukları uyum ve davranış bozukluklarının suçunu, öğretmenleri ile arkadaşlarında arıyorlar.

Çizelge: 4

**OKUL ÖNCESİ VE İLKOKULDA GÖRÜLEBİLEN UYUM VE
DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI**

Kekemelik	Saldırganlık	Beslenme alışkanlığı bozukluğu	Yalan söyleme
Alt ıslatma	Kıskançlık	Korku	Mutizim
Dışkı kaçıрма	Tikler	Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	Kusma
Parmak emme	İnatçılık	Okul korkusu	Karın ağrısı
Tırnak yeme	Uyku bozuklukları	Hırsızlık	

(Saygılı, 2005)

DAVRANIŞIN ALTINDA YATAN RUHSAL ETKENLER

ANKSİYETE (psiko-nevrotik reaksiyonlar)

Çocuklarda görülen anksiyete belirtileri her zaman stres yaratan koşulları gösterir. Stres yaratan koşullar; annenin ayrılması, okulda başarısızlık, arkadaşlar tarafından aşağılanma, cinsel, (anal ya da oral) doyumun yasaklanmış biçimleri üzerine reaksiyonları da yansıtabilir.

Çocuğun anksiyete noktasındaki zayıflığı, kısmen yetişkine olan kaçınılmaz bağımlılığı ve kısmen de sorunlarla mücadele etme yönündeki kaynaklarının sınırlı oluşuyla bağlantılıdır. Anksiyetenin nedeni oedipus salkımlaması ile birlikte terkedilme ve mahrumiyet korkusudur. Ayrıca bedensel zarar görme korkusu da saldırgan bir anne söz konusu olduğunda gündeme gelebilir. (Öztürk,2002)

Depresif Reaksiyonlar

Çocukların sevdikleri oyuncakları kırılır ya da hayvanları ölürse, hayal kırıklığı, umutsuzluk hissi, dünyanın çok da dostane olmadığı hissine kapılırlar. Bu durumda aşırı bağlı olduğu kişiyle de özdeşleşirken hayal kırıklığına uğrar veya kendi için önemli birini yitirirse, derinden bağlılık duyduğu kişiyi kaybetme karşısındaki reaksiyonu yas tutmakla çok benzer.

Anneler bebeklerini terk ettiklerinde de aynı reaksiyonlar belirir.

Ebeveynleri tarafından kötü muamele gören çocuklar da onlardan rahatsızlık duymaya başlar ve korkar. Çünkü onlara duyduğu kızgınlığı, kaza, cinayet yoluyla ilgili fantaziler kurarak intikam almaya çalışır.. Bu durumda şu üç mekanizma devreye girer.(Keller,1975)

- Korku ve suçluluk hissi, öfkenin benliğe yönelmesi
- Çevreye yönelik öfke.
- Boyun eğme.

OBSESİF REAKSİYONLAR

1- Küçüklük hissinin üstesinden gelme ihtiyacı, burada etkinlik başarıya ulaşmanın bir aracı olarak devreye girer.

2- Bilincinde olunmayan düşmanlıktan kaynaklanan anksiyete ve cezalandırma korkusunun önlenmesi ya da yasaklanmış etkinliklerin katı düzenlemeler ve kontrol ile hasır altı edilmesi çabası.

3- Yazgının arzulan sona ulaşmasını sağlama.

Çocuğun temel sorunları saldırganlık ve terkedilme korkusu çerçevesindedir.

(Keller,1975)

ALİŞKANLIK BOZUKLUKLARININ BELİRLEYİCİ OLDUĞU REAKSİYONLAR

Ağız, idrar, kaslar, konuşma alanlarında görülen bozukluklardır. Bunların ortak dinamik zeminleri mevcuttur. Sözü edilen işlevlerin gerginlik ve rahatlama yönleri vardır. Etkinliği gerçekleştirme haz verir ve rahatlatır. Fonksiyonların düzenlenmesi kişiler arası ilişkilerle belirlenir. Bu fonksiyonların tümünde kontrol edebilme ve kontrol edememe sorunu esastır. Bunlardan herhangi biri çaresizlik ve ilgi arzusu doğrultusundaki çağrı niteliğinde olabilir. (Keller, 1975. Çev. Göbekçi)

AĞIZ FONKSİYONLARINDAKİ BOZUKLUKLAR

Parmak emme, tırnak yeme, iştahsızlık, yeme güçlükleri, kusma faaliyeti 1 yaşa kadar ılımlı olarak her çocukta görülür. 4 -5 yaş sonrası ise bozukluk sayılır.

Oral belirtiler, belirleyici olarak **bağımlılık** problemleriyle bağlantılıdır. Bu belirtiler saldırganlık unsurunun bir işaretidir. Fakat tırnak yeme ve ısırma saldırı manevrası daha açıktır. **Baskıcı çevre** koşullarına karşı isyanın izlerini taşır. Bu belirtiler, anksiyeteyi, çaresizliği ve çeşitli oranlarda ikame niteliğindeki mekanizmaları işaret eder. (Keller, 1975. Çev. Göbekçi)

Belirtilerin Altında Neler Olabilir?

Parmak emme: Duygusal incinmiş belirtisidir. (oral ya da genel anlamda incinmişlik)

Isırma: Düşmanla mücadele etmedir.

İştahsızlık / Kusma: Çevreye karşı çaresizliğin ilanı anlamına gelir.

Bağırsak Fonksiyonlarındaki Bozukluklar.

Altını ıslatma: Hırs ve kendini büyük gösterme çabasıdır.

Dışkı kaçırmama: Küçük düşürme ve düşmanlıktır. İtaatsizlik belirtisidir..

Diğer Fonksiyon Bozuklukları

Göz kırpmama: Cinsel merak ve dürtünün yadsınması bağlamında ortaya çıkabilir.

Belirli sözcük tekrarı: Oral, anal, ve cinsel haz uğraşı ile saldırganlığın karışımı olduğunu ortaya koyar.

Ellerde istem dışı hareketler: Saldırganlığa karşı savunma, çaresizliği belirten yakarış ve tehdit altındaki bir koşulla başa çıkma çabası olarak gündeme gelebilir

Bebek gibi konuşma: Yeni kardeşle girilen rekabet kaynaklı olabilir veya anne babanın sevgi ve ilgisini üzerine toplama isteğini yansıtabilir.

Peltek peltek konuşma: Kardeş rekabetine dayanır. Saldırgan motifler söz konusudur.

Duraksayarak konuşma: Anksiyete belirtisidir.

Çok az konuşma: Utangaçlık belirtisi olabilir.

Saldırgan davranışlar: Kişinin aşağılanma hissiyle belirlediği ve adil bir tutumla karşılaşılmadığı düşüncesiyle, ezilme ya da incinme korkusu ile savunma ya da bir tepki olarak belirir. Yumuşak başlılığa, pasifliğe, feminenliğe bir tepki olarak gündemde olabilir.

Yalan söyleme: Cezalandırma korkusundan kaynaklanabilir.

Çalma: İlgiden yoksun çocuğun duygularını yansıtabilir.

Ateşle oynama: Çoğu kez babaya düşmanlığı yansıtır.

Okuldan kaçma: Meydan okumadır. Çocuğun katı öğretmen, öğrenme güçlüğü ve fiziksel deformasyon nedeniyle duyduğu rahatsızlığı belirtir.

Düşüncesizlik ve başına buyrukluık: Ebeveyn figürlerine bağıllık duymayan ve özdeşleşme sorunu yaşayanlardır. Psikopatlar ile benzeşme görülür.

Provokatif davranış gösterme: İdeallerinin yükü altında ezilen ve cezalandırılmak için ya da kendilerini sevdiğini iddia eden kişiyi sınamak için kasti davranışta bulunma. (Keller, 1975. çev.Göbekçi)

Görülüyor ki çocukların davranışının altında karşılanmamış ilgi, sevgi ve güven eksiliğine bağılı yanlış yoruma dayalı algılamalar, çocuğun beslenmesiyle ilgili yanlış alışkanlıklar, çocuğu aşağılayan olumsuz aile, öğretmen ve çevre tutumları vardır.

Pek çok yetişkin, gelişimin normal bir dönemi olan çocukluk döneminde yetersiz olma duygularıyla ilgili anılara sahiptir. Bu anılar gittikçe yaygınlaşan mutsuzluk nedeniyle abartılmakta ve çok fazla vurgulanmaktadır. Oysa çocuklara en iyi ve başarılı olmaları için her olanak sağlanırsa, daha sonra mutsuz olmalarına neden olabilecek reddedilme duygusunu asla yaşamayacaklardır. Çocuklara mutlu bir geleceğe sahip olabilmeleri için gerekli olan fırsatlar onlara verilerek, çok çeşitli aktivitelerde yer almaları, okulda başarılı olmaları, enstrümanlar çalmaları, örnek vatandaşlar olmaları için farklı şekillerde teşvik edilmektedir. Eğer onlar kendi yetenek ve becerilerinin portföyüne sahip olsalar, daha mutlu olacaklardır. (Sullivan, 2002)

Okula başlayan çocuğun öğrenmeye cesaretlendirilmesi, çalışma, araştırma çabalarının pekiştirilmesi, çocuğun kişiliğinin olumlu yönde gelişmesine ortam yaratır.

Başarısızlığı, yetersizliği, çaresizliği, kendine güvensizliği sık yaşaması ise çocukta aşağılık duygusunu besleyici işleve sahiptir. Çocuğun başarıyı yaşadığı gibi başarısızlığı tatması o derece doğaldır. Gerek anne-babanın, gerekse öğretmenin, çocuğun başarı durumlarını yaşayabileceği ortamları yaratmaları başarı durumlarında çocuğa olumlu geri bildirimlerde bulunmaları, başarısızlık durumlarında ise (onur meselesi yapmadan), bu yaşantıdan dersler çıkarmasında rehberlik etmeleri gerekmektedir. Özellikle öğretmen çağdaş eğitim anlayışına göre, hem çocuklara hem de ailelere rehberlik etmekle sorumludur. İlköğretimin birinci kademesini kapsayan dönemdeki kazanımları, çocuğu ergenlik dönemindeki kimlik oluşumu sürecine hazırlayacaktır. Uygun ortamları hazırlayan öğretmenler, olumlu tutumlarının desteğiyle öğrencilerinde daha önceki yıllardaki olumsuz yaşantıların izlerini silme ve eksikleri tamamlama fırsatı yaratabilmektedir.

Piaget'e göre, insanların ahlaki gelişimleri bilişsel gelişimlerine paralel olarak gelişmektedir.

Çocukluk döneminin okul öncesi aşaması ile ergenlik arasındaki yaşam diliminde en önemli gelişim, ahlaki ve sosyal boyutta ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, çocuğun değerler sistemi oluşturma sürecinde ilerlemesini ve doğru / yanlış, iyi / kötü yargılamalara dayanaklar oluşturmalarını içerir.

Piaget, yaklaşık 10 yaşlarında insanların dışa bağlı, daha sonraki yaşlarda da özerk döneme özgü ahlaki yargılarda bulunabileceklerini belirtmiştir. (Can ve arkadaşları: 2000)

Görülüyor ki ilköğretimin ilk kademesinde, çocuğun olumsuz davranışlarının düzeltilip olumlu davranışlara dönüştürülmesi imkanı vardır ve bunu ana-babalar,

öğretmenler olarak yaparak çocuğu toplumsal yaşama hazırlama yönünde büyük ve önemli adımlar atmış olacağız.

Bunu ana-baba olarak aileler, kabul edici tutumları ile evde demokratik bir ortam yaratarak çocuklarının gelişimini, psiko-sosyal ve bilişsel yönlerden destekleyerek toplumsal yaşama adapte olmalarını hazırlayabilirler.

Akran grupları, okul ve aile gibi ortamlar, çocuğun toplumsallaşması için gerekli çok işlevli ortamlardır. Çocuklar bu ortamlarda farklı özellik ve yetenekteki akranlarıyla birlikte olarak **iletişim becerilerini** geliştirebilmekte, bu gruplarda üstlendiği rollerle, kendini diğerleriyle karşılaştırabilmektedir. Böylece ergenlik öncesi gelişim görevlerini yerine getirme fırsatları yakalamaktadırlar.

Bu dönemlerde çocuğun davranışları şekillendirilirken zaman zaman aile de öğretmen de ödül ve ceza kullanırız. Burada dikkat etmemiz gereken cezanın davranışa yapılmış olduğunun belirtilmesidir. Ödül de bilinçli kullanılmadığı zaman en az ceza kadar zarar verici olabilmektedir. Ödülün rüşvet olarak değil, çocukta

- İstendik davranışı geliştirmesinde istek, heves uyandırmalı.
- Olumlu duygular geliştirmeyi sağlamalı
- Öğrenme güdüsü uyandırmalı
- Amaca ulaşmaya güdülemeyi yapabilmelidir. (Dökmen,2005)

Bir eğitimci ve ebeveyn olarak yıllardır yaptığım gözlemlere dayanarak, çocuk-ebeveyn çatışmalarının temelini iletişim yönündeki zayıflıkların oluşturduğunu söyleyebilirim.

Çocuk-anne-baba, çocuk-öğretmen, çocuk ve akranları arasında kişisel iletişim kurulmaktadır. İletişim kişilere birtakım mesajlar vermektedir.

Karşılıklı verilen bu mesajlar sözlü olabildiği gibi sözsüz nitelikte de olabilirler. Kişilerarası iletişim, psikolojik nitelikli bir bilgi alışverişine dönüşebilir. Dille iletişimde kişilerin “ne söyledikleri”, Dil ötesi iletişimde ise “ nasıl söyledikleri” önemlidir. (Dökmen, 2005)

Rollof'a (1987) göre, en çok rastlanan iletişim çatışmaları "rol çatışmaları" ve "ast –üst" ilişkilerinden doğan çatışmalar olarak iki grupta toplanabilir.

Roller ve konumları, grup üyelerinin çeşitli kişilik özellikleriyle birlikte, birtakım kişi ya da kişiler arası çatışmalara yolaçabilir. (Dökmen, 2005)

Harary ve Batell'e göre, 8 temel çatışma türü vardır. Bunlar;

1. Aktif çatışma (kötü adam ne dese kötüdür.)
2. Pasif çatışma
3. Varoluş çatışması (Ben sandım ki...)
4. Tümünden reddetme (Hiç....)
5. Ön yargılı çatışma (Ben kararımı çoktan verdim)
6. Yoğunluk Çatışması
7. Kısmı algılama çatışması (Bunu da mı demiştim...)
8. Alıkoyma çatışması (Anlatamadım galiba)

Kişiler arası çatışmaların başlangıç nedenleri, farklı biliş, algı, duygu, bilinçdışı ihtiyaçlar, iletişim becerileri gibi kişisel faktörlerden, kültürel faktörlerden, rol farklılıklarından, sosyal ve fiziksel çevrelerden veya iletişim sürecinde verilen mesajın niteliğinden kaynaklanabilir. (Dökmen, 1997)

Aktif Çatışma:

Kişiler birbirini dinlemeden, karşılıklı eleştiri yöneltirler ya da kavga ederler. O zaman da birbirlerine tavır alıp aktif çatışmaya girerler. Geçmişte yapılan hataların intikamını almak, aktif çatışmayı doğurur. "Sen zaten böylesinle..." başlayan cümlelerle karşıdakini suçlayıcı genellemeler, aktif çatışmayı doğurur.

Pasif Çatışma:

Anne ve babaların, çocuklarını sevgiden mahrum bırakarak cezalandırmaları, ana-baba tarafından tek yönlü olarak yaratılan bir tür pasif çatışmadır. Kúsme de Pasif bir çatışma türüdür. Çevreden gelen uyarıcılar kesildiğinde ya da azaldığında ruh sağlığımız bozulabilir. Hele bu, sevgiye muhtaç korunmaya

ihtiyacı olan bir çocuksa, vücut psikosomatik tepkiler verebilir. Bu yüzden küsme, sağlıklı bir iletişim şeklidir.(Dökmen, 2005)

Varoluş Çatışması : (Ben sandım ki..)

Belli yaşlardaki çocuklar, içinde bulundukları zihinsel gelişim döneminin özelliğinden dolayı çatışma sayılmayan varoluş çatışmasına benzer özellikler gösterebilirler. Yetişkinlerde, günlük yaşamdaki sıkıntılarımız, dikkatimizi başkalarına yöneltmek yerine, kendi ihtiyaçlarımıza yöneltmemize yol açabilir.

Sahip olduğumuz sorunlar nedeniyle, ben merkezci (ego-santrik) davranabilir, karşımızdakini anlamaya çalışmak yerine, kişisel duygu ve düşüncelerimizi ifade edebiliriz. Bu, arada sırada uygulanırsa normaldir. Ama alışkanlık haline getirilirse bu durum yaşantımızı güçlendirir. Böyle durumlarda kişilerarası iletişim kopuktur.

Varoluş çatışmalarının temel nedeni, kişilerin kendi kalıplaşmış düşüncelerden bir veya birkaçına sahip olması ve kendi durumlarından kaynaklı algılama tarzlarıdır..

Tümden Reddetme :

Kişi, kendisine yöneltilen mesajı tümden reddederse, kim “tek” veya “en” olduğuna karar vermek oldukça güç olabileceği gibi inatlaşma sonucunda daha büyük çatışmaların ortaya çıkma ihtimali vardır.

Ön Yargılı Çatışma: (Ben kararımı çoktan verdim)

Herhangi bir tartışmaya başlamadan, o konuda bir ön yargı, peşin hüküm edinmişlerdir ve tartışma sırasında ısrarla bu ön yargılarını savunurlar.

Yoğunluk Çatışması

İki kişinin görüşleri arasında kısmen uygunluk varsa bu çatışma yaşanır.

(Dökmen,2005)

Kısmi Algılama Çatışması

Kendisine gönderilen mesajlardan ancak bir kısmını algılıyor, diğerlerini algılamıyorsa bu çatışma yaşanır.

Alıkoyma Çatışması

Kişi, karşı kaynaktan gönderilen mesajları tam algılar ama bir üçüncü kişiye doğru ve tam aktaramazsa bu çatışma sergilenmiş olur.

Kişilerarası iletişim sırasında farklı çatışma türleri birlikte sergilenir. En çok aktif, önyargılı çatışma ve tümünden reddetme çatışmaları sergilenmektedir. Bu tür çatışmalar aynı zamanda savunucu iletişim doğurabilecek niteliktedir.

(Dökmen, 2005)

Şenel'e (1991) göre, toplumların yaşam biçimleri değiştikçe, sözlü ve sözsüz iletişim biçimleri de değişmeye başlar. Şenel, ilkel topluluktan uygar topluluğa giden yolda toplumu biçimlendiren 3 ögeden söz eder. Bunlar;

1. Geçim biçimi
2. Yaşam biçimi
3. Düşün biçimi

Bir toplumdaki geçim biçimi (üretim) biçimi ile yaşama ve düşünme biçimleri arasında karşılıklı etkileşim vardır.

O halde toplumsal normları değişmeye başlayan, üretim ve yaşam biçimi aşırı yarışma ve bireyciliği ön plana çıkaran ülkemizde tüm değerlerin yeni baştan düzenlenmesi, yalnızlaşan ve sorunlar içinde çevresini zehirleyen bir toplumun kurtuluşunu sağlamak için eğitime ihtiyacımız vardır.

KKTC'nin okuma yazma oranının çok yüksek oluşu bizleri aldatmamalıdır. Çünkü geneli (çocuk ebeveynlerden) özgür davranamayan, çocuğu için neyin doğru olup olmadığını bilmeyen ve dahası sorgulamayan bir topluluktan oluşuyor.

Gençlerin çoğunluğu halen daha kahve fallarına, büyücü, hacı hocalara inanan ama çocuk yetiştirme üzerine bir kitap okumayan, gerçeklik ilkesine göre yaşamayan, kendi ailesinin yıkımını hızlandıran bir yaşam tarzını hızla

benimsiyorlar. Kişiler arası ilişkileri zayıf, çocukları ile iletişim kuramayan, çatışmalarını çözememiş bir toplulukla karşı karşıyayız.

Çocuklar annelerinin de çalışmasıyla, kişilik gelişimlerinin şekilleneceği yıllarda, onun sevgi ve güven verici davranışlarından kendilerine düşen payı alamamakta ve anne-babanın yönlendirmesinden, rehberliğinden faydalanamamaktadır. Çocuklar 0 yaştan 14 yaşa kadar kendi ebeveynlerinin yanı başlarında olmasını isterler. Çünkü onların varlığı ve ikazları onlara güven vermektedir.

Peki çocukları mutsuz eden ne? Neden sürekli çatışma içindedirler? Aileleriyle neden sürekli kavga etmektedirler?

Çocuk durduk yerde neden kekeliyor?

Gece ve gündüz neden çişini tutamıyor ?

Ergen yaştaki çocuklar neden kamu mallarına zarar veriyorlar? Okuldan ve evden niye kaçıyorlar? Sigara ve uyuşturucu kullanımı genç yaşta niye arttı? Neden bu kadar yoğun internet bağımlısı oluyorlar ve en önemlisi bu gencecik çocuklarımızı intihara yönelten nelerdir? Ve bunlar gibi pek çok soru cevap bekliyor.

Tüm bunların nedenini insan oğlunun biyo-psikososyal gelişim süreçlerinde kişilik yapısını oluştururken dıştan gelen etkenlerle ilişkili bulabiliriz. Bu etkenler çocuğun ailesi olabildiği gibi akran grubu veya yakın aile üyeleri ya da öğretmenleri de olabilir.

Bir insanı olumlu, kabul edilebilir özelliklerle biçimlendirmek ne kadar zahmetli ve zorsa, bir insanın kişiliğini de bozmak o denli kolaydır. İnsanı dıştan gelen etkenlerden fazla etkilenmeden yetiştirebilmek için ailelerin ve öğretmenlerin sabır, anlayış, empati yapabilme ve çocuğun biyo-psikososyal gelişimini bilmeye ihtiyaç vardır.

BÖLÜM III

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son 40 yılı aşkın zamanda yapılan psikolojik araştırmalar, çocuğun belirli gelişim aşamalarında, belirgin temel ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda Büyüme ve olgunlaşma süreçlerinde ruhsal açıdan tatmin olmamış, ailesi dahil Toplumsal hayata uyum gösteremeyen, nevrotik yapıda insan yetişeceğidir.

Kişilik gelişiminin sağlıklı oluşabilmesi için çocuk gelişiminin her aşamasında Destek görmeli cesaretlendirilmeli, sevgi içinde güven dolu bir ortamda, aşağılan madan, saygıyı hak ederek yaşatılmalıdır. Kimlik gelişimi sürecinde, duyduğu kaygı ve korkulara saygı duyulmalı, sevgiyle ve anlayışla korkularını yenmesine yardımcı olunmalıdır. Ancak bu konuda deneyimsiz ve bilgisiz anababalara eğitim verilmesi gündeme gelmektedir.

Ülkemizde ailelerle, okulların disiplin ve çocuk yetiştirme anlayışını değiştirmek ya da çocuk yetiştirirken biraz daha esnek davranmalarını sağlayacak olumlu “iletişim becerileri eğitimi ” ile “çatışma çözme becerileri eğitime” ihtiyaç vardır. Bu tür eğitim programlarının okullarda etkili olabilmesi için gelenekselleşmiş eğitim müfredatının kaldırılması, ayrıca yetişkinler için Anababa Okullarının açılması gerekmektedir.

Eğitim Müfredatına Yönelik Öneriler:

1. İnsanı, doğayı ve canlıları sevmeye yöneltecek, çıkar beklemeden ilişkilerini sürdürmesini öğretecek,
2. İnsanlar arası ilişkilerde, kendine ve başkalarına saygı ve hoşgörünün hüküm sürdüğü iletişim becerilerinin kazandırılmasını sağlayacak,
3. İlişkilerinde çatışmaya girmeden problem çözme tekniklerini nasıl kullanacaklarını, barışı ve kazanımlarını öğreten,
4. İyi bir yurttaş ve işbirliğine gitme anlayışının kazandırıldığı programların hazırlanıp uygulamaya konması gerekir.

Bu derslerin, öğrencilere, toplumsal hayata uyum sağlamalarında yardımcı olacağını düşünmekteyim. Tek başına Çocukların bu programlarla, derslerle, işbirlikçi ve çatışma çözme becerilerine sahip olmakla, sorunlarının aşılmasını sağlayamayız. Bu nedenle toplumsal barış ve verimlilik sağlamak istiyorsak okullarda çalışan tüm personelin de bu sistem içerisine dahil edilmesi gerekir.

Okullarda da okul idarecisi, öğretmenler ve okul psikolojik danışman ve öğrencilerinden oluşan bir komisyonun kurulması ve programların uygulanması ile hayata geçirebilir.

5. Her okulda rehberlik hizmetinin verilmesi için, rehberlik servislerinin kurulmasını sağlayarak;

- Öğretmenlere sınıf içinde çıkabilecek sorunlarda yardım ederek, sorun çözmeyi kolaylaştırmasını sağlayabilir.
- Çocukların sergilediği davranışlardan giderek, aileyi tutumlarının ne olması konusunda bilgi vererek ve işbirliğinde bulunarak yardımcı olunabilir.
- Her okul, kendi velisine, anababa okulu hizmeti sunarak çocuklarının kişilik ve uyum konusunda gelişmelerini desteklemelerini sağlayabilir.

Ailelere Yönelik Öneriler:

Ana-babanın geleneksel disiplin anlayışı çocukları ile iletişimini zorlaştırmaktadır. Kazan ya da kaybet zihniyeti ile çocuklarını istedikleri gibi yetiştiremeyecekleri aldıkları tepkilerle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle;

1. Çocuk gelişimi ve eğitimi
 - Çatışma çözme becerileri kazandırıcı
 - Empati kurabilme becerilerini geliştirici
 - Etkili iletişim konularında bilgilendirici yayınları okumak.

- 2- Çocuğunu daha iyi anlayıp yönlendirebilmek için, çocuğunun gelişimi ile ilgili değerlendirmelerini öğretmenleriyle paylaşarak, birlikte uygun bir strateji belirlenebilir.
- 3- Devlet tarafından zorunlu anababa eğitimi almaya yönlendirilmeleri gerekir

Yasalarda Değişiklik Önerileri

“Uluslararası Çocuk Hakları ve Ailenin Korunması” konusunda çıkan yasalara bağlantılı olarak:

1-“Aile Doktorluğu” sisteminin kurulmasına ve bu sistemde “Aile Danışmanlık Hizmetlerinin” de verilmesine.

2- Sosyal Hizmetler Kurumunda, çocuğun bedenen ve ruhen korunmasında, ailelere, zorunlu ana-baba danışmanlığı almaları konusunda, yaptırım yetkileriyle donatılacak yeni düzenlemeye, yapılanmaya gidilmesine.

3- Eğitim ,Sağlık ve Çevre Bakanlığının, çocukların oyun oynayabileceği alanları açmaları için şehircilik düzenlemesinde koordinasyonla gerekli düzenlemeleri yapmaları gerekir.

4- Aile Doktorları – Öğretmen - Psikolojik Danışmanların ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının işbirliği ve koordinasyonunu sağlayacak yasaların hazırlanmasına ihtiyaç vardır.

5- Çocuk 3 yaşına gelene kadar anne, ilgi ve bakımını tam yapabilmesi için çalışan kadına tam veya yarı ödenekli zorunlu izin verilmesi, çalışmayan annelere de 3 yıla kadar çocuk ödeneği verilmesi uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, N Hülya Bilgin: **Çocuk Ruh Sağlığı.** Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş., İstanbul, 2003.

Aydoğmuş / Baltaş ve Arkadaşları: **Ana-Baba Okulu.** Remzi Kitabevi İstanbul, 2001.

Ankay, Aydın: **Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları.** Turhan Kitabevi Yayınları. Ankara, 1998.

Bailey, Becky A.: **Sevmek Kolay Eğitmek Zor. (Çatışmayı işbirliğine dönüştürmek için gerekli 7 temel yeti.)** Özgür Yayınları. İstanbul, 2005.

Baltaş, Acar / Zuhul: **Stres ve Başaçıkma Yolları.** Remzi Kitabevi. İstanbul, 2000

Blanchard, Ken: **Olumlu İlişkilerin Gücü.** Kariyer Yayıncılık. İstanbul, 2002.

Can, Gürhan: **Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi.** Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir, 2000.

Cüceloğlu, Doğan: **Dayanışma Bilincinin Temeli, İçimizdeli Biz.** Remzi Kitabevi. İstanbul, 2001.

_____: **Yetişkin Çocuklar (Aile ortamı ve çocuk yetiştirme üzerine Yakup Beyle söyleşiler.)** Remzi Kitabevi. İstanbul, 2002. 22.Basım

_____: **İnsan ve Davranışı (Psikolojisinin Temel Kavramları).** Remzi Kitabevi. İstanbul, 2003.

Çalışkan, Mine: **Boşanmanın, Çocuklarda Benlik Saygısına Etkileri.** Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Lefkoşa, 2003.

Demirci, Serpil : Öğretmenlerde Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve İş Doyumu Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2003.

Dökmen, Prof. Dr. Üstün: İletişim Çatışmaları ve Empati. Sistem Yayıncılık. İstanbul, 2005.

Eriz, Nazime: Çocuklarda Uyum ve Davranım Bozuklukları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lefkoşa, 2006.

Fromm, Erich: Erdem ve Mutluluk. Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi. 1995. (Çev. Dr. Ayda Yörükân

Geçtan, Engin: Kimbilir? Metis Yayınları. İstanbul, 2004.

_____ : **İnsan Olmak. Metis Yayınları. İstanbul, 2004. 3. Basım.**

_____ : **Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar. Remzi Kitabevi. İstanbul, 1997.**

Gordon, Thomas: E.A.E. (Etkili Anababa Eğitiminde Uygulamalar). Sistem Yayıncılık. İstanbul, 1998.

Hakan, Sabiha: Anadolu Lisesi Öğrencileri ile Yurtdışı Yaşantısı Geçiren Anadolu Liselerine Gelen Öğrencilerin Ana Baba Tutumlarını Algılamaları Açısından Karşılaştırılması. Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 159. MEB Yayınlar Dairesi. Teknik Okulları, Ankara, 2003.

Hüdaoğlu, Sıdika: On - On iki Yaş Grubu Öğrencilerde Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışı ve Bu Davranışı Etkileyen Bazı Faktörler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lefkoşa, 2005.

Kaplan / Sadock, Harold I. ve Benjamin J.: Kaplan & Sadock Klinik Psikiyatri. Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul, 2004. (Çev. Prof. Dr. Ercan Abay.)

Keller, Fred S.: Psikolojinin Temel Dinamikleri. Yeryüzü Yayınevi. Ankara, 1975.

Kılıççı, Yadigar: Okulda Ruh Sağlığı. Anı Yayıncılık Reklam San. Tic. Ltd. Şti. Ankara, 1992.

Konrad / Hendl, Stefan / Claudia: Duygusal Zeka Sayesinde Başarılı Bir Hayat, Duygularla Güçlenmek. Hayat Yayıncılık İletişim, Yapım; Eğitim Hizmetler ve Tic. Ltd.Şti. İstanbul, 2004.

Köroğlu, Prof. Dr. Ertuğrul: DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı. Hekimler Yayın Birliği. Ankara, 2001.

Köknel, Özcan: Kaygıdan Mutluluğa Kişilik. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul, 1999.

Kuzgun, Yıldız: Rehberlik ve Psikolojik Danışma. ÖSYM Yayınları. Ankara, 2002.

Kıralp, Yeliz: Lise Öğrencilerinin Kullandıkları Çatışma Çözümleme Stratejilerinin Belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lefkoşa, 2003.

Öztürk, Prof. Dr. M. Orhan: Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Nobel Tıp Kitabevleri Ltd. Şti. Ankara, 2002. 9. Basım.

Rank, Otto: Doğum Travması. Metis Yayınları. İstanbul, 2000

Saygılı, Sefa: Çocuklarda Davranış Bozuklukları. İstanbul, 2005.

S        , G      : Ergenlik   ağının Tehlikeleri. Kapital Medya Hizmetleri
A.  .Ankara, 2000.

**Sullivan, Karen: Baskı Altındaki   ocuklar.   ocuğunuzu stressiz ve mutlu
nasıl yeti  tirirsiniz.** Kariyer Yayınları. İstanbul, 2002.

Tos, Fahrettin:   ocuğun Geli  iminde Okul   ncesi Eğitim. Kariyer Yayınları .
İstanbul, 2001.

Yavuz, Dr. Halide: Ergenlik   ağında Geli  meyi Etkileyen G      . Boğazi  i
  niversitesi Yayınları. İstanbul, 1994.

Yavuzer, Haluk:   ocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi. İstanbul, 2005. 27. Basım

Yılmaz, Hasan :Sevgili Anne ve Babacığım, L  tfen Bu Kitabı Okur musunuz.
  izgi Kitabevi.Konya, 2004. 21. Baskı

_____ :   ğretmenim L  tfen Bu Kitabı Okur musun!.   izgi
Kitabevi. Konya, 2004.

ÖZGEÇMİŞ

Emine Korcan, 8 / 12 / 1958'de Limasol'un Aşağı Polemitya beldesinde doğdum. Çocukluğumun 2-4 yaşlarını Baf Kazasının Aksilu Köyünde yaşadım. 1963 hadiseleri nedeniyle bugün Güney Kıbrıs'ta kalan Larnaka Kazası'na yerleştik. İlköğrenimimi Larnaka Atatürk İlkokulu ve Ortaokulu'nda tamamladım.

1974 yılında savaş dolayısıyla Lefkoşa'ya geldim. Lise öğrenimimi Lefkoşa Türk Kız Lisesi'nde tamamladım.

1976 yılında Kıbrıs Türk Öğretmen Koleji'ne başlayıp 1979'da mezun oldum. 1995 yılına kadar ilkokul öğretmenliği yaptım.

1995 Yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi Bilgisayar Kurslarına katıldım.

1998 yılına kadar Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası temsilciliği yaptım

1995 yılından 2001 yılına kadar ilkokul ve anaokullarda yöneticilik yaptım.

Öğretimle ilgili İngilizce dahil pek çok kursa katıldım. 1998 yılında "Okul Öncesi Eğitimi ve Program Geliştirme"yle ilgili İçel Hizmetiçi Eğitim Enstitüsü'nde Kursa katıldım.

2002 -2004 yıllarında Namık Kemal Lisesi'nde Okul Aile Birliği Yönetim Kurulu'nda görev alarak 2 yıl Disiplin Kurulu Üyeliğinde bulundum.

2001 yılında devletteki görevimden istifa ettim.

2003 yılında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nin Okul Öncesi Eğitim Birimi'nde bir yıl yöneticilik yaptım. Burada yaptığım gözlemler ve sınırsız deneyim sayesinde "Çocuk Psikolojisi" üzerine yoğunlaştım.

2004 yılında Yakın Doğu Üniversitesi'nde (The Near East Junior College) çalışmaya başladım.

2004 yılında Yakın Doğu Üniversitesi'nde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaya başladım.

2006 yılında Uzlaşım Derneğinin düzenlemiş olduğu "Sınıf İçi Çatışma Çözme" eğitim kursuna katıldım.

Halen devam etmekte olan master düzeyinde "Pozitif Aile Terapisi" eğitimine Devam etmekteyim.

İngilizce ve Rumca bilmekteyim. Evli ve iki erkek çocuk annesiyim